

Univerzita Pardubice
Fakulta restaurování
Ateliér restaurování nástěnné malby a sgrafita
Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

Bakalářská práce

Restaurování dvou malovaných výjevů na stropu lodi a na severní oratoři kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech

Josef Mathes

Vedoucí práce: Mgr. art. Jan Vojtěchovský, Ph.D.

Univerzita Pardubice
Fakulta restaurování
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Josef Mathes**
Osobní číslo: **R13009**
Studijní program: **B8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Restaurování a konzervace nástěnné malby a sgrafita**
Název tématu: **Restaurování dvou malovaných výjevů na stropu lodi a na severní oratoři kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech**
Zadávací katedra: **Ateliér restaurování malby a sgrafita**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce je prací, ve které student dokládá, že je schopen samostatně provést komplexní restaurátorský zákrok. Josefu Mathesovi byl nejprve přidělen jeden malovaný výjev ve štukovém rámcu v jižní části lodi (blízko vstupu do kaple sv. Václava), a to včetně souvisejícího textového zrcadla pod ním. Jedná se o výjev, v němž jsou zobrazeny postavy muže ve zbroji jedoucího na koni a anděla v úsporně pojednané krajině. Malovaný výjev vytvořený do štukového rámu má tvar oválu, jenž je ve spodní části redukován, takže ve výsledku tvoří tvar ledviny. Jeho rozměry jsou 176,5 x 109 cm. Pod výjevem se nachází nápisové zrcadlo s textem, jehož je zřejmě malovaný výjev ilustrací. Nápisové zrcadlo má rozměry 65 x 45 cm a je rovněž komponováno do štukového rámu. Obě zrcadla jeví známky přemaleb, znečištění, výjimečně i lokální ztráty adheze barevné vrstvy.

Dále byl studentovi přidělen výjev na severní oratoři, jež byla dle přítomných vyobrazení pravděpodobně zároveň kaplí sv. Jana Nepomuckého. Konkrétně se jedná o výjev ve východní části klenby. Námětem výjevu je dívka s ovázanou rukou, modlící se ke sv. Janu Nepomuckému. Rozměry malby uvnitř štukového rámu tvořeného akantovými rozvilinami, páskou a stuhou jsou 51 x 64 cm. Výjev nese známky poškození barevné vrstvy, četných přemaleb i silného ztmavnutí a znečištění. Pod výjevem se nachází nápisové zrcadlo s příslušejícím latinským nápisem, který je však silně poškozen a není jej tudíž možné přečíst. Nápisové zrcadlo je rovněž umístěno do štukového rámu a má vnitřní rozměry 25 x 60 cm.

Na vybraných úsecích má student nejdříve provést restaurátorský průzkum zacílený jak na originální techniku malby výjevů a povrchových úprav na štukách, tak i na rozbor poškození a určení sekundárních zákroků. V závěru restaurátorského průzkumu musí být student schopen vyhodnotit všechna zjištění provedená in situ, stejně jako v rámci laboratorního průzkumu. Následně vypracuje detailní verzi návrhu na restaurování, která bude schválena vedoucím práce. Na základě schváleného návrhu bude proveden restaurátorský zákrok. Průběh prací bude konzultován jak s vedoucím práce, tak i se zástupcem investora a s představiteli památkové péče. Nedílnou součástí bakalářské práce je vyhotovení restaurátorské dokumentace přidělených úseků maleb. Vedoucí práce určí, které součásti této dokumentace se stanou součástí celkové restaurátorské dokumentace, jež bude odevzdána investorovi a na příslušné pracoviště NPÚ. Student je povinen při tvorbě společné dokumentace poskytnout potřebnou součinnost. Vzhledem k předpokládaným úbytkům původní barevné vrstvy bude student kromě čištění a konsolidace nucen řešit i otázku následných retuší a případných rekonstrukcí, které jsou vzhledem k liturgické funkci interiéru požadovány vlastníkem i zástupcem odborné složky památkové péče. V případě odhalení poškození většího rozsahu bude vyžadována barevná studie doplňků.

Student rovněž provede rešerši literatury a pramenů týkající se ikonografie nástěnné výmalby lodi i severní oratoře. Poté, co shromáždí a zpracuje potřebnou literaturu k tématu, se bude snažit o nalezení možných analogií a inspiračních zdrojů klokotských maleb, a to jak obrazových, tak

i literárních. Tato část práce může posloužit i při případných rekonstrukcích maleb i u ostatních výjevů. U poškozeného nápisového pole v severní oratoři se pokusí student dohledat původní znění textu. V případě, že bude nalezeno, provede student na základě předem schválené studie rekonstrukci nápisu.

Po formální stránce dodrží student pravidla psaní bakalářských prací, stanovená na FR UPa.

Příloha zadání bakalářské práce

Seznam odborné literatury:

1. Mora P., Mora L., Philippot P.: Conservation of Wall Paintings. London 1984.
2. Slánský, B.: Technika malby I a II. Praha 2003
3. Vaněček I.: Nástěnné malby. VŠCHT Praha 1997.
4. Zelinger J. a kolektiv: Chemie v práci konzervátora a restaurátora. Praha 1987.
5. Hall J.: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991.
6. Herout J., Slabikář návštěvníků památek. Středisko památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, Praha, 1980
7. Ouredová L.: Klokoty: Poutní místo, Tábor 2013
8. Ouredová L.: Světecké obrazové cykly na jihu Čech. Vyd. 1. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2011
9. Hulíková V., Vojtěch Bartoněk (1859-1908): Popeláři (Z ulice), 1887. Praha 2011
10. Bartůňková L., Vojtěchovský J.: Restaurování nástěnných maleb v kupoli presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech, Restaurátorská dokumentace, Litomyšl 2012
11. Bartůňková L., Vojtěchovský J.: Restaurování nástěnných maleb v západní části presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech, Restaurátorská dokumentace, Litomyšl 2013
12. Chadim D., Kovářik Z., Slouková L., Šimánek P., Vojtěchovský J.: Restaurátorský průzkum a dokumentace. Restaurování nástěnných maleb a štukové výzdoby v prostoru jižní oratoře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Litomyšl 2014.
13. Poláková M., Slouková L., Vařejková B., Vojtěchovský J.: Restaurátorská dokumentace. Restaurování nástěnných maleb v kapli sv. Josefa v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Litomyšl, 2016.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. art. Jan Vojtěchovský, Ph.D.

Ateliér restaurování malby a sgrafita

Datum zadání bakalářské práce: **15. listopadu 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **15. srpna 2017**

Ing. Karol Bayer
děkan

L.S.

Mgr. art. Jan Vojtěchovský, Ph.D.
vedoucí ateliéru

V Litomyšli dne 10. srpna 2017

Prohlašuji

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice (Dislokované pracoviště – Fakulta restaurování, Litomyšl).

V Litomyšli dne _____ 2017

Josef Mathes

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat všem, kteří mi byli při realizaci této práce nápomocni. Chtěl bych především poděkovat Mgr. art. Janu Vojtěchovskému, Ph.D., za odborné vedení a konzultace restaurování maleb v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Dále bych chtěl poděkovat Oldřišce Horákové, DiS., MgA. Lence Sloukové za spolupráci a konzultaci při průběhu restaurování. Ing. Renatě Tišlové, Ph.D., za provedení chemicko-technologického průzkumu a PhDr. Martinovi Mádlovi, Ph.D., za odbornou pomoc při umělecko-historickém průzkumu. Dále bych chtěl poděkovat kamarádce Ireně Grosmanové za korekturu bakalářské práce a mé rodině a přátelům za pomoc a podporu při celém studiu.

Anotace

Tato bakalářská práce obsahuje restaurátorský průzkum a dokumentaci provedeného zásahu na dvou výjevech v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. První výjev se nachází na jižní straně stropu hlavní lodi. Strop a jeho výzdoba pochází z konce 19. století, vytvořeného na místo původního poškozeného barokního stropu. Druhý výjev se nachází na klenbě v severní oratoři kostela pocházející z počátku 18. století. Téma výjevu je zázrak uzdravení Terezie Krebsové svatým Janem Nepomuckým. Dokumentace také obsahuje grafickou, obrazovou a textovou přílohu.

Klíčová slova

Restaurování, nástěnná malba, čištění, retuš, rekonstrukce, Klokoty, sv. Jan Nepomucký, Nanebevzetí Panny Marie

Title

Restoration of mural scenes on the ceiling of nave and vault of oratory in the Church of the Assumption of the Virgin Mary in Klokoty

Annotation

This Bachelor's thesis contains restoration research and documentation of interventions of two scenes in the Church of the Assumption of the Virgin Mary in Klokoty. The first scene is situated on the south side of the ceiling of nave. The ceiling and decoration dating from the end 19th century is made instead original damaged baroque ceiling. The second scene is situated on the vault of oratory of the church dating from the early 18th century. The main theme of the scene is the miracle of Recovery of Teresa Krebs by Saint John of Nepomuk. Documentation also contain graphic, pictorial and textulal supplement.

Keywords

Restoration, mural, cleaning, retouching, reconstruction, Klokoty, Saint John of Nepomuk, Assumption of the Virgin Mary

Obsah

I	Úvod	12
II	Základní údaje o památce	14
1	Lokalizace památky	14
2	Údaje o díle - hlavní loď	14
3	Údaje o akci	15
4	Údaje o dokumentaci	15
III	Restaurátorský průzkum a dokumentace - hlavní loď	17
1	Restaurátorský průzkum	17
1.1	Úvod	17
1.2	Metody průzkumu	17
1.3	Umělecko-historický průzkum	18
1.3.1	Historie objektu kostela Nanebevzetí Panny Marie	18
1.3.2	Popis kostela	20
1.3.3	Popis výzdoby hlavní lodi se zaměřením na nástropní výzdobu	23
1.3.4	Ikonografie výmalby stropu hlavní lodi	26
1.3.4.1	Výjev K1 - Nanebevzetí Panny Marie	27
1.3.4.2	Výjev K2 - Zvěstování Panně Marii	28
1.3.4.3	Výjev K3 - Navštívení Panny Marie	29
1.3.4.4	Výjev K4	30
1.3.4.5	Výjev K5	31
1.3.4.6	Výjev K6	32
1.3.4.7	Výjev K7	33
1.3.4.8	Výjev K8	34
1.3.4.9	Výjev K9	34
1.3.4.10	Erb	35
1.3.5	Předchozí známé zásahy	35
1.3.6	Vymezený úsek pro provedení restaurátorského zásahu	37
1.3.7	Analogie výjevu a textového pole	37
1.4	Restaurátorský průzkum	39
1.4.1	Průzkum v denním světle a umělém nasvětlení	39
1.4.2	Průzkum v bočním světle	41
1.4.3	Průzkum v UV světle	41
1.4.4	Průzkum poklepem	42
1.4.5	Sondážní průzkum	42
1.5	Chemicko-technologický průzkum	43
1.6	Vyhodnocení průzkumu	45
1.6.1	Technika originální malby	45
1.6.2	Druhotné zásahy	45
1.6.3	Poškození	46
1.6.4	Dochování původní malby	46
1.7	Zkoušky materiálů a technologických postupů	47
1.7.1	Zkouška zpevňovacích prostředků	47
1.7.2	Odstraňování a čištění přemaleb	47
1.8	Podklady pro rekonstrukce	49
1.9	Restaurátorský záměr	49
1.9.1	Koncepce restaurátorských prací	49
1.9.2	Návrh postupu restaurátorských prací	50
2	Restaurátorský zákrok	52
2.1	Postup restaurátorského zákroku	52
2.1.1	Figurální výjev	52
2.1.1.1	Očištění výjevu	52
2.1.1.2	Předběžné zpevnění	52

2.1.1.3	Odstraňování přemaleb z rámu	52
2.1.1.4	Odstranění biologického napadení.....	53
2.1.1.5	Čištění a odstraňování přemaleb	53
2.1.1.6	Zpevňování barevné vrstvy a plošná fixace barevné vrstvy.....	54
2.1.1.7	Tmelení.....	54
2.1.1.8	Retušování.....	55
2.1.2	Textové pole	55
2.1.2.1	Odstranění druhotných vrstev	55
2.1.2.2	Fixace originální malby.....	55
2.1.2.3	Rekonstrukce nápisového pole.....	56
2.2	Nová zjištění	56
2.2.1	Figurální výjev.....	56
2.2.2	Textové pole	57
IV	Základní údaje o památce - severní oratoř	58
1	Lokalizace památky	58
2	Údaje o díle - severní oratoř	58
V	Restaurátorský průzkum a dokumentace - severní oratoř	60
1	Restaurátorský průzkum	60
1.1	Úvod	60
1.2	Metody průzkumu.....	60
1.3	Umělecko-historický průzkum	61
1.3.1	Popis výzdoby severní oratoře se zaměřením na nástropní výzdobu.....	61
1.3.2	Předchozí známé zásahy.....	62
1.3.3	Vymezený úsek pro provedení restaurátorského zásahu.....	63
1.3.4	Popis výjevu a textového pole.....	63
1.3.5	Ikonografie zápraků sv. Jana Nepomuckého	65
1.3.5.1	Sv. Jan Nepomucký.....	65
1.3.5.2	Vyzvednutí ostatků sv. Jana Nepomuckého	66
1.3.5.3	Ohledání jazyka sv. Jana Nepomuckého	66
1.3.5.4	Zachránění Rozálie Hodánkové	67
1.3.5.5	Uzdravení Terezie Krebsové	68
1.4	Restaurátorský průzkum	69
1.4.1	Průzkum v denním i umělém rozptýleném světle.....	69
1.4.2	Průzkum v bočním světle	70
1.4.3	Průzkum v UV světle.....	71
1.4.4	Průzkum poklepem	71
1.5	Chemicko-technologický průzkum.....	71
1.6	Vyhodnocení průzkumu.....	72
1.6.1	Technika originální malby.....	72
1.6.2	Druhotné zásahy	73
1.6.3	Poškození a dochování originálních vrstev	73
1.7	Zkoušky materiálů a technologických postupů.....	74
1.8	Podklady pro rekonstrukce.....	74
1.9	Restaurátorský záměr.....	75
1.9.1	Koncepce restaurátorských prací.....	75
1.9.2	Návrh postupu restaurátorských prací.....	76
2	Restaurátorský zákrok	77
2.1	Postup restaurátorského zákroku.....	77
2.1.1	Figurální výjev	77
2.1.1.1	Předzpevnění barevných vrstev	77
2.1.1.2	Odstranění přemaleb na rámu.....	78
2.1.1.3	Odstranování druhotných vrstev a čištění výjevu.....	78
2.1.1.4	Plošná fixace výjevu	78
2.1.1.5	Tmelení.....	78
2.1.1.6	Retušování a rekonstrukce	79

2.1.2	Textové pole	79
2.1.2.1	Odstranění druhotných vrstev rámu.....	79
2.1.2.2	Odstranování druhotných vrstev textového pole.....	79
2.1.2.3	Plošná fixace výjevu	80
2.1.2.4	Retušování a rekonstrukce	80
2.2	Nová zjištění	80
VI	Použité látky a materiály	81
1	Hlavní loď.....	81
2	Severní oratoř	81
VII	Závěr	83
VIII	Seznam použité literatury a pramenů	85
1	Literatura	85
2	Prameny	85
3	Internetové zdroje.....	85
IX	Seznam obrazových a grafických příloh	86
X	Obrazová a grafická příloha - hlavní loď.....	88
XI	Obrazová a grafická příloha - severní oratoř	113
XII	Seznam Textových příloh	130

I Úvod

Bakalářská práce se zabývá tématem Restaurování nástěnných maleb umístěných v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Práce obsahuje rozšířený restaurátorský průzkum, popsání ikonografie výjevů nacházejících se v lodi a na severní oratoři a postupem jejich restaurování. Restaurované malby se nacházejí na stropu hlavní lodi a na klenbě severní oratoře.

Ikonografie výjevů nacházejících se v lodi je věnována Panně Marii. Zatímco ostatní většina výzdoby kostela pochází z 1. poloviny 18. století. Výjimkou je právě loď kde byl roku 1892 stržen strop pro svůj špadný stav a nahrazen novým stropem s ikonograficky totožnou výzdobou, nicméně provedenou v dobovém vkusu a stylu. Restaurovaný výjev se nachází ve štukovém rámu rostlinného motivu akantových listů. Pod výjevem se nachází textové pole s úryvkem veršů z bible, k němuž se malovaný výjev vztahuje.

Druhý restaurovaný výjev popsáný v této práci se nachází v severní oratoři kostela zasvěcené sv. Janu Nepomuckému. Malba zobrazuje *Zázrak uzdravení ruky Terezie Veroniky Krebsové* připisovaný právě J. Nepomuckému. Jedná se o barokní olejomalbu pocházející s největší pravděpodobností z první poloviny 18. století umístěnou na klenbě na vápenném podkladu ve štukovém rámu s rostlinným motivem. Pod výjevem se nachází textové pole obsahující text z bible vztahující se k výjevu.

Nejprve byl proveden restaurátorský průzkum zaměřující se na zjištění rozsahu dochovaní originální barevné vrstvy výjevů, jejich poškození a identifikaci pozdějších zákroků na díle. Na základě zkoušek byl vytvořen koncept a návrh na restaurování s přihlédnutím na předchozí restaurování obdobných výjevů v kostele.

Cílem práce je provedení komplexního restaurátorského zásahu na obou malbách. Tyto malby nepochází ze stejného období, avšak jsou situovány v jednom interiéru, i když není opticky spojen. Proto je tedy otázkou, zda přistupovat k restaurování těchto maleb v obou částech interiéru totožně, nebo zda bude zákrok obsahovat jiné postupy, materiály, či snad dokonce cíle.

II Základní údaje o památce

1 Lokalizace památky

- **Kraj:** Jihočeský
- **Bývalý okres:** Tábor
- **Obec:** Tábor - Klokoty
- **Objekt restaurovaného díla:** Kostel Nanebevzetí Panny Marie
 1. **dílo:** Strop hlavní lodi kostela
 2. **dílo:** Klenba severní oratoře kostela
- **Adresa:** Kostel Nanebevzetí Panny Marie, Staroklokotská 1, 390 03 Tábor
- **Bližší určení místa popisem:** Parcela č. 1 obce Tábor.
- **Klasifikace památky:** Nemovitá kulturní památka ochranného pásma MPR Tábor
- **Rejstříkové číslo objektu v ÚSKP:** 33854/3 - 4878
- **Název (charakteristika) restaurovaného díla:** Nástěnné malby na stropě hlavní lodi kostela a klenbě severní oratoře

2 Údaje o díle - hlavní loď

- **Autor:** Vojtěch Bartoněk
- **Sloh, datace:** kolem roku 1892
- **Materiál, technika:** Figurální výjevy a textové pole - nástěnné malby na sádrovém podkladu provedené vaječnou temperou.
- **Vymezení restaurované části:** Malovaný figurální výjev a související textové pole na středu jižní strany stropu lodi kostela.
- **Rozměry:** Figurální výjev 176 x 97,5 cm, textové pole 72 x 45 cm

- **Předchozí známé zásahy na díle:** 30. léta 20. století, pravděpodobně 70. léta 20. století.

3 Údaje o akci

- **Předmět restaurování:** Malířská a štuková výzdoba interiéru hlavní lodi v Kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech
- **Vlastník památky, objednatel:** Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, Staroklokotská 1, 390 03 Tábor
- **Památkový dohled:** PhDr. Lavička Roman, Ph.D.
- **Restaurátorský záměr, návrh na restaurování:** Mgr. Josef Novotný, 2007 [Textová příloha č. 1]
- **Závazné stanovisko:** Rozhodnutí MÚ Tábor, odbor územního rozvoje, č. j.: NPÚ-331/327/2008 ze dne 29. 1. 2008 [Textová příloha č. 2]
- **Zhotovitel:** Fakulta restaurování Univerzity Pardubice
- **Restauroval:** Josef Mathes DiS., 4. ročník ARNMS FR UPa
- **Pedagogické vedení za FR UPa:** Mgr. art. Jan Vojtěchovský, Ph.D.
- **Odborná konzultace:** Ing. Renata Tišlová, Ph.D., PhDr. Martin Mádl, PhD.
- **Termín započetí a ukončení akce:** Březen - červenec 2017

4 Údaje o dokumentaci

- **Autor dokumentace:** Josef Mathes, DiS.
- **Autoři fotografií:** Josef Mathes, Oldřiška Horáková, Jan Vojtěchovský
- **Použitá snímací technika:** Canon EOS 60D
- **Počet stran textu dokumentace:** 84
- **Počet vyobrazení v obrazové a grafické příloze:** 71
- **Počet textových příloh:** 4

- **Místo uložení dokumentace ve fyzické i digitální podobě:** Univerzitní knihovna UPCE, Fakulta restaurování, Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl, osobní archiv autora

III Restaurovatelský průzkum a dokumentace - hlavní loď

1 Restaurovatelský průzkum

1.1 Úvod

V roce 2012 bylo započato restaurování interiéru kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech, jež pokračovalo i v následujících letech. Tato dokumentace se zabývá popisem průzkumu a restaurování jednoho z malovaných výjevů na stropu lodi kostela.

Tento strop pochází z konce 19. století a byl vytvořený podle původního barokního stropu, který byl roku 1892 snesen pro jeho rozsáhlá poškození a rizika spojená s jeho případným zřícením. Strop je zdobený malbami ve štukových zrcadlech vztahujícími se k zasvěcení kostela, tedy tematikou Panny Marie. Kolem výjevů je plocha stropu dále zdobena štukovými ornamenty.

1.2 Metody průzkumu

Uměleckohistorický průzkum

- Rešerše dostupných materiálů a podkladů
- Rešerše předloh a podkladů k restaurovaným výjevům a textovým polím.

Restaurovatelský průzkum

- Průzkum v denním světle a umělém nasvětlení
- Průzkum v UV světle
- Průzkum poklepem
- Sondážní průzkum
- Odběr vzorků pro mikroskopii barevných vrstev

Cílem provedeného průzkumu bylo identifikování originální malby, jejího rozsahu a stavu. Dále měla být zkoumána původní technika, poškození malby, identifikace druhotných zásahů, aby bylo možné co nejlépe stanovit nejvhodnější postupy a materiály pro restaurování daných maleb.

1.3 Umělecko-historický průzkum

1.3.1 Historie objektu kostela Nanebevzetí Panny Marie

Poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie se dnes nachází v předměstské části města Tábor zvané Klokoty. V minulosti bývaly Klokoty samostatnou vesnicí, i když její dějiny byly s Táborem již od středověku spjaty. Objekt kostela se nachází přibližně 2 km od centra Tábora a leží na vyvýšeném místě.

První zmínky o kostelu pochází z 12. století, kdy byl založený malý dřevěný kostelík rytířem z Kotnova. Již ve středověku na toto místo putovalo mnoho lidí z důvodu léčivého pramene „Dobré vody“, který na klokotské hoře vyvěral. Posvátnost místa později (ve 13. století) dále podpořilo údajné zjevení Panny Marie, na základě kterého zde byla vybudována kaple a podle legendy do ní byl zavěšen obraz Panny Marie Klokotské. Z důvodu nárůstu poutníků, kteří se na toto místo vypravovali, bylo nutné postavit nový, větší kostel. Pro stavbu bylo určeno místo nacházející se 1000 kroků východně od pramene a kaple.¹

Nový kostel byl podle některých pramenů zasvěcený roku 1392, ale kostel zde pravděpodobně stál již dříve. Později byl do nového kostela také přenesen obraz Panny Marie z Kaple u pramene. Před rokem 1396 již byla pravděpodobně postavena fara. Po usazení husitských vojsk v okolí Klokot (1421) došlo k poničení kostela, a tak byl zastaven i jeho dříve čilý život a související rozvoj.²

1 „OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. Klokoty: poutní místo. Klokoty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.“

2 *Ibid.*

V první polovině 15. století došlo k částečné opravě a následně z důvodu nedostačující kapacity bylo rozhodnuto o jeho přestavbě. Ta byla provedena po roce 1520. Podle legendy byl při jeho obnově nalezen na místě zbořeného kostela starý zvon a nepoškozený obraz Panny Marie Klokotské. Další rozšíření kostela bylo provedeno 1547.³

Původní podoba kostela se zachovala na starých kresbách. Podle nich byl v druhé polovině 17. století kostel stavbou jednolodní s vysokou valbovou střechou a sanktusníkem. Z jedné strany ke kostelu přiléhala malá centrální stavba s půdorysem šestiúhelníku se zvoničkou.

Roku 1661 byly ke kostelu přistavěny boční kaple na severní a jižní straně (v současné době sakristie).⁴

Na přelomu 17. a 18. století byla započata výraznější transformace celého areálu. V té době v Čechách probíhal vrchol mariánského kultu. Ke kostelu byla přistavěna hlavní loď roku 1702, podle datace jež se nacházela na původním barokním stropu. Po deseti letech v roce 1710 byla samotná stavba kostela dokončena. V této době byly s největší pravděpodobností dostavěny také oratoře nad již stávajícími sakristiemi. Následně byla provedena výzdoba kaple sv. Václava (1712) a sv. Josefa (1714) dokládající datace na klenbě kaplí. Výzdoba oratoře byla pravděpodobně provedena až ve 20. letech 18. století. Roku 1743 byla dokončena také dostavba celého poutního areálu a roku 1746 byla ještě dostavěna krypta pro zesnulé kněze.

Roku 1744 byl kostel poškozen pruskými vojsky. Opravy celého poutního areálu proběhly v 60. letech 18. století.⁵

3 „OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. Klokoty: poutní místo. Klokoty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.“

4 „ŠOTEK, Ladislav. Mariánské poutní místo Klokoty. Vydání druhé, upravené. Vranov nad Dyjí: A.M.I.M.S. ve spolupráci s Římskokatolickou farností Tábor-Klokoty, 2014. ISBN 978-80-260-8226-2.“

5 „OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. Klokoty: poutní místo. Klokoty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.“

Na konci 19. století (1892) byla provedena obnova stropu hlavní lodi. Jeho obnova byla provedena z důvodu rozsáhlého poškození. Proto byl stávající téhož roku strop stržen a na jeho místě byl zhotoven nový respektující ikonografickou výzdobu původního narokního stropu. Malby nového stropu však byly vytvořeny podle dobového vkusu a stylu malířem Vojtěchem Bartoňkem.⁶

Další opravy celého areálu kostela proběhly ve 30. letech 20. století. Ty byly provedeny církevním restaurátorem Jaroslavem Pantaleonem Majorem.^{7,8}

Další opravy probíhaly dle ústních svědectví pamětníků v kostele v 70. letech 20. století. Ty byly podle svědectví prováděny bývalými členy Chrámového družstva Pelhřimov.

Od 90. let 20. století byla započata obnova celého areálu poutního kostela, a to z programu zachrany architektonického dědictví Ministerstva kultury České republiky. Od roku 2012 probíhají soustavné restaurátorské práce na nástěnné výzdobě (malby a štuky) interiéru kostela. Dosud byly v rámci těchto prací zrestaurovány presbytář, jižní oratoř, kaple sv. Václava a kaple sv. Josefa.⁹

1.3.2 Popis kostela

Objekt kostela se nachází uvnitř areálu, který je obehnán zdí s ambitovou chodbou s půdorysem lichoběžníku, z něhož nejkratší, východní stěna je tvořena tzv. mariánským vchodem.

Kostel má půdorys dvojramenného kříže. Je jednolodní stavbou se dvěma bočními kaplemi, kněžištěm s dvěma oratořemi nad sakrisiemi a zakončenou pětibokým presbytářem. Kaple sv. Josefa a sv. Václava jsou trojboce uzavřeny. Fasáda kostela je bez výrazné výzdoby a fasáda je provedena technikou hlazené

6 „OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. Klokoaty: poutní místo. Klokoaty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoaty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.“

7 Novinový článek z roku 1932 28.ledna, číslo 22, str.4 pojednávající o probíhající obnově interiéru kostela. Pravděpodobně Lidové listy.

8 „http://mozaika.vscht.cz/data/autor_major_jaroslav.html“

9 „OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. Klokoaty: poutní místo. Klokoaty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoaty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.“

omítky. Průčelí kostela je s vysokým štítem a volutovými křídly. Průčelí je horizontálně předěleno korunní římsou. Spodní část pod římsou je rozdělena do tří polí čtyřmi lisenami. V prostředním poli se nachází vstupní portál se segmentovým frontonem. Nad ním je umístěna mozaika zobrazující stojící postavu sv. Jana Nepomuckého s pěti hvězdami kolem hlavy a držícího krucifix a palmovou ratolest.

Do kostela se vchází skrze předsín oddělenou od lodi kostela kovovou tepanou mříží a její strop tvoří valená klenba kruchty, jež se nachází nad ní.

Za mříží se nachází prostor lodi kostela. Stěny lodi jsou opatřeny pilastry umístěnými mezi okny a zakončeny korintskými hlavicemi. Na pilastrech je posazena korunní římsa, k níž je připojen reliéfní vlys s akantovým motivem. Okna hlavní lodi jsou zdobena barevnými figurálními vitrážemi (1912 - 1914).¹⁰ V části lodi blíže presbytáři se nachází na severní i jižní straně oblouky oddělující loď od bočních kaplí. Na vrcholech vítězných oblouků obou kaplí se nacházejí polychromované, reliéfní štukové erby. Nad vítězným obloukem kaple sv. Václava je umístěn alianční erb schwarzenbersko-eggenberský. Na severní straně lodi je umístěn nad vítězným obloukem kaple sv. Josefa erb rodu Lobkowitz. Hlavní loď je opatřena plochým stropem s fabionovým náběhem a bohatou sochařskou i malířskou výzdobou. Dominantním prvkem výzdoby je v centru malovaný výjev Nanebevzetí Panny Marie. Směrem ke kruchtě se nachází oválný výjev Navštívení Panny Marie a směrem ke kněžišti druhý oválný výjev Zvěstování Panně Marii. Na severní a jižní straně stropu se nachází dvě řady menších figurálních výjevů umístěných ve štukových rámech tvořených rostlinným akantovým dekorem. Těchto menších figurálních výjevů je celkem šest. Pod každým z těchto menších výjevů se nachází textové pole. Popsaná malovaná zrcadla jsou doplněna ještě

¹⁰ „OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. Klokoť: poutní místo. Klokoť: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoť, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.“

o jedno, které je umístěno na centrální ose stropu, blízko vítězného oblouku kněžiště. Jedná se o nejmenší zrcadlo a je na něm zobrazen erb města Tábora. Prostor mezi výjevy je vyplněn akantovými rozvilinami, ovocnými festony a figurativní výzdobou v podobě putti. Na čelní straně lodi se nachází vítězný oblouk oddělující loď od presbytáře. Na vrcholu vítězného oblouku (na straně lodi) je umístěna plastika Piety. Na levé straně čelní stěny se nachází malba erbu Viktorie Deym, jež byla zřejmě jedním z donátorů oltáře nacházejícího se pod malovaným erbem. Na pravé straně se nachází další malba erbu. Tento erb náleží Janu Nádhernému z Borotína, jenž byl jedním z donátorů opravy kostela v 2. pol. 19. stol.¹¹

Na severní straně hlavní lodi kostela se za obloukem nachází boční kaple sv. Josefa. Na vítězném oblouku, který dělí loď a kapli, je vytvořeno sedm medailonů s malovanými výjevy ze života Panny Marie. Na vnitřní stěně nad vítězným obloukem se v lunetě nachází obrazové zrcadlo s vedutou kláštera. Výzdoba kaple je opět bohatá. V klenbě kaple se nachází sedm výjevů tematicky se vztahujících k sv. Josefu, jeho životu a Nanebevzetí. Plochy kolem výjevů jsou bohatě zdobeny štukovým rostlinným motivem.

Na jižní straně hlavní lodi přiléhá kaple sv. Václava. Prostor kaple i hlavní lodi jsou odděleny zdobeným vítězným obloukem. Vítězný oblouk obsahuje sedm medailonů s malovanými pašijovými výjevy ze života Krista. Kaple je zdobena pilastry s korintskými hlavicemi, na nichž se nachází plastiky andílků nesoucí štít. Klenba je opět bohatě zdobena štukovou i malířskou výzdobou. Malované

¹¹ „OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. Klokoaty: poutní místo. Klokoaty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoaty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.“

výjevy v kapli zobrajují scény ze života sv. Václava, vycházející z legendy o sv. Václavu. Zbylé prostory klenby jsou zdobeny štukovými rostlinnými a figurálními výjevy.¹²

Další částí kostela navazující na hlavní loď je kněžiště. To je v západní části sklenuto valenou klenbou s výsečemi a jeho východní část je zaklenuta kupolí. Výzdoba presbytáře je od zbytku interiéru odlišena ještě větší zdobností a po nedávném restaurování také bohatší barevností. Na klenbě západní části presbytáře se nachází čtyři malované výjevy. Zbylý prostor klenby je dále zdoben štukovou výzdobou. Na klenbě východní části presbytáře se nachází malované výjevy a textová pole svěřované Panně Marii. Kromě malovaných výjevů je klenba dále zdobena bohatou štukovou plastickou výzdobou. Kromě rostlinných akantových motivů se zde nacházejí také festony a štukové plastiky andělů. Stěny jsou od klenby odděleny korunní římsou nesenou kanelovanými pilastry zakončenými korintskými hlavicemi. V jednotlivých polích mezi pilastry se nachází okna zdobená vitrážemi nad nimiž jsou umístěna textová pole.¹³

1.3.3 Popis výzdoby hlavní lodi se zaměřením na nástropní výzdobu

Strop hlavní lodi je vytvořen v roce 1892¹⁴ na místo barokního stropu, který byl poškozený a z toho důvodu téhož roku stržen. Nově vytvořený strop byl proveden ze sádry, často pak ze sádrových panelů předem připravených v ateliérech štukatérů. Předem připravené díly byly užity v případě figurálních motivů(putti), naopak plochy(včetně těch pod malbami) byly pravděpodobně nanášeny přímo na stropě. Strop je opatřen téměř totožnou výzdobou, kterou byl opatřen strop barokní. To dokládají historické fotografie stropu těsně před

¹² Škrabalová, Adéla. Restaurování vybraných malovaných výjevů na klenbě kaple sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Litomyšl, 2016.

¹³ OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. Klokoty: poutní místo. Klokoty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.

¹⁴ *Ibid.*

stržením jeho barokní podoby. Provedení maleb při obnově stropu je připisováno Vojtěchu Bartoňkovi, jehož signatura se nachází na výjevu „Navštívení Panny Marie“.^{15,16} Na základě probíhajícího průzkumu se však zdá, že signatura není původní, ale je pouze rekonstrukcí ve vrstvě přemalby pocházející zřejmě ze 30. let 20. století.¹⁷

Výmalba stěn hlavní lodi je pojednána ve světle okrové barvě, plochy stěn jsou děleny mělkými neprofilovanými pilastry. Ty jsou na vrchu zakončeny korintskými hlavicemi a rozmístěny po obou stranách lodi. Na pilastrech je posazena štuková korunní římsa s dekorovaným vlysem. Vlys korunní římsy je zdobený plasticky rostlinným ornamentem s motivem akantu a jeho pozadí je provedeno tmavší růžovou barvou. Ve vrchní polovině stěn jsou v plochách mezi pilastry umístěna okna zdobená vitrážemi s postavami světců. Další dvojice oken umístěných na kruchtě je prosta výzdoby. Přibližně v polovině lodi, avšak blíže k presbytáři, se naproti sobě nachází vstupy do bočních kaplí sv. Josefa a sv. Václava. Vstupy tvoří široké otvory v plném rozměru kaplí zakončené vítěznými oblouky. Tyto oblouky jsou z čelní strany zvýrazněny jednoduše profilovaným pásem. Na vrcholu vítězných oblouků se nachází polychromované, reliéfní štukové erby. Na jižní stěně se nachází alianční schwarzenbersko-eggenberský, na severní stěně je to erb Lobkowiczů. Na východní stěně se nachází vítězný oblouk jako předěl mezi hlavní lodí a presbytářem. Samotný oblouk je z čelní strany zvýrazněn jednoduchým profilovaným pásem. Kolem oblouku jsou rozmístěni andělé, na každé straně se jedná o dvě andělské postavy umístěné jedna pod druhou. Mezi anděly se také nacházejí akantové štukové dekory. Na vrcholu oblouku je umístěna štuková plastika s motivem Piety, která je v

15 „OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. Klokoty: poutní místo. Klokoty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.“

16 Ourodová jméno Václav Bartůněk, který byl však katolický kněz.

17 „OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. Klokoty: poutní místo. Klokoty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.“

současnosti pojednán stejně jako všechny ostatní plastické prvky výzdoby, pouze v monochromní bílé barevnosti. V horních částech stěny přiléhajících ke stěnám bočním se nacházejí erby ve štukových kartuších. Rámy kartuší jsou vytvořeny plasticky, štukovými akantovými listy a stuhami a na spodní části rámu jsou provedeny malé festony. Kartuše nesou malby rodových erbů. Na severní straně se nachází erb rodu Deym jako donátorka oltáře nacházejícího se přesně pod malbou erbu. Nad samotnou malbou je nápis „opisující“ deformovaný půlkruh, „Victoria Grae Finn Von Deym“. Na jižní straně čelní stěny je v kartuši vytvořen erb Jana Nádherného z Borotína, jenž byl jedním z donátorů opravy kostela ve druhé polovině 19. století.¹⁸

Nad korunní římsou se nachází fabion, bez dalších dekorů, který přechází v strop. Fabion je od stropu oddělen subtilním jednoduše profilovaným rámem. Výzdoba stropu se vyznačuje symetrickou kompozicí. Celá plocha stropu včetně fabionu je provedena v pastelově růžovém odstínu přičemž plastická výzdoba nacházející se na něm je pojednána v bílé. Dominantní část tvoří malované výjevy, které jsou rozmístěny ve třech řadách. Střední pás tvoří tři hlavní výjevy a nejbliže k presbytáři je pak zobrazen erb mesta Tábor. Na severní a jižní straně se nacházejí dopňující výjevy s nápisovými poli. Ve středu stropu se nachází centrální výjev „Nanebevzetí Panny Marie“. Výjev je obdélníkového tvaru s oblými rohy a několika výstupky po obvodu a je umístěn v profilovaném rámu v bílém provedení se dvěma okrovými pásky. Celý obraz je pak „nesen“ šesti reliéfně pojednanými štukovými andílkami a akantovými listy. Další výjev nacházející se ve stejné řadě v blízkosti kruchy je výjev Navštívení Panny Marie. Tento výjev je oválného tvaru. Jeho pohledové natočení je opačné od centrálního výjevu a tedy postavy na výjevu směřují hlavami k presbytáři. Orámování obrazu

18 OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. Klokoť: poutní místo. Klokoť: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoť, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.

je provedeno profilem s akantovými listy po obvodu, okrovým páskem a na jeho vrchní i spodní straně je umístěný velký plastický akantový list překrývající rám. Z těchto listů pak vystupují plastické stuhy a festony, které mu dotvářejí také obdélníkovou kompozici. Na východní straně blíže k presbytáři se ve středním pásu nachází druhý oválný výjev Zvěstování Panně Marii. Nejbliže ke kněžišti se na centrální ose lodi nachází nejmenší výjev, na kterém je zobrazen erb města Tábora. Je umístěný ve štukovém rámu vytvořeného z akantových rozvilin. Nad vrcholem erbu se nachází plastická štuková koruna.

Na severní a jižní straně stropu se nachází další menší figurální výjevy umístěné ve štukových rámech tvořených rostlinným akantovým dekorem. Pod každým z těchto menších výjevů se nachází textové pole s úryvky veršů z bible, vztahujících tematicky se ke kultu Panny Marie. Rámy maleb i nápisových polí jsou vytvořeny ze štukových akantových listů. Rám výjevu je ještě doplněn o maskaron z akantového dekoru, zakrývající vrchol rámu.

1.3.4 Ikonografie výmalby stropu hlavní lodi

Výzdoba stropu se jistě zaměřuje na téma Panny Marie a to zejména na její nanebevzetí, čemuž také nasvědčuje centrální výjev právě s tímto motivem. Další dva z hlavních výjevů se zabývají dvěma teologicky zdůrazňovanými a nejčastěji zobrazovanými scénami z jejího života a to Navštívením Panny Marie a Zvěstováním Panně Marii. Kromě těchto výjevů se na stropě nachází dalších šest menších, které pod sebou nesou nápisová pole s verši z Bible. Tyto verše a výjevy, jež se k nim vztahují, popisují touhu Panny Marie po setkání s Bohem a zároveň zdůrazňují její význam pro spásu člověka. Její touha je nakonec vyslyšena

a na centrálním výjevu je zobrazeno její nanebevzetí.¹⁹ Při porovnání současného stavu s historickými fotografiemi je znatelné, že postavy, které byly na výjevech namalovány, byly ženské postavy, na rozdíl od současných podob výjevů.²⁰

Při dohledávání původu předloh textů byly nalezeny některé nesrovnalosti ohledně odkazů na místo jejich původu. Na výjevu s označením K5 odkaz na citaci úplně chybí.

1.3.4.1 Výjev K1 - Nanebevzetí Panny Marie

Centrálním výjevem výzdoby hlavní lodi kostela je malba Nanebevzetí Panny Marie, které zároveň odráží zasvěcení kostela. Na výjevu se v centru nachází postava Panny Marie vznášející se v oblacích. Kolem její postavy jsou rozmístěni tři andělé doprovázející ji na cestě do nebe. V horní části výjevu jsou zobrazeny postavy Ježíše Krista a Boha Otce. Nad jejich hlavami je zobrazena holubice Ducha Svatého. Celý výjev se odehrává na pozadí oblohy s oblaky a je doprovázen několika andělskými dětmi nesoucími vavřínové věnce a taktéž okřídlenými hlavičkami andílků.

Výjev Nanebevzetí Panny Marie bývá také označován „Panna Marie Assumpta“. Tento název pochází z latinského „assumere“, což znamená „brát“. Panna Maria byla totiž nanebevzatá, na rozdíl od jejího syna Ježíše Krista, který na nebe vstoupil. Počátky kultu Nanebevzetí Panny Marie pochází ze 3. století z tradic katolické církve a vychází z apokryfní literatury té doby. Ve 13. století se objevuje Zlatá legenda, která sloužila jako častý zdroj pro umělce té doby. V období renesance a pozdějších dobách se motiv nanebevzetí Panny Marie často skládal ze dvou nebo tří výjevů řazených nad sebe. Výjimečně je možné na výjevu vidět, jak Panna Marie stoupá na nebe společně s Ježíšem. Na některých výjevech je zobrazena v doprovodu archandělů Michaela a Gabriela. V některých případech

19 Ústní konzultace s Jan Pitřinec - Římskokatolická farnost Litomyšl

20 „<http://sechl-vosecek.ucw.cz/cml/dir/klokoty.html>“ - ID negativu: desky/deska8275, desky/deska8273

je na obraze zobrazen hrob, ze kterého stoupá na nebe. Jindy je výjev doplněn zobrazením Boha Otce, jenž vítá Pannu Marii v nebi. Andělské děti zachycené v kompozici nesou ve svých rukou vavřínové věnce. Ty mohou zobrazovat předzvěst korunovace Panny Marie, která je zobrazována jako závěrečná scéna o životě Panny Marie po výjevu jejího nanebevzetí. Často bývá zobrazení její korunovace doprovázeno postavami Ježíše Krista, Boha Otce a Ducha svatého.

Na historických fotografiích je patrné, že původní barokní kompozice výjevu je téměř shodná se současnou. Liší se pouze v několika věcech. Andělíčky nacházející se v prostoru výjevu mimo věnce nesou další atributy Panny Marie, jako je květina lilie, jež je často spojována také s výjevem Zvěstování Panně Marii. Na obou malbách se však shodně nachází postavy Ježíše Krista, Boha Otce a Ducha svatého i tří andělů doprovázejících Pannu Marii.²¹

1.3.4.2 Výjev K2 - Zvěstování Panně Marii

Na výjevu Zvěstování Panny Marie je zobrazena Panna Marie klečící na klekátku před čtecím pultem, na kterém je rozevřena kniha, ze které čte (podle tradice) Izajášovo proroctví.²² Před Marií stojí archanděl Gabriel držící lilii. Nad jejich hlavami se pak v oblacích vznášejí postavy dalších třech andělů. Na úplném vrcholu výjevu se opět v oblacích zjevuje postava Boha Otce a pod ním holubice Ducha Svatého. Z malby není možné s jistotou určit, zda se jedná o výjev odehrávající se v interiéru nebo exteriéru.

Výjev Zvěstování Panně Marii zobrazuje moment, kdy anděl Gabriel informuje Marii o jejím početí syna Ježíše Krista větou: „Hle, počneš a porodíš syna a dáš mu jméno Ježíš“. Nejpodstatnějšími částmi výjevu jsou postavy Panny Marie, anděla Gabriela, jenž novinu přináší, a motiv bílé holubice jako Ducha

²¹ „HALL, James. Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-902-4.“

²² *Ibid.*

svatého a symbol početí. Holubice je často zobrazována, jak se snáší šikmo po paprsku, který spočívá na Mariiných prsou nebo hlavě. Někdy je na výjevu také zobrazována postava Boha otce jako zdroj světla. Symbol lilie je na výjevu zobrazován z důvodu uskutečnění zvěstování na jaře, a tak se následně lilie stala symbolem neposkvrněnosti P. Marie. Podle sv. Bernarda se na výjevu zobrazuje kniha, ve které P. Maria četla Izajášovo proroctví se zněním „Hle, dívka počne a porodí syna ...“.²³

Nejčastějším způsobem vyobrazení anděla je jako postava klečící či stojící. Přibližně od poloviny 16. století je zobrazován na oblaku, čímž je naznačován jeho příchod z nebes. V některých případech je jeho postava zobrazována jako držící žezlo v podobě lilie, nejčastějším způsobem zobrazení je jako držící lilii samotnou. Celý výjev bývá zobrazovaný v interiéru nebo exteriéru. Často se výjev zvěstování odehrává v prostředí otevřené lodžie, sloupořadí nebo církevní architektury. Přibližně od konce 16. století se výjev začíná zobrazovat v neurčitém prostředí, často obklopený nebo ztrácející se v oblacích.²⁴

Na dohledané historické fotografii se nachází tento výjev ve shodě kompozice se současným provedením. Motivy výjevu se zde liší spíše uměleckým pojetím. Kniha ležící na modlitebně je na rozdíl od současné malby otevřena. Za postavou P. Marie se na fotografii nachází židle oproti dnešní malbě, kde je zobrazena jednoduchá stolice.

1.3.4.3 Výjev K3 - Navštívení Panny Marie

Výjev navštívení zobrazuje setkání sv. Alžběty a P. Marie. Na výjevu je zobrazena Alžběta klanící se a držící levou ruku Marie. Na výjevu se nachází další dvě mužské postavy. Na levé straně za Alžbětou se nachází její muž Zachariáš s rukama pozvednutýma k modlitbě. Na pravé straně výjevu, tentokrát

²³ „HALL, James. Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-902-4.“

²⁴ *Ibid.*

více v pozadí se nachází postava sv. Josefa přicházejícího s Marií a při chůzi si vypomáhajícího holí. Nad postavami Alžběty a Marie je u vrchního okraje malby zobrazena postava anděla a několik malých andělíčků. Celý výjev se odehrává v neurčité krajině. Na levé straně za postavou Zachariáše se nachází architektonický prvek stavby, jež zřejmě představuje dům Zachariáše a Alžběty.

Motiv Navštívení Panny Marie popisuje její setkání se svou blízkou příbuznou sv. Alžbětou. Ta byla obdařena stejně jako Marie zázračným početím, protože již byla považována za neplodnou a v pokročilém věku. V době navštívení P. Marie teprve počala, zatímco Alžběta již byla v šestém měsíci těhotenství. Tě se poté narodil Jan Křtitel. Alžbětiným manželem byl Zachariáš, který byl knězem v jeruzalémském chrámu. Zachariáš bývá zobrazován jako postarší postava oděná do bohoslužebného roucha. Alžběta je zobrazována jako postarší osoba oproti P. Marii, která se tradičně vyobrazuje jako mladistvá.²⁵

1.3.4.4 Výjev K4

Na výjevu se nachází dvě stojící postavy. Na levé straně malby jsou zobrazeny zelené keře a stromy a na pravé straně se na okraji nachází skála a před ní vysoká květina slunečnice. Slunečnice patří mezi „rostlinstvo Mariino“ jako symbol oddanosti a duše, která stále točí svůj květ ke slunci a bohu, i když je slunce zakryto.²⁶ Znázorňuje Pannu Marii, která je spjata s Bohem. Na pozadí se nachází siluety kopců, nad nimiž plují šedé mraky a za nimi vystupuje slunce vyzařující světlo směrem ke slunečnici. První postava nacházející se v popředí na levé straně je anděl s jednou rukou se vztyčeným ukazováčkem a druhou rukou s otevřenou dlaní. Postava anděla je oděna v modrých šatech. Druhá osoba je

²⁵ HALL, James. Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-902-4.

²⁶ „ALBERT, Štěpán. Rostlinná symbolika: Rostliny a rostlinná výzdoba v církvi.“

postava poslouchající anděla, drží v jedné ruce korunu a druhou rukou si pokládá na hrud'. Je oděna do světle modrých nebo šedých šatů, přes pravé rameno a ruku mu visí červené roucho.

Na textovém poli umístěném pod figurálním výjevem se nachází verš:

- **Originální text** - *Ja negmilegssimu mému ale mne obroczeni geho. Cant 7.v.11.*
- **Bible Kralická** - *Já jsem milého svého, a ke mně jest žádost jeho. Píseň písní 7.10.*
- **Bible Svatováclavská** - *Já milému svému, ale mě obrácení jeho. Píseň Šalamounova 7.10.*
- **Ekumenický překlad** - *Já jsem svého milého, on dychtí jen po mně. Píseň písní 7.11.*
- **Vulgáta** - *Ego dilecto meo et ad me conversio eius. Píseň písní 7.10.*

1.3.4.5 Výjev K5

Tento výjev s textovým polem je zahrnut do vymezeného úseku pro provedení komplexního restaurátorského zásahu, ke kterému se tato práce vztahuje.

Výjev s pracovním označením K5 ilustruje obsah textového pole, který je umístěný ve štukové kartuši z pásků a akantových listů. Samotný text se nachází na šedém pozadí a jeho znění pochází ze Starého zákona z Knihy žalmů [Obr. 37 str. 107].

Výjev je umístěný ve štukovém rámu s rostlinným akantovým dekorem. Na vrchu rámu se nachází stylizovaný akantový maskaron překrývající celou šířku rámu. Rostlinný dekor je od výjevu oddělen ještě jednoduchým okrovým páskem. V horním, větším zrcadle je zobrazena kompozice se dvěma figurami v jednoduše pojednané krajině bez větších detailů, pouze se dvěma plány popředí a pozadí. Na levé straně výjevu se nachází postava anděla hledícího před sebe a s nakloněnou

hlavou. Pravá ruka anděla spočívá na jeho hrudi a levá ruka je volně pozvednutá dopředu. Anděl má modro-šedá křídla a je oděný do růžových šatů. Druhá figura je jezdecká postava rytíře. Tato postava přijíždí na hnědém koni. Samotná figura jezdce drží v levé ruce opratě a v pravé, zdvižené ruce drží větvičku. Je oděna v červeno-hnědých kamaších a plátové zbroji s připnutým pláštěm a na hlavě má nasazenou přilbu. Kolem pasu má na opasku připnutý meč.

Pod figurálním výjevem se na textovém poli nachází verš:

- **Originální verš** - *Jako gelen dychtí po wodě tak touží duže má po tobě.*
- **Bible Svatováclavská** - *Jakož žádá k gelen studnicem wod tak žádá duše má po tobě, Bože! 41.2.*
- **Ekumenický překlad** - *Jako laň dychtí po bystré vodě, tak dychtí duše má po tobě, Bože! 42.2.*
- **Vulgáta** - *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum ita desiderat anima mea ad te Deus. 41.2.*

1.3.4.6 Výjev K6

Na výjevu se nachází dvě postavy andělů. Výjev se odehrává v potemnělé krajině s několika keři či stromy a kamenem v pravé části výjevu na tmavě hnědé až fialové zemi. Oblouha je pojata v tmavším šedém tónu s oblaky teplejšího odstínu šedé. Hlavní postava stojí na kameni se založenýma rukama. Anděl je oděn do světle modrých šatů, jeho křídla roztažená vzhůru mají narůžovělý odstín. Druhý anděl je situován zcela v levé části kompozice. Z oblaků, ve kterých je částečně skryt, vystupuje pouze půlfigura se sepjatýma rukama. Jeho růžovo-fialová křídla jsou rovně roztažena vzhůru, je oděn do šatu světlé, červeno-oranžové barevnosti.

Pod figurálním výjevem K6 se nachází textové pole s veršem:

- **Originální verš** - *Kdož mi dá kržídla jako holubiczy a odletím y odpočinu. Žalm 54.n.7.*
- **Bible Kralická** - *I řekl jsem: Ó bych měl křídla jako holubice, zaletěl bych a poodpočinul. 55.7.*
- **Bible Svatováclavská** - *Řekl jsem: kdo mi dá křídla jako holubici a poletím si odpočinu. 54.7.*
- **Ekumenický překlad** - *Pravím: Kéž bych měl křídla jako holubice, uletěl bych, usadil se jinde. 55.7.*
- **Vulgáta** - *Et dixi quis dabit mihi pinnas sicut columbae et volabo et requiescam. 54.7.*

1.3.4.7 Výjev K7

Na výjevu se nachází hlavní postava sedící na kameni či vrcholu kopce. V pozadí se nachází tmavší šedé nebe s tmavým obloukem oblak. Uprostřed, u horního okraje výjevu je zobrazen světlý kruh se vznášejícím se andělem s rozevřenou náručí. Ten je oděn v oděném v červeném rouchu. Hlavní postava sedící v popředí má toužebně nataženou svou levou ruku směrem k nebesům. Je oděna v tmavě červených a fialových šatech a přes rameno má přehozen bílý svrchní šat, či plášť, jenž částečně povlává ve větru.

Pod výjevem se nachází textové pole s veršem:

- **Originální verš** - *Kohožto mám na nebi? a po kerémž gsem žádala na zemi. Žalm 72.v.25.*
- **Bible Kralická** - *Kohož bych měl na nebi? A mimo tebe v žádném líbosti nemám na zemi. 73.25.*
- **Bible Svatováclavská** - *Nebo co jest mi na nebi a od tebe co jsem chtěl na zemi. 72.25.*

- **Ekumenický překlad** - *Koho bych měl na nebesích? A na zemi v nikom kromě tebe nemám zalíbení. 73.25.*
- **Vulgáta** - *Quid enim mihi est in caelo et a te quid volui super terram. 72.25.*

1.3.4.8 Výjev K8

Na výjevu je zobrazena ženská postava hledící do nebe s pozvednutými pažemi. Na obloze jsou namalovány dvě řady oblak, ve kterých se na vrchu objevuje andělíček se svatozáří. Postava ženy je oděna do žluto-modrých šatů s bílým šálem. Celý výjev se odehrává v otevřené krajině s temnou oblohou. V krajině jsou patrné tvary stromů a keřů.

Na nápisovém poli nacházejícím se pod výjevem se nachází verš:

- **Originální verš** - *Kdy již přijdou a ukáží se před tváří boží. PS 41.3.*
- **Bible Kralická** - *Skoro-liž půjdu a ukáží se před obličejem božím? 42.3.*
- **Bible Svatováclavská** - *Žíznila duše má k Bohu silnému živému, když přijdu a otáží se před tváří Boží. 41.3.*
- **Ekumenický překlad** - *Po Bohu žízním, po živém Bohu. Kdy se smím ukázat před Boží tváří? 42.3.*
- **Vulgáta** - *Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum quando veniam et parebo ante faciem Dei. 41.3.*

1.3.4.9 Výjev K9

Výjev se odehrává v zelené krajině prosté výraznějšího porostu. Výjev je opět zasazený do potměného prostředí. Na levé straně je zachycen vrch, na kterém je vybudována stavba. Jedná se pravděpodobně o zobrazení klokotského poutního areálu. Na pravé straně výjevu je zobrazena klečící postava mužské osoby otočená zády k divákovi, s roztaženými rukama, snad ve výrazu odevzdanosti.

Tato postava je oděna do hnědého mnišského hábitu, okolo krku má omotaný bílý vlající šál. Na tmavém nebi je namalován oblouk oblak, v nichž se objevuje malá postava anděla na pozadí světlého kruhu (svatozář, slunce, měsíc).

Na nápisovém poli nacházejícím se pod figurálním výjevem se nachází verš:

- **Originální verš** - Tak milí jsou Stánové twogi Hospodine mocností. Žalm 3.7.
- **Bible Kralická** - *Jak jsou milí příbytkové tvoji, Hospodine zástupů!* 84.2.
- **Bible Svatováclavská** - *Jak milí stanové tvoji Pane mocnosti.* 83.2.
- **Ekumenický překlad** - *Jak je tvůj příbytek milý, Hospodine zástupů!* 84.2.
- **Vulgáta** - *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum.* 83.2.

1.3.4.10 Erb

Na výjevu je zachycen erb města Tábor. Na zlatém pozadí erbu jsou zobrazeny dvě věže v nárožní perspektivě s valbovou střechou. Věže jsou spojeny zdí s bránou a visutou mříží. Nad věžemi je motiv dvouhlavého černého orla s diadémy. Na prsním štítu má vyobrazeného červeného českého dvouocasého lva na horizontálně děleném pozadí s modrými a bílými pruhy [Obr. 61 str. 120].²⁷

1.3.5 Předchozí známé zásahy

Pro určení druhotných zásahů byly probádány průzkumy dokumentací předešlých etap restaurování, porovnání s historickými fotografiemi, ústní svědectví. Zmínka o opravách kostela také pochází z historického novinového článku z roku 1932.

²⁷ „<http://www.taborcz.eu/symboly-mesta/d-49398/p1=66035>“

Současný strop byl vytvořený v roce 1892, avšak jeho podoba byla značně ovlivněna zásahy ze 30. a 70. let. 20. století. Strop byl nově vytvořený z důvodu značného poškození původního barokního stropu. Z toho důvodu nejstarší části výzdoby na stropu pocházejí právě z této doby. Prokázány jsou nejméně dva další provedené zásahy.

První pochází ze 30. let 20. století. Jeho provedení je připisováno tehdejšímu církevnímu umělci Jaroslavu Panthaleonovi Majorovi. Důkazem o provedení zásahu je historický novinový článek. V textu novin se zmiňuje kompletní restaurování prostorů a inventáře kostela. Za provedení restaurování se podle článku zasloužili tehdejší děkan Fridrich, ředitel muzea Dr. Kroupa a město Tábor [*Obr. 44 str. 112*].

Další opravy, se dle zápisů z kroniky týkaly zejména obnovy střešních krytin kostela, věže růžencové kaple a varhan. Ty byly na kostele provedeny z důvodu chátrání v druhé polovině 20. století.²⁸

V 70. letech 20. století proběhla další obnova výzdoby kostela.²⁹ Doklad o provedení pochází z pamětního textu nacházejícího se v „makovici“ věže nad presbytářem. Podle textu došlo k opravám především v presbytáři, a byly též provedeny klempířské práce. Není však vyloučený ani zásah na výzdobě v dalších částech kostela. Tato obnova byla dle ústních svědectví provedena bývalými pracovníky Chrámového družstva Pelhřimov, které však v té době již nebylo aktivní.

²⁸ Kronika klokotského kostela

²⁹ Ústní svědectví pamětníků

Od 90. let 20. století probíhá obnova celého areálu za přispění ministerstva kultury České republiky a Programu záchrany architektonického dědictví.

³⁰Od roku 2012 probíhá soustavné systematické restaurování interiéru. Dosud dokončené restaurátorské etapy proběhly v presbytáři, jižní oratoři, a kaplích sv. Josefa a sv. Václava.³¹

1.3.6 Vymezený úsek pro provedení restaurátorského zásahu

Přidělený úsek pro provedení komplexního restaurátorského zákroku v rámci této bakalářské práce je výjev umístěný na stropu lodi s pracovním označením K5 a textové pole nacházející se pod ním. Tento výjev se nachází v jižní řadě výjevů v jejím středu. Předmět restaurátorského zásahu je malovaný výjev a textové pole včetně okrového pásu rámu [Obr. 04 str. 89].

1.3.7 Analogie výjevu a textového pole

Textové pole vymezené pro restaurování obsahuje text verše z Knihy žalmů Starého zákona. Oproti zbylým textovým polím, vymezené pole neobsahuje odkaz na kapitolu a verš původu. Po průzkumu různých překladů bible se provedený text shoduje nejvíce s překladem Svatováclavské bible s Knihou žalmů, kapitola 41. verš 2., který se shoduje také s Vulgátou. Vzhledem k rozdílům v prozkoumaných překladech, které se od sebe liší v různé míře, může pocházet předloha textu z některých překladů biblí 19. století z doby obnovy stropu.

- **Originální verš** - *Jako gelen dychtí po wodě tak touží duže má po tobě.*
- **Bible Svatováclavská** - *Jakož žádá k gelen studnicem wod tak žádá duše má po tobě, Bože!*

30 „OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. Klokoť: poutní místo. Klokoť: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoť, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.“

31 Škrabalová, Adéla. *Restaurování vybraných malovaných výjevů na klenbě kaple sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Litomyšl, 2016. na stránce 85*

- **Bible Kralická** - *Jakož jelen rve, dychtě po tekutých vodách, tak duše má rve k tobě, ó Bože. 42.2.*
- **Ekumenický překlad** - *Jako laň dychtí po bystré vodě, tak dychtí duše má po tobě, Bože! 42.2.*
- **Vulgata** - *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum ita desiderat anima mea ad te Deus. 41.2.*

Při dohledávání analogií byly nalezeny historické fotografie původního barokního stropu před jeho obnovou.³² Na historické fotografii je patrné rozsáhlé poškození stropu a především ztráta celých pasáží výjevu, a to přibližně ze 40 %. Podle zbytků dochované malby a štukové výzdoby na fotografii je patrná vysoká míra shodného řešení. Štuková výzdoba rámu se liší pouze v malé míře, především v tvarosloví. Malovaný výjev je podle dochované části se stejným nebo velice podobným kompozičním řešením. Ve srovnání se současným provedením výjevu se vyznačuje znatelně vyšší mírou malířského projevu i přes předpokládanou přítomnost přemaleb původní barokní malby. Řešení malby oblohy je zřetelně více promalované a na výjevu se nachází i detailnější promalování vegetace. Nejzásadnějším rozdílem oproti současnému stavu je zřejmá dezinterpretace části hlavního motivu. Zatímco na současné malbě se nachází postava rytíře na koni držící větvíčku, tak na historické fotografii je podle fragmentů znatelné, že na původním výjevu je zobrazena postava jezdce na jelenu, jež se drží jeho parohů. Takovýto motiv výjevu je zároveň více odpovídající významu textového pole nacházejícího se pod nápisovým polem.

Při srovnání fotografie postavy jedoucí na jelenu je patrné, že se zřejmě jedná o tutéž postavu, jež byla zobrazena i na ostatních výjevech v menších medailonech na severní a jižní straně stropu. Shodu je možné předpokládat především podle

32 „<http://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/dir/klokoty.html>“ - ID fotografie: desky/deska8275, desky/deska8273

stejného oděvu. Toto odění patrně odpovídá ženské postavě. Postava je oděna do šatů s bílým šálem kolem krku a vlasy má svázané šátkem. Při uznání motivu ženské postavy shodné na všech výjevech by tak bylo možné uvažovat o souvislosti se celkovým ikonografickým konceptem presbytáře a lodi, jenž nese výhradně mariánskou tematiku.

1.4 Restaurátorský průzkum

Před započítím restaurátorského zákroku byl proveden průzkum malby. Nejprve byl proveden neinvazivní průzkum ve viditelném světle a UV světle. Následně byl proveden průzkum poklepem pro nalezení dutin v ploše malby. V závěru byl ještě proveden sondážní průzkum a odběr vzorků pro chemicko-technologický průzkum. Průzkum byl proveden za účelem identifikace stavu malby, jejího poškození a zjištění jejího rozsahu.

1.4.1 Průzkum v denním světle a umělém nasvětlení

Při průzkumu v denním světle byl nejprve zhodnocen celkový stav malby a její poškození.

Prvotní vzhled malby působil značně celistvým dojmem. Na malbě se nenacházely žádné známky ztrát barevné vrstvy. Nejvýraznějším poškozením je především trhlina nacházející se při obvodu téměř celého výjevu přibližně dva centimetry od rámu. Mimo plochu malovaného zrcadla výjevů je znatelné, že trhliny opisují tvar předem připravených sádrových panelů, ze kterých byl strop sestaven a následně doplněn tmelením a doplňky v plochách do celistvosti. Ze stejného důvodu se zřejmě objevuje i trhlina ve výjevu. Zatímco štukový rám byl předem odlit a osazen, plocha malby byla pravděpodobně natažena až na místě. Jedná se tedy o dvě partie s jiným složením vrstev a proto zřejmě došlo k jejich

následnému oddělení. Při spodním okraji malby se nachází kruhové narušení povrchu způsobené vrutem. Na několika místech se nachází uvolněná barevná vrstva, u které hrozí odpadnutí.

Malba je velmi tmavá a působí těžkopádně a rustikálně, což je s největší pravděpodobností způsobeno přemalbami. Ty se nejvíce projevují v oblasti oblohy. Na několika místech je možné stále pozorovat pasáže originální malby, i když značně ztmavlé. Tyto oblasti se objevují zejména ve figurách. Na rozdíl od oblohy jsou krajina i kůň poškozeni více. Lokálně na těchto místech dochází ke ztrátě originální malby. Na malbě koně se v oblasti krku nachází výrazně barevně odlišená druhotná přemalba nerespektující zásady modelace. Na postavě jezdce se nachází další přemalby v oblasti brnění a pláště, které opět svou intenzitou narušují estetický dojem malby. Ve spodní polovině výjevu se při jeho okrajích nachází nerovný povrch způsobený pravděpodobně dřívějším přetmelením trhliny. Tento pás se mimo odlišné struktury projevuje také odlišnou barvou a znaky nízké výtvarné kvality. Figura anděla nese silné známky znečištění povrchu způsobené pravděpodobně nánosy nečistot.

Na textovém poli nacházejícím se pod výjevem jsou nejvýraznějším poškozením trhliny opisující sádrové panely. V oblasti písmene „d,, ve vrchním řádku textu se nachází uvolněná barevná vrstva s rizikem odpadnutí. Žádné další znaky poškození nejsou na povrchu malby znatelné. Esteticky působí textové pole stejným dojmem jako přemalby nacházející se na figurálním výjevu. Písmo je provedeno na silném druhotném nátěru šedo-okrové barvy. Kvalita provedení nápisu je oproti jiným částem interiéru značně snížena. To se projevuje především v rozptí písmu, zřejmě vlivem podkladu, ale i nekultivovaným tvaroslovím. Objevují se i chyby pravopisu.

Štuková výzdoba rámu textového pole i výjevu je pokryta silnou vrstvou nátěrů, které značně znečišťují původní ostrou modelaci.

1.4.2 Průzkum v bočním světle

Průzkum v bočním světle se především zvýraznil rozdíl mezi originální malbou a druhotnými přemalbami. Druhotné zásahy se vyznačují hutným nánosem barevné vrstvy. Tento rozdíl umožňuje částečně rozeznat místa, kde byla originální malba přemalována.

Díky bočnímu nasvětlení je také možné lépe určit oblast zasaženou biologickým napadením. To se projevilo především v oblasti malby figur jezdce na koni a anděla. Místa s druhotnými vrstvami přemalby byla bez známek biologického napadení.

V místě oblouhy nad hlavou koně se nachází výškový rozdíl barevné vrstvy. Ten je způsobený ztrátou starší barevné vrstvy, vzniklý defekt byl následně přemalován.

1.4.3 Průzkum v UV světle

Při průzkumu v UV světle bylo možné snadno rozeznat druhotné přemalby provedené na výjevu. Ty byly na výjevu identifikovatelné podle jejich tmavší barevnosti [Obr. 07 str. 91].

Nejvýraznějším druhotným vstupem do výjevu je celoplošná přemalba oblouhy. Celoplošně je však pravděpodobně přemalována i krajina, i když zde pouze ve starší vrstvě pocházející zřejmě ze 30. let 20.stol.. Na spodním okraji výjevu je snadno rozeznatelná přemalba, jejíž umístění se shoduje s předchozím zjištěním o přetmelené trhlině po obvodu výjevu. V ploše malby krajiny se nachází jasně rozeznatelné lokální přemalby. Ty zřejmě pocházejí z mladšího zásahu ze 70. let 20. století.

Na malbě anděla jsou rozeznatelné luminující tmavší fialové tahy štětce na několika místech figury. Tyto tahy se nachází především na nohou, rukou a tváře anděla. Při průzkumu v denním světle se však tato místa nijak výrazněji neliší. Může se tak jednat o hůře rozeznatelné, lazurní přemalby.

Na figuře koně se nachází nejvýraznější přemalba v oblasti krku. Tato přemalba je dobře rozeznatelná také ve viditelném světle. Na postavě koně se objevuje několik dalších drobnějších přemaleb v oblasti nohou, kopyt a hlavy. Na postavě jezdce se nachází přemalby v oblasti nasazení světel na zbroji, plášti a tmavší kontury provedené na zbroji. Nacházejí se zde také lazurnější přemalby v oblasti tváře a rukou.

1.4.4 Průzkum poklepem

Při průzkumu poklepem nebyly na povrchu výjevu a textového pole nalezeny žádné dutiny. Žádné dutiny nebyly nalezeny ani v okolí trhlin, které se nacházejí na výjevu.

1.4.5 Sondážní průzkum

Na výjevu byl proveden sondážní stratigrafický průzkum.

Průzkum v oblasti textového pole byl proveden za účelem odhadnutí rozsahu dochované originální vrstvy, zejména dochování originální malby nápisu. Při provedení sondy v textovém poli byly nalezeny dvě vrstvy druhotných nátěrů. Podle průzkumu se originální barevná vrstva na ploše textového pole dochovala pouze ve fragmentárním stavu.

Stratigrafický průzkum byl dále proveden na štukových rámech textového pole a výjevu včetně zlaceného pásu. Účelem provedení stratigrafické sondy v oblasti bylo prozkoumání, jak originálních, tak druhotných vrstev, a zhodnocení stavu, ve kterém se nacházejí.

Stratigrafie zlaceného rámu

Číslo sondy	Číslo vrstvy	Popis vrstvy
Sonda S1 Sonda zlaceného rámu výjevu	0	Bílá podkladová vrstva
	1	Vrstva zlacení rámu
	2	Silnější bílá vrstva (podklad?)
	3	Slabý, lazurnější okrový nátěr

- Tabulka sondy S1 s popisem barevných vrstev - sonda zlaceného rámu výjevu [Obr. 14 str. 95]

Stratigrafie štukového rámu textového pole

Číslo sondy	Číslo vrstvy	Popis vrstvy
Sonda S2 Sonda vrstev štukového rámu textového pole	0	Bílá sádrová podkladová vrstva
	1	Tmavě šedý nátěr
	2	Světle šedý nátěr
	3	Světle šedý nátěr, nejmladší vrstva

- Tabulka sondy S2 s popisem barevných vrstev - sonda štukového rámu textového pole

1.5 Chemicko-technologický průzkum

Z nástropních maleb byly odebrány úlomky souvrství barevných vrstev za účelem zjištění stratigrafie, pojiv, identifikace druhotných zásahů a případně i jejich rámcové datace. Vzhledem k dataci vytvoření nového stropu je předpokládáno, že složení podkladu a barevných vrstev je rozdílné, než bylo zjištěno na malbách v jiných částech kostela.

Pro chemicko-technologický průzkum malovaných výjevů bylo odebráno na stropě hlavní lodi celkem 7 vzorků. Z výjevu K5 vymezeného pro provedení zákroku byly odebrány 2 vzorky s označením V1 a V2.

Vzorek V1 byl odebrán v místech trhliny na levé straně výjevu v oblasti malby oblohy. Na vzorku bylo identifikováno několik vrstev. Jako podkladová vrstva byla identifikována sádra, která je použita jako podklad malby. Nově vytvořený strop na konci 19. století byl vytvořený ze sádrových panelů, které byly následně doplněny dotmeleny sádrovou omítkou. Na vrstvě podkladu se nachází vrstva s obsahem síranu vápenatého, s obsahem zinkové běloby a baritu. Tato vrstva

nebyla nalezena na dalších vzorcích odebraných z výjevů stropu. Vzhledem ke složení, místu nálezů, kterým je oblast trhliny, se pravděpodobně jedná o druhotný tmel za účelem zatmění trhliny. Na této vrstvě se nachází další 3 barevné vrstvy. Díky jejich přítomnosti na tmelu se předpokládá, že tyto vrstvy je možné zařadit mezi druhotné zásahy provedené ve 30. a 70. letech 20. století^{33,34}

Vzorek V2 byl odebrán ze zlaceného rámu, který se táhne kolem celého výjevu. Ze vzorku bylo zjištěno, že se na sádrovém podkladu nachází vápenná vrstva. Ta slouží pravděpodobně jako podklad pro zlacení rámu. Podklad pro zlacení je ještě opatřen nátěrem šelaku. Na těchto vrstvách se nachází další vrstva složená ze zinkové běloby, litoponu a barytu jako podklad pro druhou vrstvu zlacení. Tento podklad na sobě nese další vrstvu s obsahem barevných pigmentů. Tato vrstva sloužila jako barevné podložení zlacení. Na této vrstvě se nachází vrstva zlacení, kterou tvoří směs stříbra a mědi. Povrch zlacení nese známky koroze. Na vrstvě zlacení se nachází světle šedá vrstva druhotného nátěru. Na rámu se jako nejmladší vrstva nacházela vrstva nátěru okrové barvy. Tato vrstva se na vzorku pravděpodobně nedochovala nebo byla ztracena v průběhu manipulace.³⁵

Na výjevech nacházejících se v hlavní lodi byly odebrány vzorky za účelem identifikace pojiva barevných vrstev. Vzorky s označením V9, V10 a V11 byly odebrány z jednotlivých vrstev malby na výjevu K3. Vzorek originální barevné vrstvy obsahoval stopy síranu vápenatého a barnatého s příměsí olejů. Vzorky V10 a V11 obsahovaly shodné složení pojiva. Jedná se o vzorky druhotných maleb. Tyto vzorky obsahovaly stopy bílkovin a z jejich analýzy se dá předpokládat, že

33 OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo. Klokoty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty*, 2013. *ISBN 978-80-260-3991-4*. na stránce 85

34 TIŠLOVÁ, Renata. *Kostel Nanebevzetí Panny Marie, Klokoty Chemicko-technologický průzkum*, [textová příloha č.3]

35 *Ibid.*

pro přemalby bylo použito kaseinové pojivo. Tyto vzorky však byly odebrány z rozdílného výjevu, který mohl být provedený rozdílnou technikou originální malby i druhotných přemaleb.³⁶

1.6 Vyhodnocení průzkumu

1.6.1 Technika originální malby

Původní malba byla vytvořena na konci 19. století malířem Vojtěchem Bartoňkem.

Malba je provedena na sádrový podklad. štukový rám je vytvořený z předem připravených sádrových panelů, které byly následně připevněny na podbitý strop. Samotný podklad pod malbu byl poté s největší pravděpodobností připraven na místě.

Na připravený podklad byla poté rozvržena malba červenou podkresbou. Ta byla provedena železitou hlinkou se zinkovou bělobou a uhličitánem vápenatým. Tato podkresba je na několika místech malby patrná na místech s odpadanou barevnou vrstvou. Na podkresbu pak byla provedena samotná malba technikou mastné tempery.

1.6.2 Druhotné zásahy

Strop hlavní lodi a malby, které jsou na něm vytvořeny, pocházejí z roku 1892. Po jeho vytvoření byly na malbě provedeny s určitostí nejméně dva další zásahy.

První pochází ze 30. let 20. století, což můžeme usuzovat podle novinového článku z roku 1932. Ten to zákrok byl vedený umělcem pohybujícím se v církevních kruzích, Jaroslavem Pantaleonem Majorem.

Druhý zákrok byl dle ústních svědectví pamětníků provedený v 70. letech 20. století bývalými pracovníky sdružení Chrámového družstva Pelhřimov.

³⁶TIŠLOVÁ, Renata. *Kostel Nanebevzetí Panny Marie, Klokoty Chemicko-technologický průzkum, [textová příloha č. 3]*

1.6.3 Poškození

Na výjevu se nachází několik typů poškození.

Nejpatrnějším poškozením na výjevu byly trhliny. Ty jsou způsobené především pohybem podkladovými sádrovými panely, ze kterých je celý strop vytvořený. Nejvíce se na výjevu projevují po jeho obvodu. Na spodním okraji výjevu se nacházelo mechanické poškození vrutem, kterým je sádrová deska připevněna k dřevěnému podbití stropu. Na několika místech bylo patrné uvolnění barevných vrstev.

Na některých částech malby se vyskytuje napadení plísněmi. Ty se vyskytovaly zejména v oblasti figury jezdce a koně a jejich blízkého okolí.

Na růžových šatech anděla se nacházely prachové depozity a nečistoty.

V oblasti figury koně a spodní poloviny jezdce se také vyskytovala vyšší míra práškovatění barevné vrstvy a puchýřků.

Na celé ploše malovaného výjevu je po redukci nejmladších přemalob (ze 70. let) nejrozsáhlejším poškozením ztráta barevné vrstvy. Po obvodu spodní poloviny výjevu se nachází ztráta barevné vrstvy probíhající podél trhliny. V oblasti krajiny se projevuje lokální ztráta barevné vrstvy a drobná mechanická narušení povrchu.

1.6.4 Dochování původní malby

Míra dochování originální malby se liší v různých místech výjevu. Největší ztráta původní barevné vrstvy se nachází v oblasti oblohy výjevu. Není zcela jisté zda je současné provedení krajiny originální, nebo zda je již jedná o druhotný zásah. Malby figur jsou pravděpodobně jen s drobnějšími ztrátami barevných vrstev. Největší míra ztráty se nachází na krku koně, několik drobnějších fragmentů na koni a přemalované zakončení pláště jezdce.

1.7 Zkoušky materiálů a technologických postupů

Před započítím restaurátorských prací byla provedena zkouška pro zvolení nejvhodnějších materiálů a technologií pro provedení zákroku.

Zkoušky byly zaměřeny na:

- Zpevňování barevných vrstev
- Odstraňování a čištění přemalob

Použité materiály zkoušek z velké části vycházejí z použitých materiálů předchozích etap. Tyto materiály byly úspěšně používány při restaurování presbytáře, jižní oratoře, kaplí sv. Václava a sv. Josefa.

1.7.1 Zkouška zpevňovacích prostředků

Zkoušky byly zaměřeny na ověření a vybrání vhodných materiálů pro zákroky lepení a fixace barevných vrstev.

Z restaurátorských etap provedených v minulých letech bylo pro účel lepení uvolněných barevných vrstev použito akrylátové disperze K9 v 4% (hm.) koncentraci.³⁷

Pro zpevnění barevné vrstvy, lepení puchýřků a zpráškovatělých vrstev byla testována disperze K9 v koncentraci 2 % (hm.). Z důvodu menšího rozsahu zpevňovaných míst bylo pro její aplikaci zvoleno použití injekční stříkačky.

Po provedení zkoušek bylo vyhodnoceno, že tyto postupy jsou pro danou potřebu vhodné.

1.7.2 Odstraňování a čištění přemalob

Pro odstraňování a očišťování přemalob byly převzaty některé techniky ze zjištění předchozích etap.

³⁷ „Škrabalová, Adéla. Restaurování vybraných malovaných výjevů na klenbě kaple sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Litomyšl, 2016.“

Pro odstranění vodorozpustných přemalby z malby oblohy bylo použito odmývání vodou pomocí houby *Blitz-fix*. Tento způsob byl zhodnocený jako účinný. Při vícenásobném omývání stejného místa hrozilo riziko ztráty barevné vrstvy starší přemalby.

Pro odstranění lokálních přemalby nacházejících se na malbě jezdce a malby krajiny bylo otestováno čištění pomocí detergentu *Ethomeen C25* a citrát amonný. Oba materiály byly testovány při použití v různých metodami.³⁸

- aplikace v zábalu arbocelu
- vatový tampon
- mechanické čištění pomocí vaty na pinzetě

Použité materiály byly testovány v koncentracích

1) *Ethomeen C25*

- b) 1 : 500
- c) 1 : 300
- d) 1 : 100

5) Citrát amonný

- f) 1% (hm.)
- g) 3% (hm.)
- h) 5% (hm.)

Použití těchto koncentrací se lokálně lišila v závislosti na místě použití. Jako nejvhodnější způsob čištění bylo zvolena kombinace mechanického a chemického očišťování vatovým tamponkem na pinzetě. Použití těchto materiálů bylo shledáno jako vhodný způsob.

Na malbě anděla se nacházela vrstva nečistot, které nebylo možné odstranit předchozími testovanými způsoby.

³⁸ „Škrabalová, Adéla. Restaurování vybraných malovaných výjevů na klenbě kaple sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Litomyšl, 2016.“

Testovány byly různé kombinace a koncentrace citrátu amonného a detergentu *Ethomeen C25*. Dále byly testovány rozpouštědla, Lakový benzín, Aceton a iontoměnič *Purolite CI00H+* a *Amberlite IR 120H-*. Efektivita těchto látek nebyla shledána jako dostačující, nebo jejich použití neslo vysoké riziko poškození originální malby. Po provedení všech zkoušek bylo jako nejefektivnější způsob čištění vyhodnoceno očištění vatovým tamponkem pomocí Toluenu. Při tomto způsobu však zároveň hrozila ztráta originálních barevných vrstev. Z toho důvodu bylo rozhodnuto přistoupit pouze k opatrnému lokálnímu zredukování nečistot z povrchu.

1.8 Podklady pro rekonstrukce

Pro rekonstrukci textového pole sloužilo porovnání s ostatními textovými poli nacházejícími se v prostoru kostela. Dalším podkladem pro rekonstrukci písma sloužil text Svatováclavské bible.

1.9 Restaurovatelský záměr

1.9.1 Koncepce restaurovatelských prací

Koncepce restaurovatelských prací byla zvolena na základě výsledků průzkumu maleb a předešlých restaurovatelských etap, které byly v kostele provedeny od roku 2012. Výsledky byly dále porovnávány s konceptem zvoleným v již restaurovaných částech kostela a konzultovány se zástupcem odborné složky památkové péče. V závislosti na těchto faktorech byl nakonec zvolen koncept restaurování.

Bylo rozhodnuto, že výjevy na stropě hlavní lodi budou zbaveny nejmladší vrstvy druhotných zásahů, pocházející ze 70. let 20. století. V případě velmi nízké míry dochování originální malby bude ponechána nejstarší přemalba a bude barevně zapojena do výjevu. Barevné vrstvy malby budou zajištěny způsobem, aby bylo zabráněno jejich dalším samovolným ztrátám. Přemalby na zlaceném

rámu budou odstraněny na původní zlacenou vrstvu a štukový rám bude očištěn kolem výjevu v šířce přibližně 3 cm, aby bylo zabráněno poškození malby při procesu čištění štukové výzdoby.

V ploše výjevu budou vytmeleny všechny nepůvodní narušení povrchu, jako jsou oděrky povrchu, díry po vrutech nebo trhliny a opadané části zlaceného rámu.

Retušování malby bude provedeno tak, aby malba působila celistvě a poškození nebo druhotné zásahy nijak nenarušovaly vzhled malby. Dále bude retušování provedeno reverzibilní technikou. Retušován (nikoli zlacen) bude také zlacený rám nacházející se kolem celého výjevu.

Textové pole nacházející se pod výjevem bylo v historii dvakrát plošně přemalováno a z důvodu jeho nedostatečné estetické kvality bylo rozhodnuto všechny druhotné zásahy odstranit a obsah textového pole zrekonstruovat. Originální text se dle průzkumu totiž takřka nedochoval. Text kartuše bude zdokumentovaný, přenesený na fólii a následně budou odstraněny všechny druhotné zásahy. Znění textu bude zrekonstruováno na kartuši, včetně odkazu bible, podle vytvořeného návrhu a pomocí reverzibilních barev.

1.9.2 Návrh postupu restaurovatelských prací

Na základě provedeného průzkumu, zkoušek a stanovení koncepce restaurování byl zvolen postup restaurovatelských prací:

Figurální výjev

- 1) Očištění maleb od prachových depozitů a nečistot štětcem.
- 2) Lokální prekonsolidace uvolněných částí barevných vrstev použitím 4%(hm.) akrylátové disperze K9.

- 3) Pro zabránění poškození malby při odstraňování přemaleb na štukové výzdobě byl kolem výjevu mechanicky očištěn pás o šířce přibližně 3 - 4cm.
- 4) Očištění povrchu malby od biologického napadení a desinfekce *Ajatinem*.
- 5) Odstranění druhotných přemaleb ze 70. let 20. století.
 - a) Odstranění vodorozpuštěných přemaleb za pomoci vody a čisticí houby *Blitz-fix*.
 - b) Odstranění přemaleb za pomoci detergentu *Ethomeen C25*.
 - c) Použití citrátu na odstranění nejodolnějších přemaleb.
 - d) Mechanické odstranění přemaleb na štukovém a zlaceném rámu za pomoci skalpelu a čisticího štětce.
- 6) Plošná konsolidace barevných vrstev roztokem akrylátové pryskyřice *Paraloid B-72* v lakovém benzínu v koncentraci 3 % (hm.)
- 7) Tmelení defektů pomocí akrylátového tmelu. Tmel je složený z vápencové moučky a akrylátové disperze *K9* v koncentraci 10 % (hm.)
- 8) Rekonstrukce a retušování budou provedeny za pomoci minerálních pigmentů pojených 1,5% (hm.) arabskou gumou.

Textové pole

- 1) Otrávení druhotných přemaleb mechanicky za pomoci skalpelu.
- 2) Fixace fragmentů originálního textového pole pomocí akrylátové disperze *K9* v koncentraci 3% (hm.)
- 3) Vytvoření pozadí textového pole minerálními pigmenty pojenými 1,5% (hm.) arabskou gumou aplikovanou pomocí mořské houby.
- 4) Realizace rekonstrukce nápisu podle připraveného návrhu. Rekonstrukce je provedena minerálními pigmenty pojenými 1,5% (hm.) arabskou gumou.

2 Restaurátorský zákrok

2.1 Postup restaurátorského zákroku

2.1.1 Figurální výjev

2.1.1.1 Očištění výjevu

Nejprve byl výjev očištěn od volných prachvých nečistot a pavučin mechanicky za pomoci štětců.

2.1.1.2 Předběžné zpevnění

Na některých místech barevných výjevů se nacházely uvolněné barevné vrstvy. Ty musely být předběžně upevněny, aby bylo možné přistoupit k čištění malby a odstraňování přemaleb. Zpevnění bylo provedeno akrylátovou disperzí K9 v koncentraci 4 % (hm.). Zpevnění bylo provedeno disperzí aplikovanou injekční stříkačkou, následně byla barevná vrstva přitlačena vatovým tamponkem.

2.1.1.3 Odstraňování přemaleb z rámu

Přemalby ze štukového rámu byly odstraňovány mechanicky za pomoci skalpelu v šířce alespoň 3 cm z důvodu zabránění poškození malby při pozdějším čištění štuků.

Zlacený rám

Z plochy zlaceného rámu byly přemalby odstraňovány mechanicky skalpelem. Dočištění rámu bylo provedeno čisticím štětcem, aby se minimalizovalo riziko poškození a ztráty pozlaceného povrchu.

2.1.1.4 Odstranění biologického napadení

Na malbě se lokálně nacházelo biologické napadení. Pro jeho odstranění byl na zasažená místa nanesen prostředek *Ajatin* v poměru 1 : 10 s vodou. Po několika hodinách účinkování bylo biologické napadení šetrně mechanicky odstraněno pomocí štětce a následně byla očištěná oblast zamyta pomocí vody.

2.1.1.5 Čištění a odstraňování přemalby

Na výjevu se nacházely rozsáhlé a plošné přemalby, které bylo rozhodnuto odstranit.

Nejprve bylo přikročeno k odstranění vodorozpustných vrstev přemalby. Za pomoci vody a houby Blitz-fix byly přemalby opatrně odmyty.

Poté bylo přistoupeno k odstranění dalších částí přemalby, které nebylo možné odstranit vodou. Tyto přemalby byly dočišťovány pomocí detergentu *Ethomeen C25*. Ten byl používán ve směsi s destilovanou vodou v poměrech 1 : 500, 1 : 300 a 1 : 100 v závislosti na odolnosti přemalby. Čištění detergentem bylo provedeno mechanickým odmýváním pomocí štětce.

V Případech kdy přemalby nebylo možné odstranit ani pomocí detergentu, byl použit citrát amonný.

Směs citrátu amonného byla vytvořena z:

- 150ml 25% čpavkové vody
- 100g kyseliny citronové

Směs byla namíchána tak, aby její pH bylo neutrální. Podle potřeby byl citrát dále ředěn vodou. Pro čištění byly použity koncentrace 1 %, 3 %, 5 % citrátu amonného. Směs citrátu amonného byla aplikována pomocí štětce. Plochy maleb očištěných pomocí citrátu byly následně ještě zamyty pomocí vody.

Povrch malby v oblasti šatů anděla byl pokryt větším množstvím nečistot a malba tak působila značně zašedle. Tyto nečistoty nebylo možné odstranit předchozími způsoby pomocí detergentu ani citrátu bez způsobení větších ztrát originální malby.

Pomocí toluenu a vatového tampónku na pinzetě byly opatrně zredukovány nečistoty z povrchu malby. Po očištění povrchu malby toluenem bylo místo zamyto pomocí vody.

2.1.1.6 Zpevňování barevné vrstvy a plošná fixace barevné vrstvy

V průběhu restaurování byly průběžně zpevňovány uvolněné barevné vrstvy a puchýřky nacházející se zejména v postavě jezdce. Zpevnění bylo provedeno pomocí 2% (hm.) disperze K9. Ta byla aplikována pod uvolněnou vrstvu pomocí injekční stříkačky. V případě nedostatečné penetrace disperze případně hydrofobity barevné plochy byl nejprve pod šupinu vpravena směs vody a lihu v objemovém poměru 1 : 1. Po aplikaci disperze bylo zpevňované místo přitlačeno pomocí vatového tampónku.

Po očištění přemaleb byla zafixována oblast figur. Fixáž byla provedena Paraloidem B72. Ten byl aplikovaný formou nástřiku pomocí jemného rozprašovače v 3% (hm.) koncentraci.

2.1.1.7 Tmelení

Tmelení bylo provedeno pomocí akrylátového tmelu připraveného z vápencové moučky a 10% (hm.) akrylátové disperze K9.

Tmel byl aplikovaný do míst se ztrátou hmoty podkladu pomocí špachtle a po jeho zatvrdnutí byl zarovnán a vybroušen pomocí skalpelu.

2.1.1.8 Retušování

Na figurálním výjevu se nacházelo přibližně 15 % úplné ztráty povrchu malby. Defekty byly retušovány tak, aby tato místa byla zapojena do celku a nepůsobila výrazněji než původní malba. Toho bylo docíleno nejprve podložením lazurní barvou a následnou nápodobivou retuší.

Na výjevu byly ponechány rozsáhlé pasáže nejstarších přemaleb. Jedná se především o celoplošnou přemalbu oblohy a krajiny. Některé pasáže těchto přemaleb byly patrné i v oblasti figur. Z toho důvodu bylo přistoupeno k lokálnímu přeretušování těchto druhotných zásahů a jejich vizuálnímu zapojení do okolí.

Retušování zlaceného rámu bylo provedeno pomocí arabské gumy a slídivého pigmentu, který byl dále tlumený dalšími pigmenty.

Pro retušování bylo použito minerálních pigmentů, které byly pojeny arabskou gumou v 2% (hm.) koncentraci.

2.1.2 Textové pole

2.1.2.1 Odstranění druhotných vrstev

Odstranění druhotných vrstev bylo provedeno mechanicky pomocí opatrného odlupování skalpelem. Dočištění povrchu bylo provedeno pomocí čistícího štětce umělým vlasem.

Rám textové kartuše byl očištěn od druhotných vrstev pomocí skalpelu.

2.1.2.2 Fixace originální malby

Po odstranění druhotných vrstev textové kartuše byla provedena plošná fixace originálního povrchu. Fixace byla aplikována formou jemného nástřiku akrylátové disperze *Medium für Konsolidierung* v koncentraci 2 % (hm.).

2.1.2.3 Rekonstrukce nápisového pole

Po očištění a zafixování textového pole bylo přistoupeno k rekonstrukci.

Před provedením rekonstrukce byla nejprve vytvořena předloha písma. Před odstraněním druhotných vrstev nápisového pole bylo provedeno překreslení textu na fólii, které bylo následně použito pro vytvoření návrhu rekonstrukce písma. Protože původní písmo z roku 1892 nebylo zachováno, avšak existuje důvodný předpoklad že, imitovalo barokní předlohu, byla forma i gramatika nápisu odvozována jak z lépe dochovaných česky psaných nápisových polí v kapli sv. Václava, tak i tzv. Svatováclavské Bible, jejíž text je blízký na nápisech zachycené barokní češtině.

Před rekonstrukcí písma byl nejprve připraven barevný podklad. Ten byl vytvořený pomocí tupování mořskou houbou. Barevnost pozadí písma byla zvolena podle dochovaných fragmentů a barevnosti dalších textových polí nacházejících se v kostele.

Rekonstrukce písma byla provedena rozvržením textu pomocí přenesení návrhu technikou spolvero a následně byla rekonstrukce písma realizována přímým napsáním textu a jejím následným retušováním.

Pro rekonstrukci textu samotného a pozadí textového pole bylo použito minerálních pigmentů, které byly pojeny arabskou gumou v 2% (hm.) koncentraci.

2.2 Nová zjištění

2.2.1 Figurální výjev

Při průzkumu a restaurování výjevu bylo zjištěno, že původní malba pochází z konce 19. století (1892) a byla vytvořena malířem Vojtěchem Bartoňkem. V pozdějších letech byly na malbách provedeny druhotné zásahy. Jednoduchý

rámeček obíhající celý výjev byl původně zlacený. Při porovnání s historickými fotografiemi bylo zjištěno, že při obnově stropu na konci 19. stol. došlo na výjevu k dezinterpretaci jeho motivu. Na původní barokní malbě byla zobrazena pravděpodobně ženská postava jedoucí na jelenovi a držící se jeho parohů. Po obnově stropu byl motiv (zřejmě z důvodu nepochopení) změněn na mužskou postavu ve zbroji jedoucí na koni. Místo jeleního paroží drží postava v ruce větévku obdobného tvaru jako paroží. Původnímu motivu výjevu odpovídá také textové pole nacházející se pod výjevem se zněním: „Jako jelen touží po vodě tak touží duše má po tobě“.

Druhotné zásahy provedené ve 30. a 70. letech 20. století se vyznačují nedostačující kvalitou zpracování. Vyznačovaly se nerespektováním modelace, příliš silnými barevnými vrstvami, které tak na výjevu působily „těžkým“ dojmem. Na výjevu došlo k odstranění mladších druhotných přemalby ze 70. let., zatímco starší přemalby zůstaly zachovány minimálně v oblasti oblohy i krajiny.

2.2.2 Textové pole

Při průzkumu a provedení restaurovatelského zásahu na textovém poli bylo zjištěno, že míra dochování originální barevné vrstvy činí nejvíce 10 % plochy. Při porovnání vymezeného textového pole s ostatními, které se v hlavní lodi nacházejí, bylo zjištěno, že jako jediné neobsahuje odkaz na verš v bibli na druhotné přemalbě.

IV Základní údaje o památce - severní oratoř

1 Lokalizace památky

- **Kraj:** Jihočeský
- **Bývalý okres:** Tábor
- **Obec:** Tábor - Klokoty
- **Objekt restaurovaného díla:** Kostel Nanebevzetí Panny Marie
 1. **dílo:** Strop hlavní lodi kostela
 2. **dílo:** Klenba severní oratoře kostela
- **Adresa:** Kostel Nanebevzetí Panny Marie, Staroklokotská 1, 390 03 Tábor
- **Bližší určení místa popisem:** Parcela č. 1 obce Tábor.
- **Klasifikace památky:** Nemovitá kulturní památka ochranného pásma MPR Tábor
- **Rejstříkové číslo objektu v ÚSKP:** 33854/3 - 4878
- **Název (charakteristika) restaurovaného díla:** Nástěnné malby na stropě hlavní lodi kostela a klenbě severní oratoře

2 Údaje o díle - severní oratoř

- **Autor:** neznámý
- **Sloh, datace:** Pravěpodobně 20. - 30. léta 20. století
- **Materiál, technika:** Malba mastného charakteru na vápenném podkladu
- **Vymezení restaurované části:** Malovaný figurální výjev a související textové pole ve východní výseči klenby severní oratoře.
- **Rozměry:** Figurální výjev 65,5 x 60 cm, textové pole 20 x 47,5 cm

- **Předchozí známé zásahy na díle:** Restaurované dílo nese stopy nejméně jedné přemalby. Pravděpodobně poslední zásahy pocházejí ze 30. let a poté 70. let 20. století.

V Restaurování nástěnné malby a sgrafita - severní oratoř

1 Restaurování nástěnné malby a sgrafita

1.1 Úvod

Restaurování severní oratoře navazuje na restaurování nástěnné malby, které v kostele Nanebevzetí Panny Marie probíhají již od roku 2012.³⁹ Tato restaurová zpráva se zabývá další částí etapy restaurování objektu.

Nástrovní výzdoba severní oratoře se věnuje sv. Janu Nepomuckému. Výjevy zobrazují zázraky přisuzované právě J. Nepomuckému. Je možné, že je výběr výjevů vázán k tehdy probíhající, či právě proběhlé kanonizaci sv. Jana (1729). Textové pole se svým obsahem vztahuje k výjevu, u kterého se nachází.

1.2 Metody průzkumu

Uměleckohistorický průzkum

- Rešerše dostupných materiálů a podkladů
- Rešerše předloh a podkladů k restaurovaným výjevům a textovým polím.

Restaurová průzkum

- Průzkum v denním světle a umělém nasvětlení
- Průzkum v UV světle
- Průzkum poklepem
- Provedení sondážního průzkumu

³⁹ „Škrabalová, Adéla. Restaurování vybraných malovaných výjevů na klenbě kaple sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Litomyšl, 2016.“

Restaurátorský průzkum byl zaměřen na zhodnocení stavu originální malby, jeho poškození a druhotných zásahů výjevu a textového pole. Byl proveden také umělecko-historický průzkum pro zjištění podkladů pro rekonstrukce a souvislostí tématu výjevu.

1.3 Umělecko-historický průzkum

1.3.1 Popis výzdoby severní oratoře se zaměřením na nástropní výzdobu

Prostor oratoře byl dostavěn 1700 - 1710 a její výzdoba byla provedena v následujících letech (pravděpodobně 20. léta 18.stol.).⁴⁰ Nachází se nad sakristií na severní straně presbyteria. Oratoř má tvar půdorysu čtverce. Na jižní straně oratoře se nachází volný průhled do presbytáře zdobený zlacenou kovovou mříží. Ze severní a východní strany kaple do prostoru oratoře vniká světlo skrze vitrážová okna bez výzdoby. Na jihozápadním koutu místnosti se nachází dřevěné točité schodiště vedoucí dolů do sakristie. Klenba stropu je tvořená klenbou se čtyřmi nestyčnými výsečemi. Klenba je pojednána malířskou a štukovou výzdobou. Na středu klenby se nachází oválný výjev se zobrazením sv. Jana Nepomuckého na oblacích s Krucifixem a dvěma putti. Výjev je umístěn ve štukovém rámu pojatém jako věnec převázaný stuhou z květin a ovoce. Na jednotlivých výsečích zaklenutí stropu se nachází malované výjevy s textovými zrcadly pod nimi. Výjevy i textová pole jsou umístěny v plastických štukových rámech tvořených akantovými rozvilinami, páskami a stuhami. Na vrcholu výjevu se vždy nachází štuková stuha zakončená shlukem ovoce a listoví. Zbylý prostor výsečí a klenby je dekorován štukovou výzdobou akantových listů, ovoce a květů. Výjevy umístěné v kartuších na jednotlivých výsečích zobrazují zázraky, jež jsou přisuzovány sv. Janu Nepomuckému. Je zajímavé, že jde pouze o zázraky, které byly komisi

⁴⁰ „OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. Klokoť: poutní místo. Klokoť: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoť, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.“

pro svatořečení uznány a na jejich základě byl Jan Nepomucký svatořečen. To by mohlo napovídat tomu, že výjevy vznikly až po svatořečení v roce 1729.⁴¹ Výjev umístěný na severní straně oratoře nese téma Zachránění malé Rozálie Hodánkové. Výjev na východní straně oratoře zobrazuje Zázračné uzdravení Terezie Krebsové. Na jižní výseči je umístěný výjev s motivem Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého. Ve výseči západní části klenby je zachycen výjev Ohledání světceva jazyka. Plocha klenby je provedena v růžové barvě, zatímco reliéfní štuková výzdoba, která se na ní nachází, je pojednána v bílé barvě.⁴²

1.3.2 Předchozí známé zásahy

Stavba oratoře pochází z období mezi lety 1700 - 1710, kdy kostel procházel rozsáhlou přestavbou. O druhotných zásazích provedených na malbách není mnoho informací.⁴³

Ve 30. letech 20. století byl proveden zásah na výzdobě kostela pod vedením architekta Jar. Majora. Tento zásah je doložený novinovým článkem pocházejícím z roku 1932 [Obr. 44 str. 112]. Novinový článek se zmiňuje o rozsáhlejších opravách kostela zahrnující také opravy maleb. Je pravděpodobné, že v rámci této etapy byla minimálně natřena štuková výzdoba. Tomu by napovídala růžová barevnost klenby, která byla v interiéru provedena právě za působení J. P. Majora. Zda ale byly v rámci této komplexní obnovy restaurovány i malby severní oratoře, není zřejmé.⁴⁴

Další druhotný zásah byl v objektu kostela provedený v 70. letech 20. století.

41 „VLNAS, Vít. Jan Nepomucký, česká legenda. Litomyšl: Národní galerie v Praze, 2013. Historická paměť, sv. 23. ISBN 8070355220.“

42 Ústní konzultace s PhDr. Martinem Mádlem Ph.D.

43 „OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. Klokoaty: poutní místo. Klokoaty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoaty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.“

44 Vařejková, Barbora. Restaurování vybraných medailonů s nástěnnou olejomalbou v prostoru klenby kaple sv. Josefa v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokoatech. Litomyšl, 2016.

V kronice lze dohledat zápis ve znění:

„Za p. Matulíka byl malován vnitřek kostela a restaurovány stropní malby pracovníky chrámového družstva v Pelhřimově (začalo se v presbytáři).“⁴⁵

Zda byla v rámci zásahu pojednána i severní oratoř, není opět zřejmé. Vzhledem k charakteru zaznamenaných přemalbě je ale možné tuto variantu na základě předchozích zkušeností z ostatních částí interiéru předpokládat.

1.3.3 Vymezený úsek pro provedení restaurátorského zásahu

Úsek přidělený pro provedení komplexního restaurátorského zákroku je výjev a textové pole nacházející se ve východní výseči severní oratoře. Rozměry restaurovaného výjevu jsou 60 x 65,5 cm a textové pole má rozměry 20 x 47,5 cm. Jedná se o výjev s označením SO5, zobrazující jeden ze zázraků připisovaných Janu Nepomuckému. Do vymezeného úseku připadá také textové pole nacházející se ve štukové kartuši pod výjevem [Obr. 63 str. 114].

1.3.4 Popis výjevu a textového pole

Výjev s pracovním označením SO5 zobrazuje jeden ze zázraků, na základě kterého byl Jan Nepomucký svatořečený.⁴⁶ Rám malby a nápisového pole nacházejícího se pod výjevem, tvoří štuková rozvilina s motivem akantových listů. Vrchol rámu pak omotává stuha, ze které je nad výjevem vytvořena mašle zakončená shlukem ovoce a listoví nad ní. Kartuše textového pole těsně přiléhá k rámu malovaného výjevu a je vytvořena z plastického štukového dekoru akantových rozvilin.

Malba zobrazuje Zázračné uzdravení Terezie Veroniky Krebsové. Na malbě se v levé spodní části výjevu nachází ženská postava, která je oděna v šedo-modrých šatech a červeném plášti. Postava klečí na levé noze. Její pravá ruka je

⁴⁵ Kronika klokotského kostela

⁴⁶ „VLNAS, Vít. Jan Nepomucký, česká legenda. Litomyšl: Národní galerie v Praze, 2013. Historická paměť, sv. 23. ISBN 8070355220.“

odtažena od těla s obvázaným předloktím. V levé ruce drží šátek či kapesníček, který si přikládá ke tváři a otírá si jím slzy. Výjev je situován do interiéru. Na levé straně, v pozadí za postavou se nachází postel, která je shora částečně překryta tmavě modrým závěsem zakončeným třásněmi. Na pravé straně za malbou postavy ženy se nachází stůl s několika předměty (mohlo by se jednat o lahvičky s medikamenty). Podlahu místnosti pokrývají dlaždice šedé barvy. Ve středu výjevu, za malovaným stolem, se nachází otevřený prostor se světle modrou oblohou a hornatým horizontem vystupujícím zpoza zídky. V pravé vrchní části výjevu se nachází oblaka, ve kterých je zobrazeno několik postav. Dominantní postavou v této oblasti je Jan Nepomucký, který se zjevil nemocné dívce. J. Nepomucký je oděn do typického kanovnického oděvu. Jeho postava je zobrazena jako stojící/vznášející se v oblacích s gestem roztažených (pravděpodobně žehnajících) rukou. Jeho pravá ruka zaujímá žehnající gesto, zatímco levá je s otevřenou dlaní natočena směrem vzhůru. Nad hlavou má zobrazenou svatozář s pěti hvězdami. Na levé straně od postavy J. Nepomuckého se v oblacích vznáší menší postavička andílka. Ten ve své levé ruce nese palmovou ratolest jako připomínku mučednictví Jana Nepomuckého. Malba andílka je bez oděvu s částečně omotaným pásem bílé látky. Nad postavou právě popsaného putto se na levé straně v oblacích vznáší další andělské dítě a na pravé straně jsou zobrazeny dvě andělské hlavičky.⁴⁷

Textové pole nacházející se pod malovaným výjevem nese velmi poškozený a tudíž nečitelný text. Text je umístěný ve štukovém rámu a vnitřní okraje pole jsou ohraničeny či vystínovány červenou barvou.

⁴⁷ Ústní konzultace s PhDr. Martin Mádl, Ph.D.

1.3.5 Ikonografie zázraků sv. Jana Nepomuckého

Výjevy zobrazené na výzdobě severní oratoře se svým námětem vztahují k sv. Janu Nepomuckému. Centrální výjev zobrazuje osobu samotného Jana Nepomuckého a ve čtyřech výjevech, které jsou umístěné v jednotlivých výsečích klenby, se svým námětem zaměřují na zázraky, které jsou mu přisuzované.

Tyto výjevy zobrazují Vyzvednutí ostatků sv. Jana Nepomuckého, ohledání jazyka sv. J. Nepomuckého, Zachránění Rozálie Hodánkové a Uzdravení Terezie Krebsové.

1.3.5.1 Sv. Jan Nepomucký

Jan Nepomucký byl mučedník bránící zásady církevního práva a zpovědních tajemství. Svatý Jan Nepomucký také patří mezi patrony českých zemí.

Jan Nepomucký se narodil v Pomuku a po svých studiích a kněžském svěcení se stal generálním vikářem. Roku 1393 se dostal do sporu s Václavem IV. kvůli obsazení kladrubskeho opatství. Podle legendy se chodila k Janu Nepomuckému zpovídat královna. Král Václav pak od Jana vyzvídal tajemství královny, které odmítl vyradit. Následně byl Jan Nepomucký zajat a mučen, pravděpodobně také samotným králem. Při mučení pravděpodobně zemřel, ale pokud se tak nestalo, pak teprve když byl po dokončení mučení svržen z Karlova mostu. Podle legendy bylo následně jeho tělo objeveno díky pěti světlům či hvězdám, jež zářily kolem jeho hlavy. Jeho tělo pak bylo pohřbeno v katedrále sv. Víta. Svatý Jan Nepomucký je typicky zobrazován jako stojící postava. Je oděn v kanovníckém rouchu s albou a rochetou na vrchu. Na ramenech má nasazenou mozetu a biret na hlavě. Nejčastěji bývá zobrazován s krucifixem a palmovou ratolestí v ruce. Na hlavě mívá umístěn kruh s pěti hvězdami.⁴⁸

⁴⁸ HALL, James. Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-902-4.

1.3.5.2 Vyzvednutí ostatků sv. Jana Nepomuckého

Součástí beatifikačního procesu světců je podle římských pravidel také ohledání místa spočinutí ostatků. Proto byly vyzvednuty a ohledány i ostatky Jana Nepomuckého.⁴⁹

Po jejich vyzvednutí bylo zjištěno, že žebra působila, jako by byla vlhká jakoby mokvajícím olejnátou tekutinou. Na hlavě se nacházela stopa po domnělé ráně mostního pilíře. Lebka byla také naplněna hlínou, a když ji jeden z účastníků vysypal na stůl s ubrusem, vypadl z ní také kus načervenalé měkké tkáně. Není známo, kdo byl první osobou, jež tento nález označila za jazyk, avšak všeobecně prý na místě panovala shoda ohledně pravosti. Tento nález se jevil jako nejvhodnější svědectví svátosti osoby Jana Nepomuckého jako pro výmluvného kněze a zpovědníka, který drží tajemství. Všichni přítomní pak zapsali do protokolu své svědectví. Roku 1721 byl pak jazyk vsazen do křišťálového relikviáře a uložen spolu s dalšími ostatky ve svatováclavské kapli.⁵⁰

1.3.5.3 Ohledání jazyka sv. Jana Nepomuckého

Za přítomnosti arcibiskupské komise, dalších duchovních a královských úředníků byla nejprve zkontrolována pečeť relikviáře. Svědkové vyzvednutí ostatků dosvědčili, že se jedná o pravý kus tkáně, který byl vyzvednutý s tělem. Zároveň však sdělili, že tkáň již není tak červená jako dříve a působí trochu seschle. Na to přistoupil světicí biskup Mayer a zbožně relikvii políbil. Ta se ihned začala před očima účastníků měnit. Opět změnila barvu na šarlatovou a také jazyk začal nabíhat, jako by v něm opět proudila krev. Přítomní lékaři začali

49 „VLNAS, Vít. Jan Nepomucký, česká legenda. Litomyšl: Národní galerie v Praze, 2013. Historická paměť, sv. 23. ISBN 8070355220.“

50 *Ibid.*

relikvii zkoumat v různém nasvětlení a na různých podložkách, zda změna jazyka není způsobena něčím jiným. Celá záležitost byla uzavřena s názorem, že tento jev nemůže být přirozeným dílem a musí se jednat o znamení Boha.⁵¹

1.3.5.4 Zachránění Rozálie Hodánkové

Výjev pojednává o zázraku zachránění mladé dívky Rozálie, která spadla pod mlýnský náhon a byla zachráněna živá a bez úhony. Tato událost byla vykládána jako jeden ze zázraků, na jehož základě byla provedena kanonizace Jana Nepomuckého.⁵²

K této události došlo 22. února 1718 poblíž Strakonice. Rozálie Hodánková byla šestiletá dívka, která se právě vracela s rodiči z masopustního ohňostroje. Když procházeli přes namrzlou lávku, vedoucí přes řeku Otavu, mladé dívce se při pobíhání smekla noha a spadla do proudu řeky. Ten ji svou silou stáhl dále směrem k mlýnským kolům. Všudypřítomní lidé se ihned vydali prohledávat řeku, aby dívku našli. Po nějaké době si žena mlynáře všimla náhle zastaveného mlýnského kola. Místní stárek Antonín Veselý uvolnil mlýnské kolo a po chvíli se na hladině objevilo tělo Rozálie. Bez rozmýšlení skočil do ledové vody a dítě z ní vytáhl. Rodiče spolu s dalšími lidmi ihned dítě odnesli do nejbližšího domu, kde ji ihned začali zahřívát pod dekami. Přibližně po půlhodině se malá Rozálie probudila z bezvědomí. Po jejím prohlédnutí bylo zjištěno, že při incidentu nedošlo k žádnému závažnému poranění. Mladá Rozálie prý ihned sama začala vyprávět, že byla zachráněna Janem Nepomuckým. Na dotaz přítomných pak vypověděla také jeho popis.⁵³

51 VLNAS, Vít. Jan Nepomucký, česká legenda. Litomyšl: Národní galerie v Praze, 2013. Historická paměť, sv. 23. ISBN 8070355220.

52 *Ibid.*

53 *Ibid.*

„Právě tak jako na našem mostě; měl v jedné ruce kříž, v druhé palmu a na hlavě biret. Jenomže socha na mostě je dřevěná a tenhle se mi objevil živý.“⁵⁴

Tato událost přišla o to víc jako zázrak, protože na stejném místě dva roky před touto událostí přišli tragicky o život dva mladíci.⁵⁵

Další malbu s tímto tématem zachránění Rozálie je možné spatřit například v bazilice San Giovanni in Laterano od Filippa Evangelistiho.⁵⁶

1.3.5.5 Uzdravení Terezie Krebsové

Uzdravení Terezie Veroniky Krebsové je posledním uznaným zázrakem sv. Jana Nepomuckého. Roku 1701 v Mostě si mladá jednadvacetiletá dcera městerského rychtáře Terezie Krebsová nešťastnou náhodou vymkla palec levé ruky. Místní ranhojiči však prováděli špatnou či nedostatečnou léčbu ruky Terezie a ta dostala do ruky zánět. Proto se rozhodla jet do Prahy ke své sestře. Ta byla řeholnicí v hradčanském klášteře. Tereziiny léčby se chopil místní renomovaný ranhojič. Přese všechnu péči však léčba nezabírala a celá její ruka postupně odumřela.

Tereziino rameno „vzáblo a seschlo, že ani lískového ořechu masa na něm nezůstalo.“⁵⁷

Její ruka se stávala čím dál necitlivější a felčari začali používat drastických metod, štípání kleštěmi, pálení, polévání horkou vodou a další způsoby ve snaze probudit v ruce opět cit.

„Ruka se posléze stáhla a scvrkla se s ramenem tak dohromady, že obě jak zavírák vyhlíželo“⁵⁸

⁵⁴ VLNAS, Vít. Jan Nepomucký, česká legenda. Litomyšl: Národní galerie v Praze, 2013. Historická paměť, sv. 23. ISBN 8070355220. na stránce <?>VLNAS, Vít. Jan Nepomucký, česká legenda. Litomyšl: Národní galerie v Praze, 2013. Historická paměť, sv. 23. ISBN 8070355220.

⁵⁵ VLNAS, Vít. Jan Nepomucký, česká legenda. Litomyšl: Národní galerie v Praze, 2013. Historická paměť, sv. 23. ISBN 8070355220. na stránce 85Ibid.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

Nezbývalo tak než provést amputaci ruky. Terezie se však začala modlit k Panně Marii a Janu Nepomuckému a na to se dostavila vize. V ní byla výzva k devítidennímu půstu se zpověďmi. Devátou noc se Terezii zjevil Jan Nepomucký a přislíbil jí pomoc. Ta se hned ráno vypravila do blízkého kostela na Hradčanech. Po její zpovědi a pokleknutí před oltářem náhle pocítila, *jako by jí od lopatky skrz celé tělo až k prstům projel horoucí oheň, načež dlahy a obvazy samy od sebe odpadly, chromé a scvrklé prsty se úplně narovnaly, rameno i ruka opět nabyly své ohebnosti a vlády. V témž okamženi bylo vyschlé rameno zase masité a silné tak jako její pravé rameno, i mohla jím volně pohybovat i ruku bez bolesti natáhnouti.*⁵⁹

1.4 Restaurátorský průzkum

Před započítím procesu restaurování byl proveden průzkum stavu malby. Nejprve bylo provedeno prozkoumání výjevu a textového pole v rozptýleném denním světle, bočním nasvícení a také průzkum UV luminiscence. Poté bylo přistoupeno k provedení stratigrafického průzkumu štukového rámu výjevu. Průzkum byl proveden za účelem stanovení současného stavu díla, zjištění přítomnosti druhotných zásahů a dochování originální vrstvy. Na základě těchto poznatků měl být definován návrh na restaurování.

1.4.1 Průzkum v denním i umělém rozptýleném světle

Při průzkumu v denním světle bylo zjištěno, že se na malbě výjevu nacházejí četné přemalby a ztráta barevných vrstev.

Celý povrch malby byl znečištěn prachovými depozity a působil tak značně zatmavým a zašedlým dojmem [Obr. 66 str. 116]. Na mnoha místech se také nacházely druhotné vrstvy převážně šedého, okrového až hnědého odstínu. Tyto

⁵⁹ VLNAS, Vít. Jan Nepomucký, česká legenda. Litomyšl: Národní galerie v Praze, 2013. Historická paměť, sv. 23. ISBN 8070355220.

druhotné vrstvy byly spíše lazurního charakteru. Kvalita druhotných zásahů byla oproti originálu z hlediska výtvarného i technického znatelně nižší. Na celé ploše malby byla patrná místa s úplnou ztrátou originální barevné vrstvy. Výjevem procházela tenká trhlina od středu spodního okraje k levému hornímu okraji. Tato trhlina však nejevila žádné známky pohybu a rizik z toho vyplývajících nebo její aktivity.

Malba působila velmi nejasně vinou poškození, přemaleb i silného znečištění. Na malbě se opticky ztrácela většina kresby a modelace výjevu. Část druhotných přemaleb byla značně zpráškovatělá. Přemalby rovněž překrývaly nemalé části dochovaného originálu. Na mnoha místech malby došlo k odkrytí červeného bolusového podkladu malby z důvodu ztrát originální barevné vrstvy.

Při průzkumu textového pole byl zjištěn rozsah poškození a stav originální barevné vrstvy. Okraje textového pole byly z větší části překryty bílým nátěrem, jímž byl přetírán štukový rám. V ploše se nacházely tenké šedé vrstvy nátěru lokálně překrývající fragmenty nápisu. Samotný text se nacházel ve velmi špatném a nečitelném stavu. Větší část textu nebylo možné rozeznat.

Trhlina procházející malbou figurálního výjevu pokračovala směrem dolů až do středu textového pole.

1.4.2 Průzkum v bočním světle

Průzkum v bočním světle zvýraznil originální barevné vrstvy, které se na výjevu nacházejí v silnější vrstvě. Na některých místech se nacházela originální barevná vrstva se ztrátou adheze.

1.4.3 Průzkum v UV světle

Při použití průzkumu UV-A světla bylo možné lépe odhadnout rozsah ztrát originální barevné vrstvy. Největší ztráty se projevovaly v oblasti roucha postavy dívky, v oblasti postavy sv. Jana Nepomuckého došlo ke ztrátám v místě jeho levé ruky a okolního pozadí. Další rozsáhlejší ztráty se projevily vlevo při horním okraji výjevu v oblasti modrého závěsu a oblak.

Na malbě se pod průzkumem v UV světle projevují lokální tmavší fialové tahy poukazující s největší pravděpodobností na přítomnost přemalby [Obr. 67 str. 116].

Při průzkumu textového pole nebylo možné identifikovat žádné přemalby nebo poškození, které se neprojevovaly také v denním světle.

1.4.4 Průzkum poklepem

Při průzkumu malby nebyla zjištěna přítomnost dutin v ploše výjevu.

1.5 Chemicko-technologický průzkum

Na výjevu byl provedený chemicko-technologický průzkum za účelem zjištění stratigrafie, poživ, identifikace druhotných zásahů a případně i jejich rámcové datace.

Pro účel chemicko-technologického průzkumu byly z výjevů v oratoři odebrány celkem čtyři vzorky. Z výjevu s pracovním označením SO5 vymezeného pro provedení zákroku byly odebrány dva vzorky s označením V7 a V8.

Vzorky byly odebrány z barevné plochy obsahující modré pigmenty. Vzorek V7 byl odebrán v místech malby modrého závěsu v levém horním rohu výjevu, V8 byl pak odebrán ze středu výjevu ze světla modré oblohy.

Oba odebrané vzorky se vyznačovaly shodným složením podkladových vrstev. Jako podkladová vrstva slouží vápenná omítka na níž se nachází vrstva bílého vápenného nátěru. Na této vrstvě se nacházela barevná vrstva složená z červené hlínky a příměsí olovnatých pigmentů (s největší pravděpodobností minium a olovnatá běloba). Na této podkladové vrstvě byla nalezena modrá vrstva tvořená pruskou modří s olovnatou bělobou.⁶⁰

Kromě těchto originálních barevných vrstev se také nacházely druhotné vrstvy s odlišnou barevností. Ty jsou tvořeny pigmenty červené hlínky, révové černě a zejména zinkové běloby a ultramarínu, které datují vznik po pol. 19. století.

Jako pojivo barevných vrstev bylo u původní malby pravděpodobně mastná tempera z důvodu prokázání proteinové složky s příměsí vysýchavých olejů. Poměr oleje se ve vrstvě liší, není tedy možné s jistotou určit zda se ještě jedná o mastnou temperu, či již o olejomalbu. Druhotné vrstvy byly pojeny organickým pojivem, s největší pravděpodobností se jedná o vaječnou temperu.⁶¹

1.6 Vyhodnocení průzkumu

1.6.1 Technika originální malby

Původní malba byla s největší pravděpodobností vytvořena v první polovině 18. století.

Malba je provedena na podklad z vápenné omítky, která byla natřena bílým vápenným nátěrem. Plocha malby je pak dále opatřena bolusovým podkladem, na který je provedena samotná malba. Ta je provedena mastnou temperou či olejomalbou v závislosti na poměru olejové složky. Na základě průzkumu byly identifikovány jako původní použité barevné pigmenty pruská modř, olovnatá

60 TIŠLOVÁ, Renata. *Kostel Nanebevzetí Panny Marie, Klokoty Chemicko-technologický průzkum, [textová příloha č.4]*

61 *Ibid.*

běloba, minium a červená hlínka. Barva byla nanášena spíše v pastóznější vrstvě. Malba je provedena v poměrně vysoké výtvarné úrovni, a to zejména v drobnějších motivech spíše než hlavní figury dívky.

1.6.2 Druhotné zásahy

Prostor oratoře zřejmě vznikl v období mezi lety 1700 - 1710, kdy probíhala rozsáhlá přestavba kostela. Malby umístěné v oratoři ale mohly být vytvořeny s větším časovým odstupem. Jako poměrně pravděpodobné se jeví období mezi beatifikací a kanonizací sv. Jana Nepomuckého, tedy mezi lety 1721 a 1729. Pro přítomnost zobrazení pouze těch zázraků, jež byly kanonizační komisí uznány za pravé se však zdá nejpravděpodobnější vytvoření maleb až po roce 1729.

Po vzniku těchto maleb proběhly na kostele s jistotou další 2 druhotné zásahy, které se týkaly také maleb.

První známý zásah proběhl ve 30. letech 20. století a je doložený novinovým článkem zmiňujícím církevního umělce Jaroslava Pantaleona Majora jako vedoucího obnovy kostela.⁶²

Další zásah byl proveden dle ústních svědectví pamětníků v 70. letech 20. století. Tento zásah byl provedený, údajně důchodci, bývalými pracovníky Chrámového družstva Pelhřimov. Dokladem o provedení toho druhotného zásahu je zápis v místní kronice.⁶³

1.6.3 Poškození a dochování originálních vrstev

Malba byla silně ztmavlá a zešedlá vlivem nánosů nečistot a druhotnými zásahy. Od střední části spodního okraje výjevu je patrná tenká trhlinka táhnoucí se výjevem k levému hornímu okraji. Na výjevu se také nacházelo rozsáhlé

⁶² Novinový článek z roku 1932 [Obr. 44 str. 112]

⁶³ Kronika klokoetského kostela.

poškození maleb se ztrátou originální vrstvy. Lokálně bylo možné pozorovat odhalení bolusového podkladu v defektech barevné vrstvy. Na některých místech se nacházela ztráta adheze barevné vrstvy a hrozilo tak její odpadnutí.

Textové pole bylo poznamenáno značnými ztrátami v písmu. Ztráty byly natolik zásadní, že byl text, až na některá jednotlivá písmena, nečitelný.

1.7 Zkoušky materiálů a technologických postupů

Před započítím restaurátorského zásahu byla provedena zkouška čištění přemaleb. Materiály zvolené ke zkoušce vycházely z postupů používaných v rámci předchozích etap restaurování probíhajících od roku 2012.⁶⁴

Byly otestovány metody čištění detergentem *Ethomeen C25* a citrátem amonným.

Detergent *Ethomeen C25* byl testovaný v poměru 1 : 100 s vodou. Zkouška byla provedena nanesením pomocí čisticího štětce a následným odmytím mikroporézní houbou namočenou ve vodě. Po provedení zkoušky bylo zhodnoceno, že tento prostředek efektivně odstraňuje většinu přemaleb, a proto bylo rozhodnuto o jeho použití.

Pro redukci rezistentních nečistot byla provedena zkouška s 3% (hm.) roztokem citrátu amonného ve vodě. Po provedení zkoušky bylo rozhodnuto, že tato metoda čištění je vhodná jako pro redukci rezistentních nečistot, tak i pro dočištění reziduí přemaleb. Po použití citrátu amonného bylo očištěné místo vždy zamyto pomocí houby namočené ve vodě.

1.8 Podklady pro rekonstrukce

Z důvodu rozsáhlejších ztrát barevné vrstvy v oblasti malby figur bylo potřeba vytvořit návrh rekonstrukce těchto míst.

⁶⁴ „Škrabalová, Adéla. Restaurování vybraných malovaných výjevů na klenbě kaple sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Litomyšl, 2016.“

Historické předlohy výjevu nebyly nalezeny. Z toho důvodu byl vytvořený návrh rekonstrukce podle dochovaných fragmentů a ve spolupráci s historikem umění. Tento návrh byl zhotovený formou počítačové grafiky z důvodu reálnějšího napodobení finálního vzhledu rekonstrukce [Obr. 77 str. 121].

Pro rekonstrukci nápisového pole bylo nejprve dohledáno původní znění textu. Podle dochovaných fragmentů a souvislostí s výjevem bylo po konzultaci s PhDr. Martinem Mádlem PhD. dohledáno původní znění textu. Tento text pochází z latinského překladu Bible (Vulgata) z knihy *Izajáš, kapitola 63. verš 5.*

Znění verše je:

„Salvavit mihi brahium meum“

Izai C63 V5

Ekumenický překlad bible: *K vítězství mi dopomohla vlastní paže*

Následně byl vytvořený návrh rekonstrukce nápisového pole pomocí počítačové grafiky [Obr. 78 str. 122]. Podoba rekonstrukce vychází z typu písem používaných na dalších místech v oratoři i v celém kostele. Dále bylo písmo porovnáváno s písmem používaným ve Svatováclavské bibli.

1.9 Restaurátorský záměr

1.9.1 Koncepte restaurátorských prací

Koncepce restaurování byla zvolena v závislosti na provedeném průzkumu restaurovaného díla, s přihlédnutím ke koncepci použité při předchozích etapách restaurování v interiéru kostela probíhajících od roku 2012. Koncepce byla rovněž konzultována se zástupcem odborné složky památkové péče, PhDr. Romanem Lavičkou PhD.

Bylo rozhodnuto přistoupit ke zpevnění uvolněných částí originální malby a jejímu následnému očištění od druhotných zásahů. Dále bylo rozhodnuto, aby byly provedeny rekonstrukce chybějících částí malby, na základě vytvoření podkladů pro rekonstrukci, formou nápodobivé retuše. Retušování bude provedeno ve dvou vrstvách. Spodní vrstva bude provedena reverzibilní vodorozpustnou technikou. Druhá vrstva retuše bude provedena pomocí olejo-pryskyřičných barev pro napodobení hloubky barev originální malby.

Textové pole bude očištěno od druhotných vrstev a nečistot. Díky dohledání původního znění textu bude nápis rekonstruován. Retuše a rekonstrukce budou provedeny ve vodorozpustné technice.

Bylo rozhodnuto, že bude provedeno očištění rámu výjevu alespoň 2 cm od okraje malby, aby se minimalizovalo poškození malby při restaurování štukové výzdoby a aby mohly být malby před čištěním štuků bezpečně zakryty.

1.9.2 Návrh postupu restaurovatelských prací

Na základě průzkumu maleb, provedených zkoušek čištění i výše definované koncepce byl stanovený postup restaurovatelského zákroku.

Figurální výjev

- 1) Provedení prekonsolidace uvolněných šupin barevné vrstvy pomocí akrylátové disperze K9 v 4% (hm.) koncentraci
- 2) Očištění druhotných přemaleb výjevu
 - a) Očištění pomocí vody a houby *Blitz-fix*
 - b) Očištění pomocí detergentu *Ethomeen C25* v poměru 1 : 100 s vodou
 - c) Lokální dočištění 3% (hm.) citrátem amonným ve vodě
 - d) Očištění rámu od druhotných nátěrů

- 3) Plošná fixace barevných vrstev pomocí akrylátové pryskyřice *Paraloid B-72* v toluenu v koncentraci 3% (hm.)
- 4) Retuše a rekonstrukce pomocí minerálních pigmentů pojených 1,5% (hm.) arabskou gumou

Textové pole

- 1) Odstranění druhotných vrstev
 - a) Mechanické očištění rámu od druhotných nátěrů pomocí skalpelu
 - b) Mechanické čištění plochy textového pole od druhotných vrstev skalpelem
- 2) Plošná fixace textového pole pomocí akrylátové disperze *Medium für Konsolidierung* v koncentraci 3% (hm.)
- 1) Retuše a rekonstrukce pomocí minerálních pigmentů pojených 1,5% (hm.) arabskou gumou

2 Restaurátorský zákrok

2.1 Postup restaurátorského zákroku

2.1.1 Figurální výjev

2.1.1.1 Předzpevnění barevných vrstev

Před započítím odstraňování druhotných vrstev na výjevu bylo potřeba nejprve zpevnit barevné vrstvy, aby se minimalizovalo riziko jejich ztráty v průběhu čištění.

Zpevnování barevné vrstvy bylo provedeno pomocí 4% (hm.) akrylátové disperze *K9* aplikované pomocí injekční stříkačky.

Další zpevnování probíhalo také při odstraňování druhotných přemaleb.

2.1.1.2 Odstranění přemaleb na rámu

Odstraňování nátěrů bylo provedeno mechanicky, za pomoci skalpelu.

2.1.1.3 Odstraňování druhotných vrstev a čištění výjevu

Odstraňování druhotných přemaleb nacházejících se na výjevu a očištění originální malby bylo provedeno v několika krocích.

Nejprve byla plocha malby důkladně omyta a zbavena nejhrubších nečistot a přemaleb pomocí vody a houby *Blitz-fix*.

Následně bylo provedeno postupné čištění celé plochy výjevu pomocí detergentu *Ethomeen C25* v poměru 1 : 100 s vodou. Čištění bylo pro zvýšení účinnosti provedeno za užití čistícího štětce a jeho mechanického spolupůsobení. Po vyčištění detergentem byla plocha omyta od jeho zbytků pomocí mikroporézní houby smočené ve vodě.

Výjev byl následně lokálně dočištěn na místech, kde po očištění detergentem stále zůstávaly zbytky druhotných přemaleb a nečistot pomocí citrátu amonného. Malba byla citrátem amonným očišťována rovněž pomocí čistícího štětce. Po vyčištění bylo místo následně zamyto pomocí houby namočené ve vodě.

2.1.1.4 Plošná fixace výjevu

Po očištění výjevu byla provedena plošná fixace barevných vrstev. Fixace byla provedena pomocí akrylátové pryskyřice *Paraloid B72* v koncentraci 3 % (hm.). Fixační směs byla na povrch malby aplikována pomocí jemného nástřiku.

2.1.1.5 Tmelení

Tmelení v oblasti figurálního výjevu bylo provedeno pomocí akrylátového tmelu. Akrylátový tmel byl vytvořený ze směsi 10% (hm.) akrylátové disperze *K9* s vápencovou moučkou. Po zatvrdnutí tmelu byl následně pomocí skalpelu zarovnán a zabroušen povrch.

2.1.1.6 Retušování a rekonstrukce

Retuše a rekonstrukce chybějících barevných vrstev byly provedeny ve dvou vrstvách. Díky použití arabské gumy jako pojiva ve spodní vrstvě retuše bylo možné dosáhnout lepší reverzibility retuší a rekonstrukcí.

První vrstva byla provedena za pomoci 1,5% (hm.) arabské gumy a práškových pigmentů.

Druhá vrstva retuší byla provedena za pomoci olejoprskyřičných barev ředěných lakovým benzínem. Retušování výjevu bylo provedeno nápodobivou metodou. Na základě připravených návrhů byla také realizována rekonstrukce šatů dívky a defektu v oblasti levé ruky sv. Jana Nepomuckého.

2.1.2 Textové pole

2.1.2.1 Odstranění druhotných vrstev rámu

Za pomoci skalpelu byly odstraněny druhotné vrstvy štukového rámu. To bylo provedeno v šířce alespoň 2 cm, aby se minimalizovalo riziko poškození malby při provádění restaurátorského zásahu na štukové výzdobě a bylo možné zakrytí a ochránění maleb před tímto zákrokem.

2.1.2.2 Odstranování druhotných vrstev textového pole

Na ploše textového pole se nacházely jemné zašedlé druhotné vrstvy, které lokálně zakrývaly originální malbu písma. Tyto druhotné vrstvy byly opatrně odstraněny pomocí skalpelu a následně dočištěny čisticím štětcem.

Na okrajích textového pole se nacházely silnější druhotné nátěry pocházející z dřívějšího natírání štukové výzdoby. Tyto vrstvy byly odstraněny opět použitím skalpelu a následně dočištěny čisticím štětcem.

2.1.2.3 Plošná fixace výjevu

Plošná fixace výjevu byla provedena pomocí akrylátové disperze *Medium für Konsolidierung* v koncentraci 2 % (hm.). Ten byl aplikovaný formou jemného nástřiku na plochu textového pole.

2.1.2.4 Retušování a rekonstrukce

Rekonstrukce textu byla provedena na základě dohledání znění původního textu a vytvoření návrhu rekonstrukce písma.

Rekonstrukce a retuše byly prováděny reverzibilními barvami práškových pigmentů pojených 1,5% (hm.) arabskou gumou.

2.2 Nová zjištění

Při průzkumu nebyly dohledány žádné předlohy zobrazených kompozic. Je možné, že byly kompozice dílem samotného malíře, i když tomu tak v ostatních částech interiéru ve většině případů zřejmě nebylo, což dokládá množství dohledaných předloh v kaplích sv. Josefa a Václava. Jediná dohledaná malba se shodným motivem výjevu byla nalezena v kostele na pražských Hradčanech. Kompozice výjevu však vůbec neodpovídá malířské realizaci provedené v oratoři kostela v Klokotech.

VI Použité látky a materiály

1 Hlavní lod'

- voda
- Blitz-fix, mikroporézní houba (distributor: Deffner a Johann, ČR)
- Ethomeen® C 25, (detergent) tenzid (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)
- kyselina citronová Castello (dodavatel: Lidl Česká republika v.o.s.)
- **čpavková voda 24–25%** (výrobce: Proxim s. r. o., ČR)
- Dišperzion K9, akrylátová dišperze (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)
- Medium für Konsolidierung, akrylátová dišperze (výrobce: Lascaux, Švýcarsko)
- vápencová moučka (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)
- technický líh (výrobce: Severochema, ČR)
- Paraloid B-72, akrylátová pryskyřice (distributor: Deffner a Johann, ČR)
- arabská guma (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)
- práškové minerální pigmenty (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)

2 Severní oratoř

- voda
- Blitz-fix, mikroporézní houba (distributor: Deffner a Johann, ČR)
- Ethomeen® C 25, (detergent) tenzid (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)

- kyselina citronová Castello (dodavatel: Lidl Česká republika v.o.s.)
- **čpavková voda 24–25%** (výrobce: Proxim s. r. o., ČR)
- Dispersion K9, akrylátová disperze (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)
- Medium für Konsolidierung, akrylátová disperze (výrobce: Lascaux, Švýcarsko)
- vápencová moučka (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)
- technický líh (výrobce: Severochema, ČR)
- Paraloid B-72, akrylátová pryskyřice (distributor: Deffner a Johann, ČR)
- toluen (PENTA s. r. o.)
- White špirit, lakový benzín (výrobce: PENTA s. r. o., ČR)
- arabská guma (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)
- olejopryskyřičné barvy Mussini (výrobce: Schmincke, Německo)
- práškové minerální pigmenty (distributor: Kremer Pigmente GmbH & Co. KG, Německo)

VII Závěr

Bakalářská práce obsahuje kompletní restaurátorskou dokumentaci obsahující průzkum a dokumentaci komplexního restaurátorského zásahu. Ta se zaměřuje na dva vymezené úseky nacházející se v poutním kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech.

První výjev se nachází na stropě lodi kostela jehož celá výzdoba je věnována Panně Marii. Zatímco výzdoba ve zbylých částech kostela pochází z 1. poloviny 18. století, strop hlavní lodi byl znovu vytvořen na konci 19. století. V roce 1892 byl původní strop stržený z důvodu jeho poškození, a na jeho místě byl téhož roku vytvořen nový. Jeho malby respektující původní ikonografické motivy byly vytvořeny malířem Vojtěchem Bartoňkem. Malba vymezeného figurálního výjevu i textového pole pod ním jsou umístěny ve středu jižního pásu výjevu na stropu. Výjev i textové pole jsou v plastickém štukovém rámu z akantových dekorů. Motiv výjevu ilustruje obsah textového pole, které se nachází pod ním. Na výjevu jsou zobrazeny dvě postavy. Na levé straně se nachází postava anděla a na pravé straně je postava jezdce na koni. Toto vyobrazení však bylo pravděpodobně mylné interpretování vyobrazení původního barokního výjevu, na kterém se nacházel jezdec ženské postavy na jelenu. Malba byla provedena mastnou temperou na sádrový podklad. Jeho podoba však byla v historii nejméně dvakrát upravena. Ve 30. a 70. letech 20. století proběhly na malbě druhotné zásahy. Na základě provedeného průzkumu a stanovené koncepce restaurování bylo provedeno odstranění mladších přemaléb ze 70. let a malba následně byl výjev se zachováním většiny starších přemaléb z 30. let vyretušován vodorozpustnými barvami pojenými arabskou gumou.

Druhý výjev se nachází v severní oratoři jejíž výzdoba se věnuje sv. Janu Nepomuckému a zejména zázrakům jemu přisuzovaných. Vznik oratoře se datuje do prvního desetiletí 18. století, avšak realizace její výzdoby je předpokládána až ve 20. letech 18. století z toho důvodu, že jsou zde zobrazeny právě ty zázraky, které v té době byly uznány za platné. Vymezený výjev zobrazuje zázrak Uzdravením Terezie Krebsové. Výjev je umístěný ve východní výseči klenby oratoře a je usazen v plastickém štukovém rámu z motivu akantu. Pod výjevem se ještě nachází textové pole s latinským veršem ze Starého Zákona. Z důvodu značného poškození malby figurálního výjevu i textového pole bylo po jejich očištění od druhotných zásahů, přistoupeno k rekonstrukci. Výjev byl s největší pravděpodobností autorská tvorba z důvodu nového motivu zázraků sv. Jana Nepomuckého a nenalezení předloh výjevu. Proto byly vytvořeny návrhy rekonstrukcí chybějících částí výjevu a podle fragmentů textového pole, které bylo ve velmi špatně čitelném stavu, dohledáno jeho plné znění. Na základě vytvořených návrhů pak byly výjev i textové pole retušovány a rekonstruovány. Retuše figurálního výjevu byly nejprve podloženy barvami pojenými arabskou gumou a následně retušovány olejoprskyřičnými barvami *MUSSINI® (Schmincke)*. Textové pole bylo rekonstruováno pomocí minerálních pigmentů pojených arabskou gumou.

Celý restaurátorský průzkum, záměr i provedený restaurátorský zásah je zdokumentován v obrazové a grafické příloze.

VIII Seznam použité literatury a pramenů

1 Literatura

- » OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. Klokoty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.
- » HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-902-4.
- » VLNAS, Vít. *Jan Nepomucký, česká legenda*. Litomyšl: Národní galerie v Praze, 2013. Historická paměť, sv. 23. ISBN 8070355220.
- » ŠOTEK, Ladislav. *Mariánské poutní místo Klokoty*. Vydání druhé, upravené. Vranov nad Dyjí: A.M.I.M.S. ve spolupráci s Římskokatolickou farností Tábor-Klokoty, 2014. ISBN 978-80-260-8226-2.

2 Prameny

- » Škrabalová, Adéla. *Restaurování vybraných malovaných výjevů na klenbě kaple sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech*. Litomyšl, 2016.
- » Vařejková, Barbora. *Restaurování vybraných medailonů s nástěnnou olejomalbou v prostoru klenby kaple sv. Josefa v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech*. Litomyšl, 2016.
- » Šimánek, Petr. *Restaurování nástěnných maleb v prostoru jižní oratoře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech*. Litomyšl, 2015.
- » ALBERT, Štěpán. *Rostlinná symbolika: Rostliny a rostlinná výzdoba v církvi*.

3 Internetové zdroje

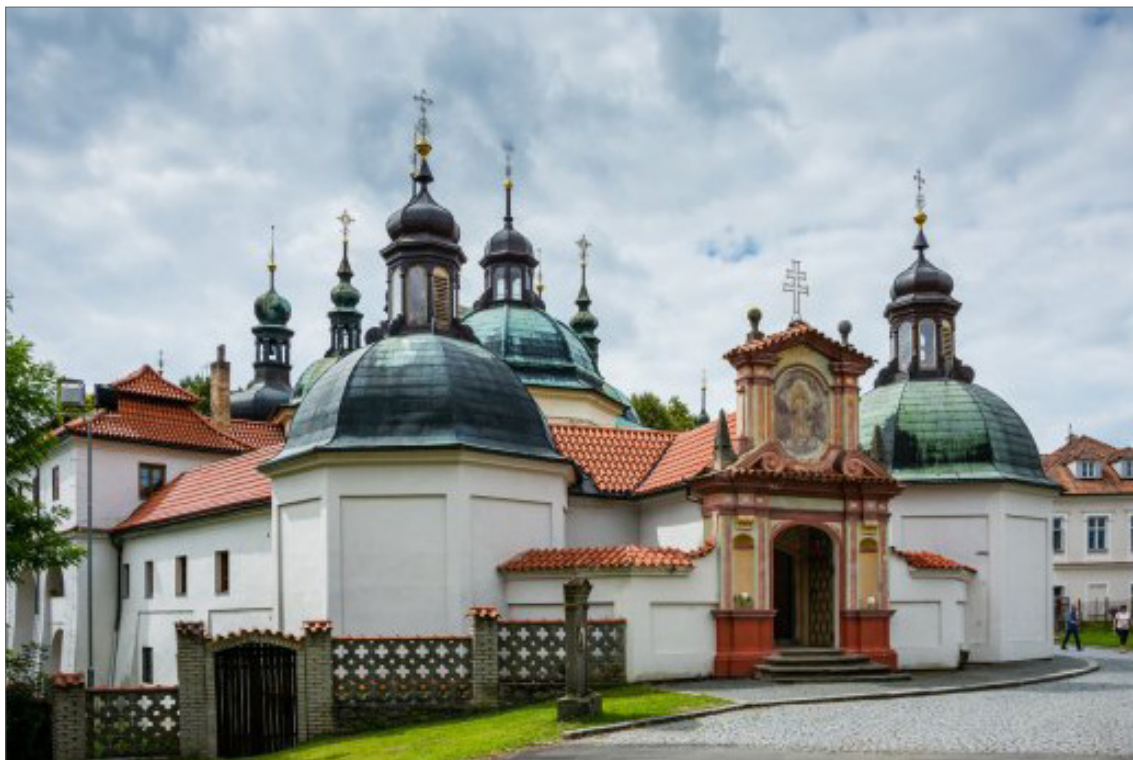
- » <http://www.badatelna.eu/>
- » http://mozaika.vscht.cz/data/autor_major_jaroslav.html
- » <http://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/dir/klokoty.html>
- » <http://www.taborcz.eu/symboly-mesta/d-49398/p1=66035>

IX Seznam obrazových a grafických příloh

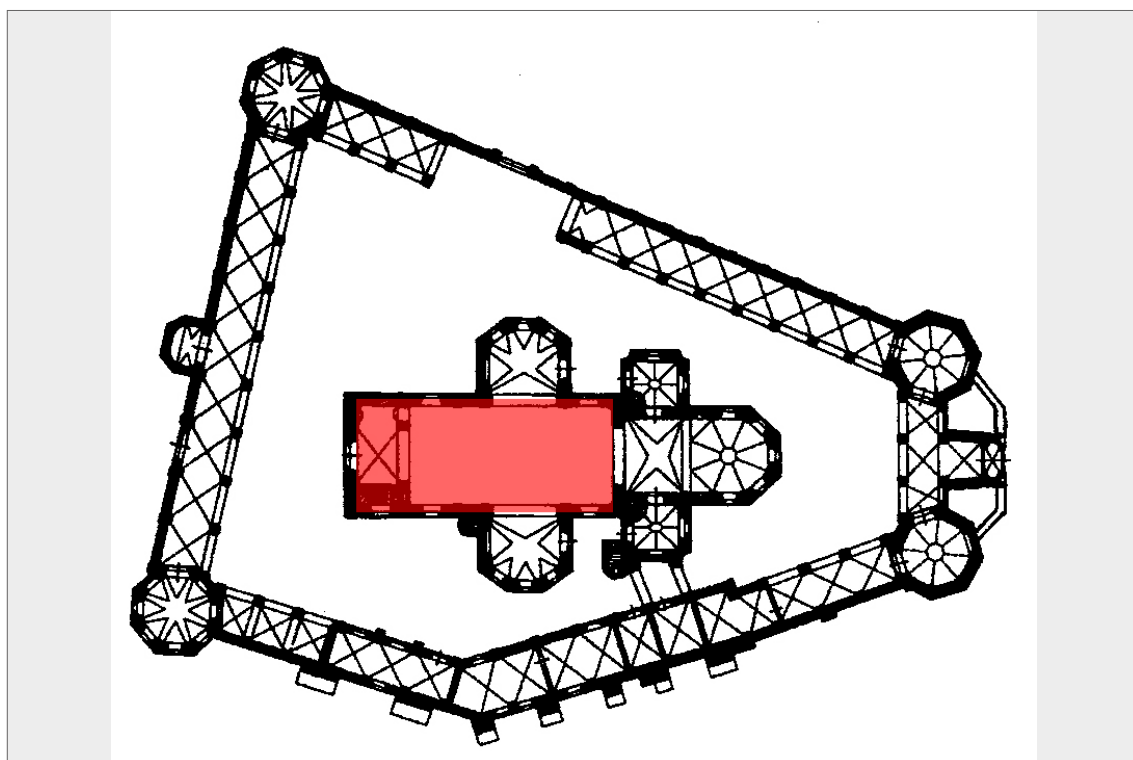
Obr. 01	Poutní areál kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech.....	88
Obr. 02	Půdorys kostela Nanebevzetí Panny Marie a vyznačení hlavní lodi.....	88
Obr. 03	Celkový pohled na strop hlavní lodi.....	89
Obr. 04	Vymezení restaurovaného úseku.....	89
Obr. 05	Celkový pohled - stav před započítím restaurátorského zásahu.....	90
Obr. 06	Snímek výjevu v umělém bílém nasvícení.....	91
Obr. 07	Snímek přemaleb výjevu v odraženém UV světle. Na malbě jsou patrné tmavě fialové oblasti přemaleb zejména na spodní části výjevu, v oblasti malby oblohy a lokální přemalby na postavě jezdce a krajiny.....	91
Obr. 09	Snímek v bočním nasvícení. Na malbě je patrné biologické napadení a tmavé kontury přemalby v oblasti malby zbroje.....	92
Obr. 08	Snímek malby v ostrém bočním nasvícení. Na fotografii je patrná ztráta spodní barevné vrstvy nad hlavou koně. Na hlavě se nachází biologické napadení. Krk pokrývá vrstva přemalby s odlišným barevným odstínem.....	92
Obr. 10	Při průzkumu v bočním nasvícení bylo patrné překrytí originální malby druhotnými vrstvami. Ty se projevovaly zejména na obvodu malby andělských křídel.....	93
Obr. 11	Na výjevu se nacházely pravidelné trhliny způsobené pohybem podkladových sádrových panelů. Na fotografii je také viditelný pás kde tyto trhliny byly přetřeny tmelem.....	93
Obr. 12	Na spodním okraji výjevu se nacházel otvor po vrutu, kterým byl připevněn sádrový panel k dřevěnému podbití.....	94
Obr. 13	Stav textového pole nacházejícího se pod výjevem. Celé textové pole bylo plošně přemalováno a bylo poškozeno pravidelnými trhlínami způsobenými podkladovými panely.....	94
Obr. 14	Stratigrafická sonda zlaceného rámu výjevu. Vrstva 0 - Bílá podkladová vrstva, vrstva 1 - zlacení rámu, vrstva 2 - silnější bílá vrstva, vrstva 3 - slabý lazurnější okrový nátěr.....	95
Obr. 15	Sonda provedená na textovém poli. Po odstranění druhotných vrstev byly odhaleny fragmenty původní malby nápisu.....	95
Obr. 17	Zkouška odstraňování druhotných přemaleb. Pomocí odmyváání vodou.....	96
Obr. 16	Zkouška odstraňování druhotných přemaleb. Pomocí odmyváání vodou.....	96
Obr. 18	Průběh odstraňování druhotných vrstev na zlaceném rámu.....	97
Obr. 19	Odstraňování druhotného přetmelení trhlíny na cházející se po obvodu výjevu. Zlacený rám s odstraněnými druhotnými vrstvami.....	97
Obr. 21	Postup zpevňování barevné vrstvy. Po vpravení akrylátové disperze byl povrch přitlačen vatovým tamponkem.....	98
Obr. 20	Postup zpevňování barevné vrstvy. Aplikování akrylátové disperze K9 pomocí injekční stříkačky....	98
Obr. 22	Stav malby jezdce po odstranění mladší vrstvy druhotných přemaleb.....	99
Obr. 23	Stav malby krajiny po odstranění mladší vrstvy druhotných přemaleb a přetmelení trhlíny na spodní části malby.....	99
Obr. 24	Celkový pohled stavu po odstranění mladší vrstvy druhotných přemaleb.....	100
Obr. 25	Stav po odstranění druhotných přemaleb textového pole. Na ploše se lokálně nachází fragmentální zbytky původní malby textového pole.....	100
Obr. 26	Provedení rekonstrukce textového pole - Barevné podložení.....	101
Obr. 27	Návrh rekonstrukce nápisu textového pole.....	101
Obr. 28	Stav textového pole před provedením restaurátorského zásahu.....	102
Obr. 29	Stav textového pole po provedení rekonstrukce nápisu.....	102
Obr. 30	Detail horní poloviny postavy anděla. Stav před provedením restaurátorského zásahu.....	103
Obr. 31	Detail horní poloviny postavy anděla. Stav po dokončení restaurátorského zásahu.....	103
Obr. 32	Detail pláště jezdecké postavy. Stav před provedením restaurátorského zásahu. Na výjevu jsou patrné tmavě modré kontury pláště a zbroje jezdce.....	104
Obr. 33	Detail pláště jezdecké postavy. Stav po provedení restaurátorského zásahu. Zrekonstruovaný konec zakrytého pláště přemalby, na základě odkrytí podkresby figury.....	104
Obr. 34	Celkový pohled na postavu jezdce před provedením restaurátorského zásahu.....	105
Obr. 35	Celkový pohled na postavu jezdce po provedení restaurátorského zásahu.....	105

Obr. 36	Stav zlaceného rámu po provedení restuše.....	106
Obr. 37	Stav výjevu a textového pole před započítím restaurátorského zásahu.....	107
Obr. 38	Stav vymezeného úseku po provedení restaurátorského zásahu.	107
Obr. 39	Stav po dokončení restaurátorského zásahu - Celkový pohled výjevu a textového pole.....	108
Obr. 40	Grafická dokumentace - druhotné přemalby.	109
Obr. 41	Grafická dokumentace - poškození malby.....	110
Obr. 42	Grafická dokumentace - provedený zásah.	111
Obr. 43	Historická fotografie - detail původní barokní výzdoby stropu - Výřez výjevu s označením K5.....	112
Obr. 44	Historická fotografie - celkový snímek původního barokního provedení stropu	112
Obr. 45	Půdorys kostela s vyznačením Severní oratoře.....	113
Obr. 47	Celkový pohled - klenba severní oratoře	114
Obr. 46	Vymezení restaurovaného úseku - severní oratoř.....	114
Obr. 48	Celkový pohled - stav před započítím restaurátorského zásahu.	115
Obr. 50	Průzkum v odraženém UV světle. Na fotografii jsou patrné světle luminující oblasti se ztrátou barevné vrstvy.	116
Obr. 49	Průzkum v umělém nasvětlení. Silně zatmavený povrch malby s četnými defekty barevné vrstvy. Šedo-hnědé druhotné přemalby.....	116
Obr. 52	Průzkum v umělém bočním nasvícení. Na malbě se nachází opadávající originální barevné vrstvy.....	117
Obr. 51	Průzkum v denním světle. Na malbě se nachází šedo-hnědé lokální přemalby. Na celé ploše výjevu se nachází drobnější defekty ztráty barevné vrstvy.....	117
Obr. 54	Průběh čištění malby. Pravá horní čtvrtina výjevu je ve stavu po očištění houbou a vodou.	118
Obr. 53	Zkouška čištění přemalby za pomoci houby a vody.	118
Obr. 55	Stav textového pole před započítím restaurátorských prací.	119
Obr. 56	Stav textového pole po odstranění druhotných vrstev.	119
Obr. 58	Stav výjevu po dočištění detergentem a citrátem amonným.....	120
Obr. 57	Stav výjevu po očištění vodou.	120
Obr. 60	Návrh rekonstrukce chybějících částí malby.....	121
Obr. 59	Celkový pohled - stav v průběhu podkládání retuší vodorozpustnými barvami.	121
Obr. 62	Dochované fragmenty původního nápisu dochované na textovém poli.	122
Obr. 61	Návrh rekonstrukce písma. Salvavit mihi brahium meum. Izai C63 v 5	122
Obr. 63	Textové pole - stav před provedením restaurátorského zásahu.	123
Obr. 64	Textové pole - stav po očištění a celkové rekonstrukci.	123
Obr. 66	Vymezený úsek po dokončení restaurátorského zákroku.	124
Obr. 65	Vymezený úsek před provedením restaurátorského zásahu.....	124
Obr. 67	Stav po dokončení restaurátorského zásahu - Celkový pohled výjevu a textového pole.....	125
Obr. 68	Grafická dokumentace - druhotné přemalby.	126
Obr. 69	Grafická dokumentace - poškození malby.....	127
Obr. 70	Grafická dokumentace - provedený zásah.	128
Obr. 71	Výjev Zázračné uzdravení Terezie Krebsové - kostel sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech. Autor malby: V. V. Reiner	129

X Obrazová a grafická příloha - hlavní lod'

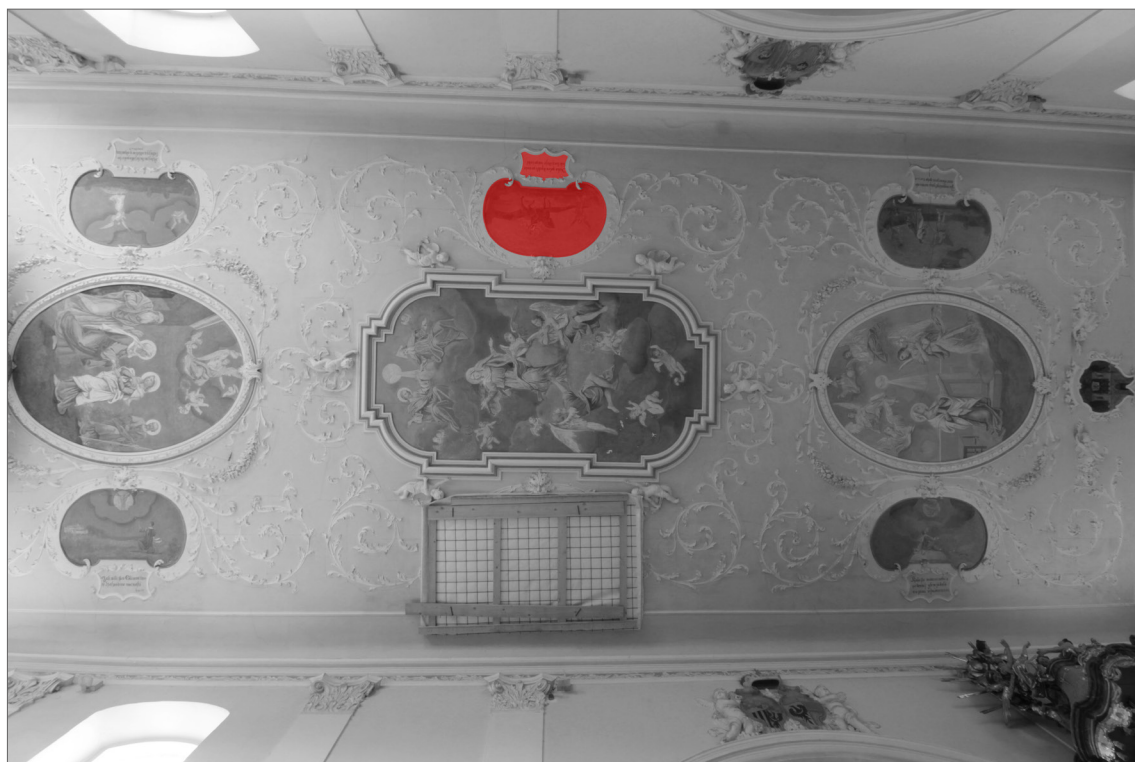
Obr. 01 Poutní areál kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech.

Obr. 02 Půdorys kostela Nanebevzetí Panny Marie a vyznačení hlavní lodi.

Obr.03 Celkový pohled na strop hlavní lodi.

Obr.04 Vymezení restaurovaného úseku.

Obr. 05 Celkový pohled - stav před započítím restaurátorského zásahu.

Obr.06 Snímek výjevu v umělém bílém nasvícení.

Obr.07 Snímek přemaleb výjevu v odraženém UV světle. Na malbě jsou patrné tmavě fialové oblasti přemaleb zejména na spodní části výjevu, v oblasti malby oblohy a lokální přemalby na postavě jezdce a krajiny.

Obr. 08 Snímek malby v ostrém bočním nasvícení. Na fotografii je patrná ztráta spodní barevné vrstvy nad hlavou koně. Na hlavě se nachází biologické napadení. Křk pokrývá vrstva přemalby s odlišným barevným odstínem.

Obr. 09 Snímek v bočním nasvícení. Na malbě je patrné biologické napadení a tmavé kontury přemalby v oblasti malby zbroje.

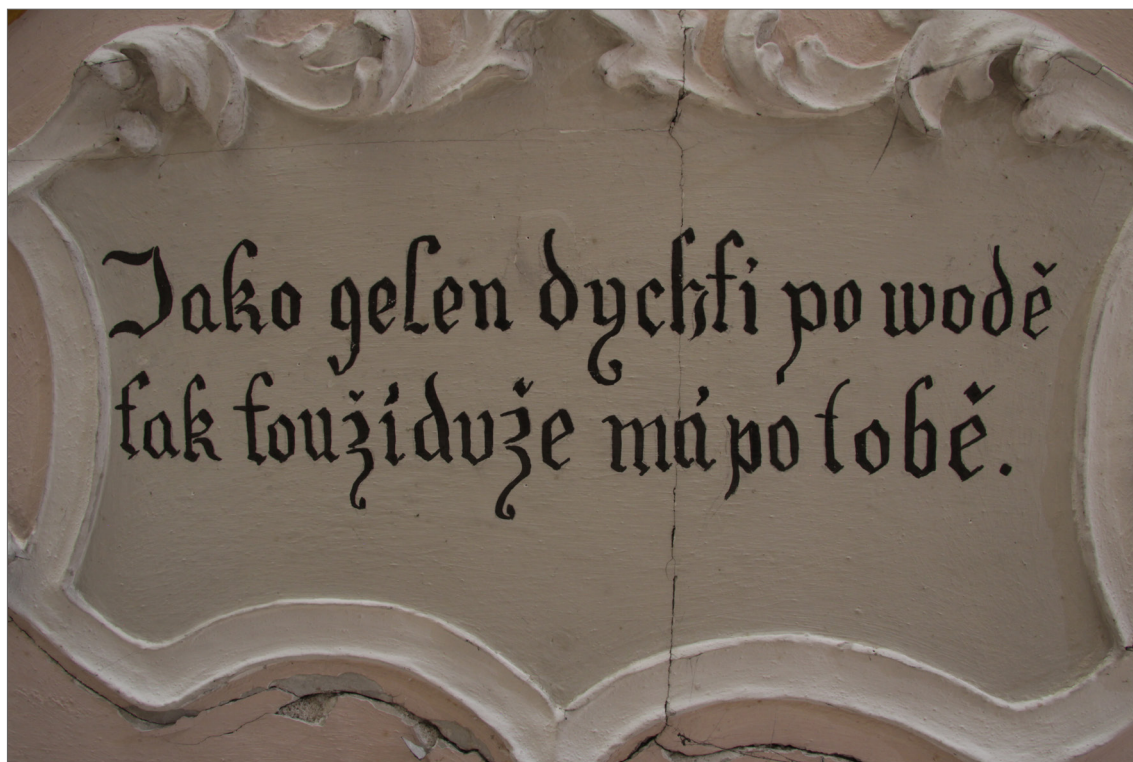
Obr. 10 Při průzkumu v bočním nasvícení bylo patrné překrytí originální malby druhotnými vrstvami. Ty se projevovaly zejména na obvodu malby andělských křídel.

Obr. 11 Na výjevu se nacházely pravidelné trhliny způsobené pohybem podkladových sádrových panelů. Na fotografii je také viditelný pás kde tyto trhliny byly přetřeny tmelem.

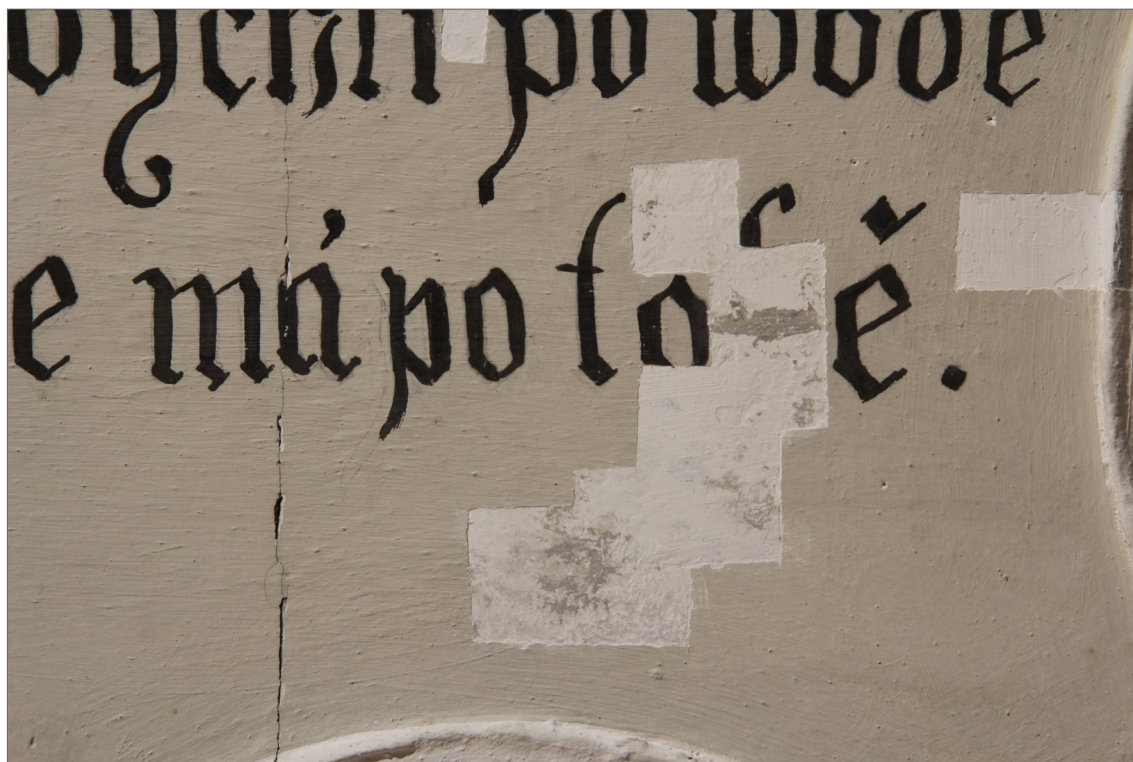
Obr. 12 Na spodním okraji výjevu se nacházel otvor po vrutu, kterým byl připevněn sádrový panel k dřevěnému podbití.

Obr. 13 Stav textového pole nacházejícího se pod výjevem. Celé textové pole bylo plošně přemalováno a bylo poškozeno pravidelnými trhlinami způsobenými podkladovými panely.

Obr. 14 Stratigrafická sonda zlaceného rámu výjevu. Vrstva 0 - bílá podkladová vrstva, vrstva 1 - zlacení rámu, vrstva 2 - silnější bílá vrstva, vrstva 3 - slabý lazurnější okrový nátěr.

Obr. 15 Sonda provedená na textovém poli. Po odstranění druhotných vrstev byly odhaleny fragmenty původní malby nápisu.

Obr.16 Zkouška odstraňování druhotných přemaleb. Pomocí odmyváání vodou.

Obr.17 Zkouška odstraňování druhotných přemaleb. Pomocí odmyváání vodou.

Obr. 18 Průběh odstraňování druhotných vrstev na zlaceném rámu.

Obr. 19 Odstraňování druhotného přetmelení trhliny na cházející se po obvodu výjevu. Zlacený rám s odstraněnými druhotnými vrstvami.

Obr. 20 Postup zpevňování barevné vrstvy. Aplikování akrylátové disperze K9 pomocí injekční stříkačky.

Obr. 21 Postup zpevňování barevné vrstvy. Po vpravení akrylátové disperze byl povrch přitlačen vatovým tamponkem.

Obr. 22 Stav malby jezdce po odstranění mladší vrstvy druhotných přemaleb.

Obr. 23 Stav malby krajiny po odstranění mladší vrstvy druhotných přemaleb a přetmelení trhliny na spodní části malby.

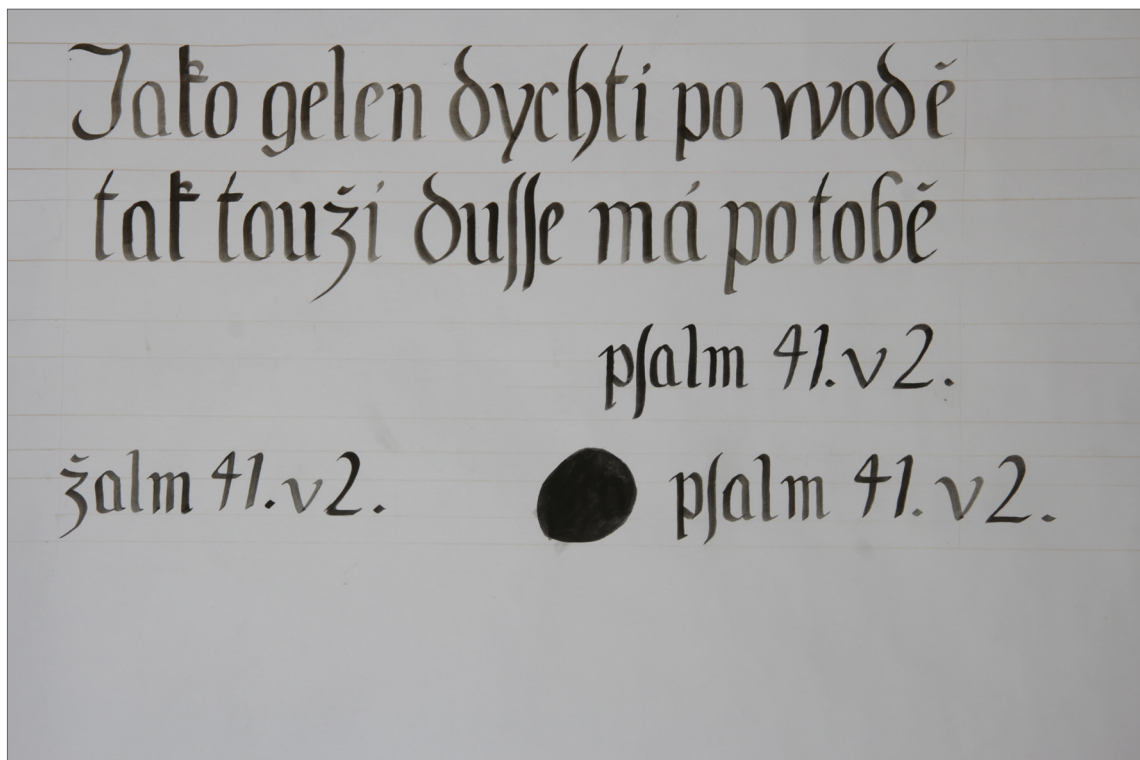
Obr. 24 Celkový pohled stavu po odstranění mladší vrstvy druhotných přemaleb.

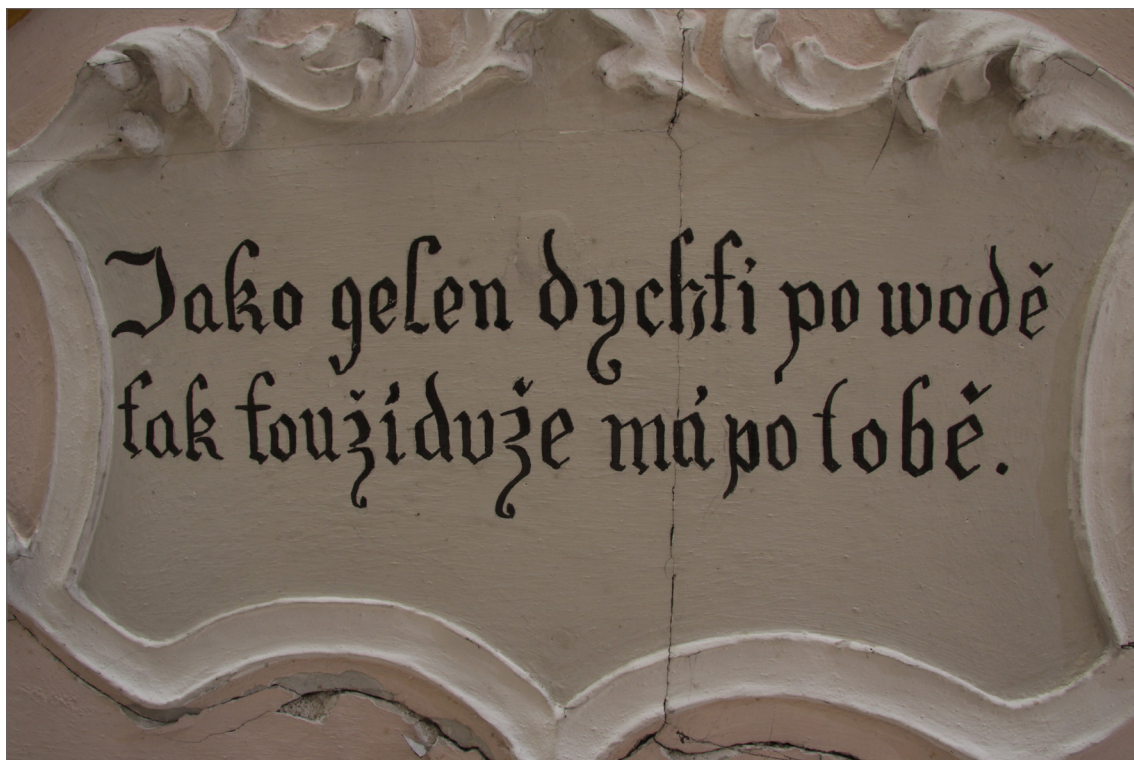
Obr. 25 Stav po odstranění druhotných přemaleb textového pole. Na ploše se lokálně nachází fragmentální zbytky původní malby textového pole.

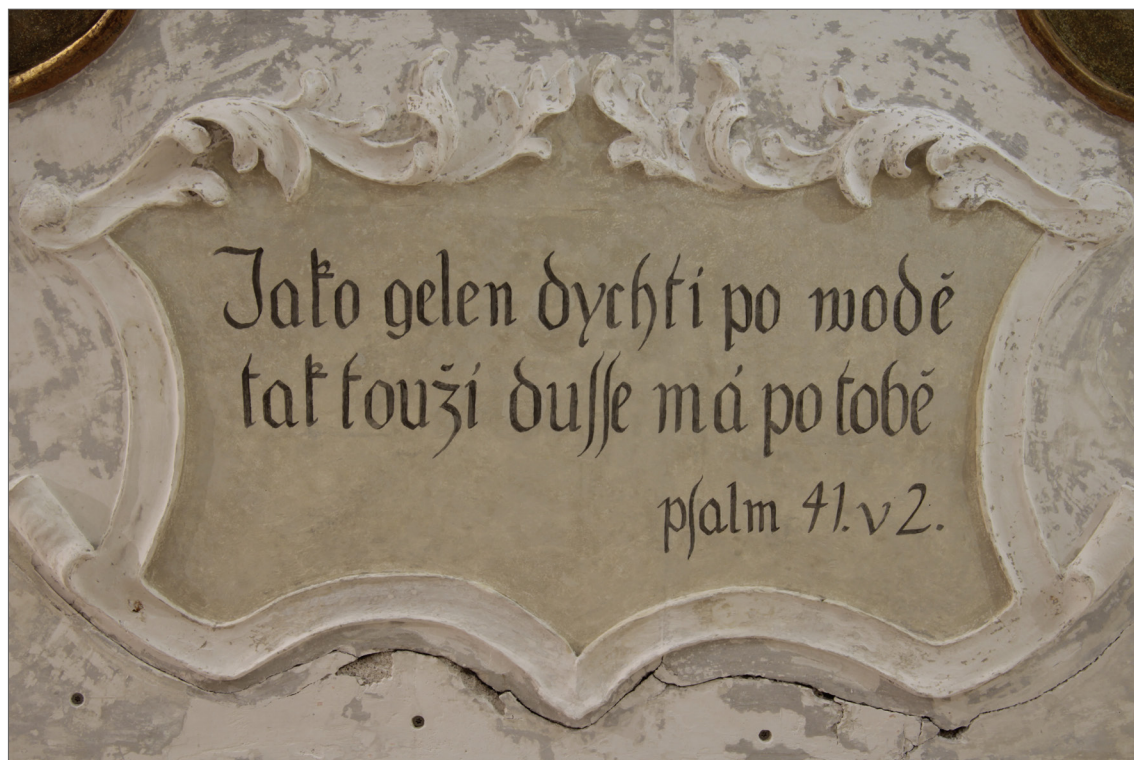
Obr. 26 Provedení rekonstrukce textového pole - Barevné podložení.

Obr. 27 Návrh rekonstrukce nápisu textového pole.

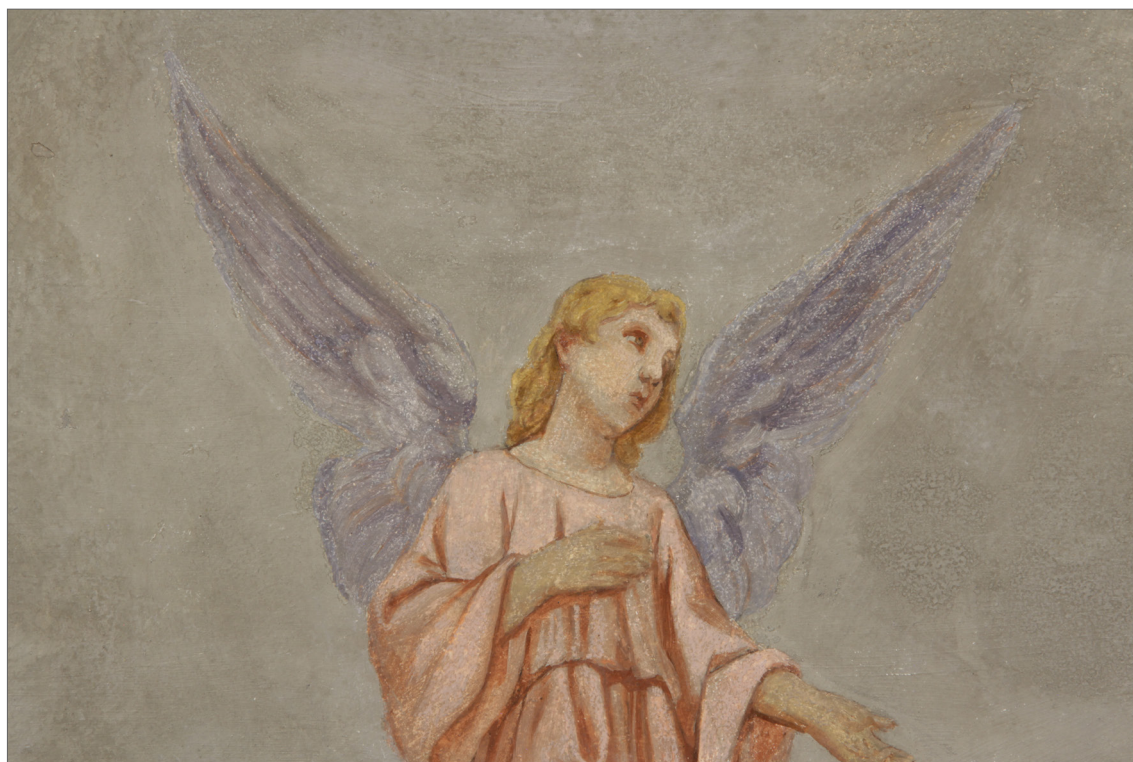
Obr. 28 Stav textového pole před provedením restaurátorského zásahu.

Obr. 29 Stav textového pole po provedení rekonstrukce nápisu.

Obr. 30 Detail horní poloviny postavy anděla. Stav před provedením restaurátorského zásahu.

Obr. 31 Detail horní poloviny postavy anděla. Stav po dokončení restaurátorského zásahu.

Obr. 32 Detail pláště jezdecké postavy. Stav před provedením restaurátorského zásahu. Na výjevu jsou patrné tmavě modré kontury pláště a zbroje jezdce.

Obr. 33 Detail pláště jezdecké postavy. Stav po provedení restaurátorského zásahu. Zrekonstruovaný konec zakrytého pláště přemalbami, na základě odkrytí podkresby figury.

Obr. 34 Celkový pohled na postavu jezdce před provedením restaurátorského zásahu.

Obr. 35 Celkový pohled na postavu jezdce po provedení restaurátorského zásahu.

Obr. 36 Stav zlaceného rámu po provedení restuše.

Obr. 37 Stav výjevu a textového pole před započítím restaurátorského zásahu.

Obr. 38 Stav vymezeného úseku po provedení restaurátorského zásahu.

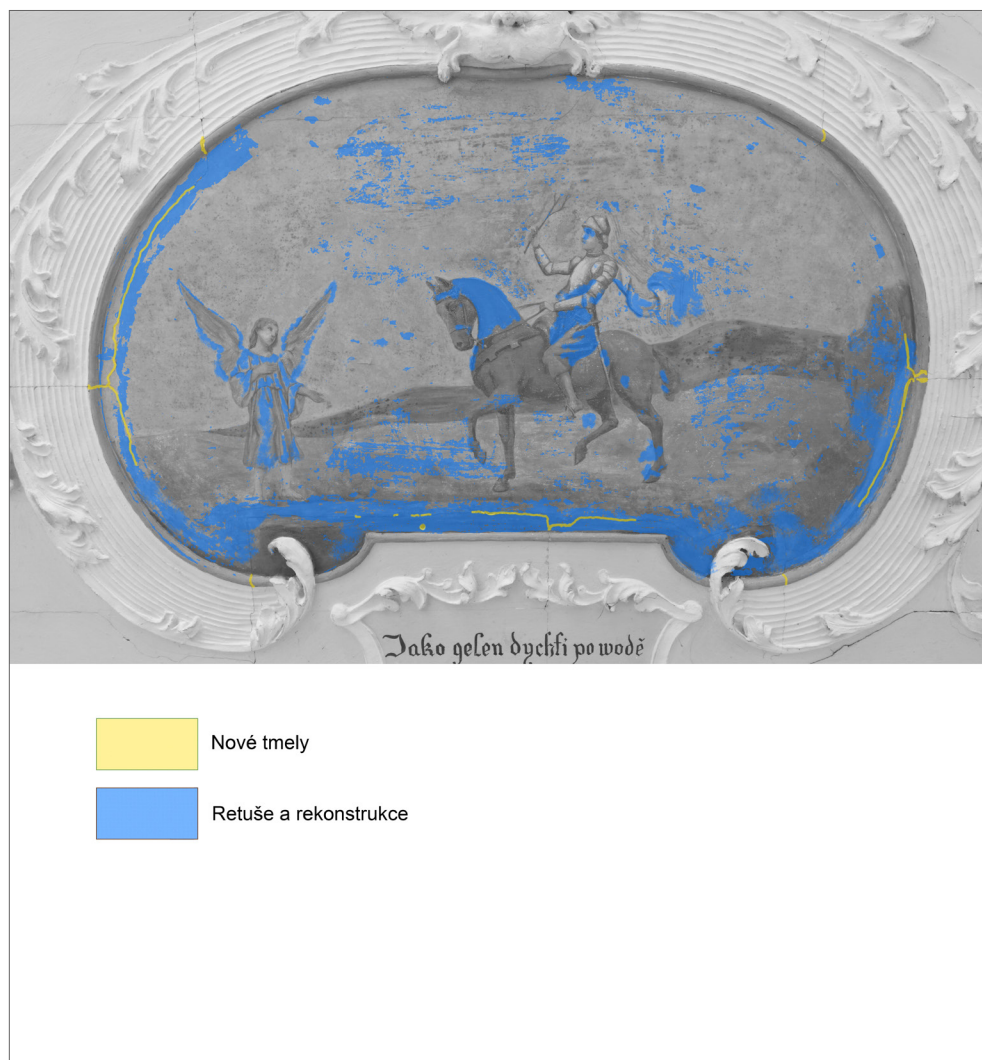
Obr. 39 Stav po dokončení restaurátorského zásahu - Celkový pohled výjevu a textového pole.

Obr. 40 Grafická dokumentace - druhotné přemalby.

Obr.41 Grafická dokumentace - poškození malby.

Obr.42 Grafická dokumentace - provedený zásah.

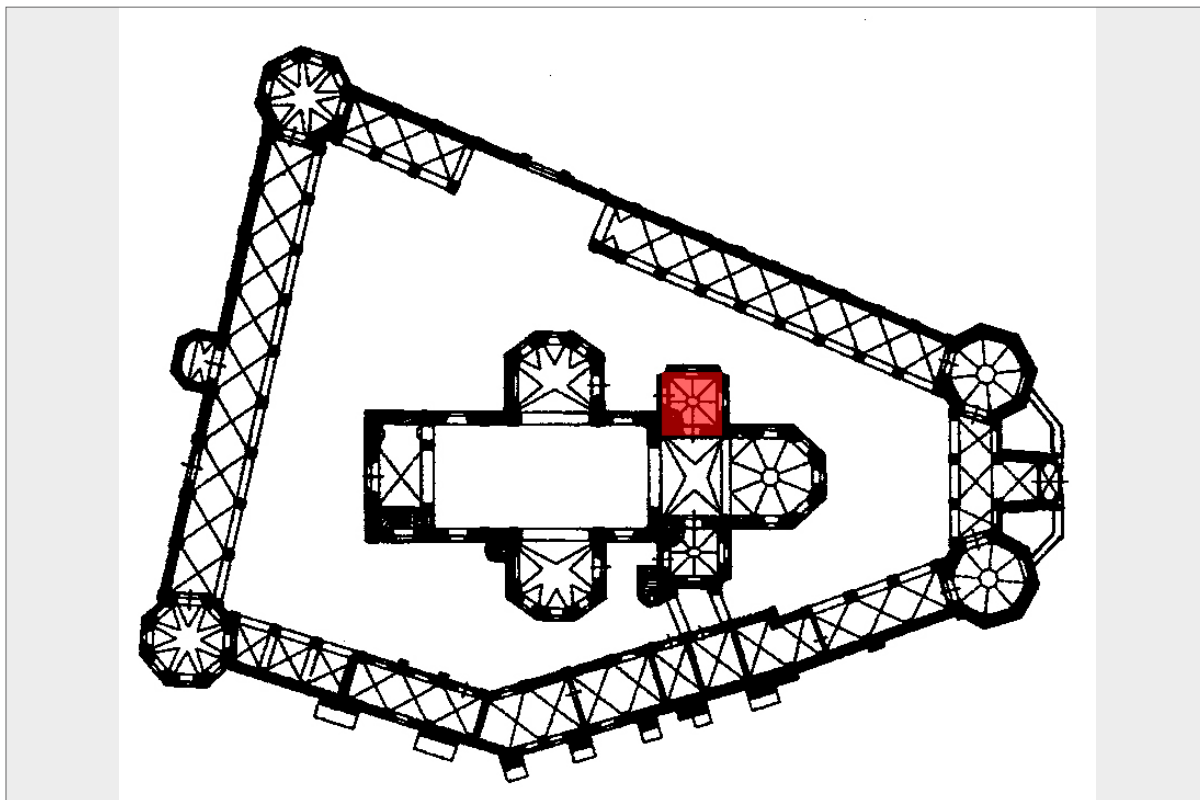

Obr. 43 Historická fotografie - detail původní barokní výzdoby stropu - Výřez výjevu s označením K5

Obr. 44 Historická fotografie - celkový snímek původního barokního provedení stropu

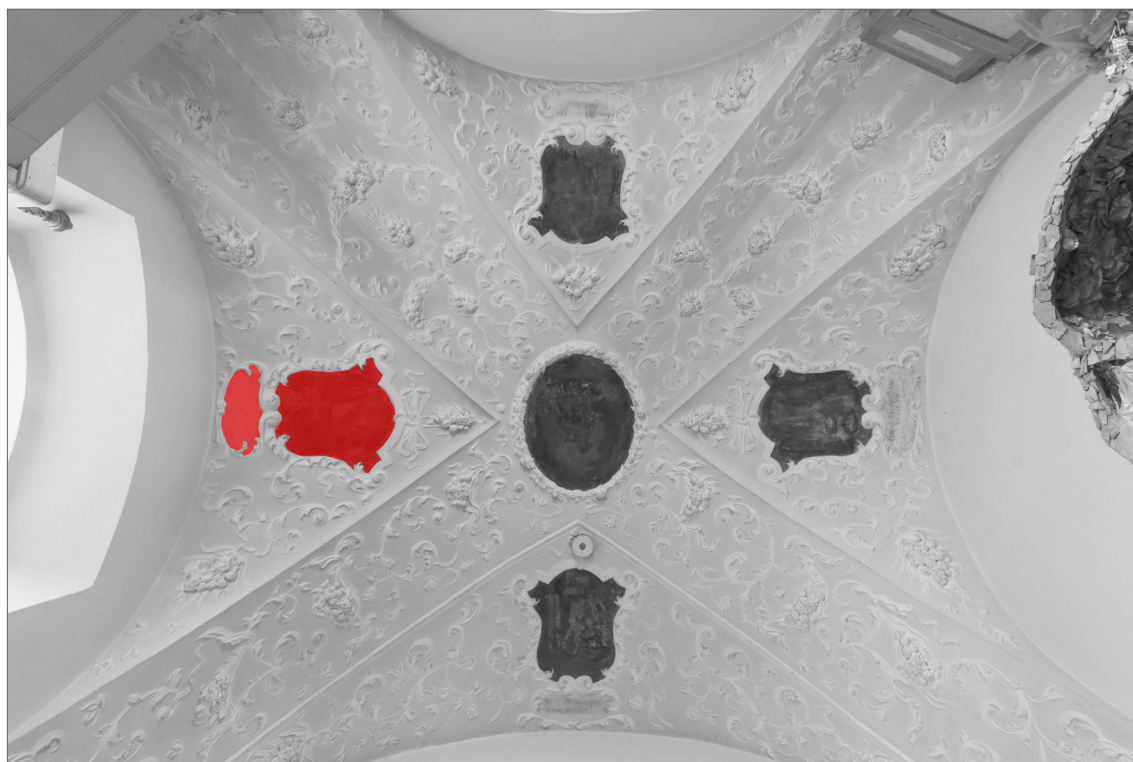
XI Obrazová a grafická příloha - severní oratoř

Obr. 45 Půdorys kostela s vyznačením Severní oratoře.

Obr. 47 Celkový pohled - klenba severní oratoře

Obr. 46 Vymezení restaurovaného úseku - severní oratoř

Obr. 48 Celkový pohled - stav před započítím restaurátorského zásahu.

Obr. 49 Průzkum v umělém nasvětlení. Silně zatmavený povrch malby s četnými defekty barevné vrstvy. Šedo-hnědé druhotné přemalby.

Obr. 50 Průzkum v odraženém UV světle. Na fotografiích jsou patrné světle luminující oblasti se ztrátou barevné vrstvy.

Obr. 51 Průzkum v denním světle. Na malbě se nachází šedo-hnědé lokální přemalby. Na celé ploše výjevu se nachází drobnější defekty ztráty barevné vrstvy.

Obr. 52 Průzkum v umělém bočním nasvícení. Na malbě se nachází opadávající originální barevné vrstvy.

Obr. 53 Zkouška čištění přemalby za pomoci houby a vody.

Obr. 54 Průběh čištění malby. Pravá horní čtvrtina výjevu je ve stavu po očištění houbou a vodou.

Obr. 55 Stav textového pole před započítím restaurátorských prací.

Obr. 56 Stav textového pole po odstranění druhotných vrstev.

Obr. 57 Stav výjevu po očištění vodou.

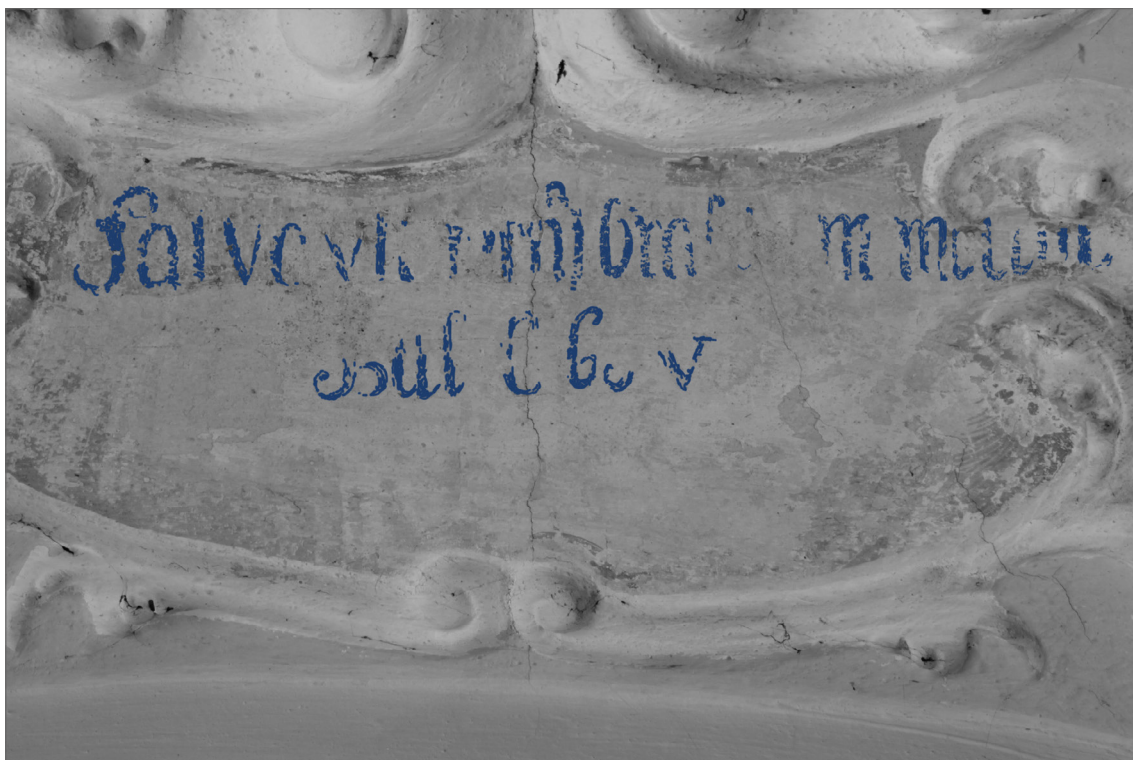
Obr. 58 Stav výjevu po dočištění detergentem a citrátem amonným.

Obr. 59 Celkový pohled - stav v průběhu podkládní retuší vodorozpuštěnými barvami.

Obr. 60 Návrh rekonstrukce chybějících částí malby.

Obr.62 Dochované fragmenty původního nápisu dochované na textovém poli.

Obr.61 Návrh rekonstrukce písma. Salvavit mihi brachium meum. Izaī C63 v 5

Obr. 63 Textové pole - stav před provedením restaurátorského zásahu.

Obr. 64 Textové pole - stav po očištění a celkové rekonstrukci.

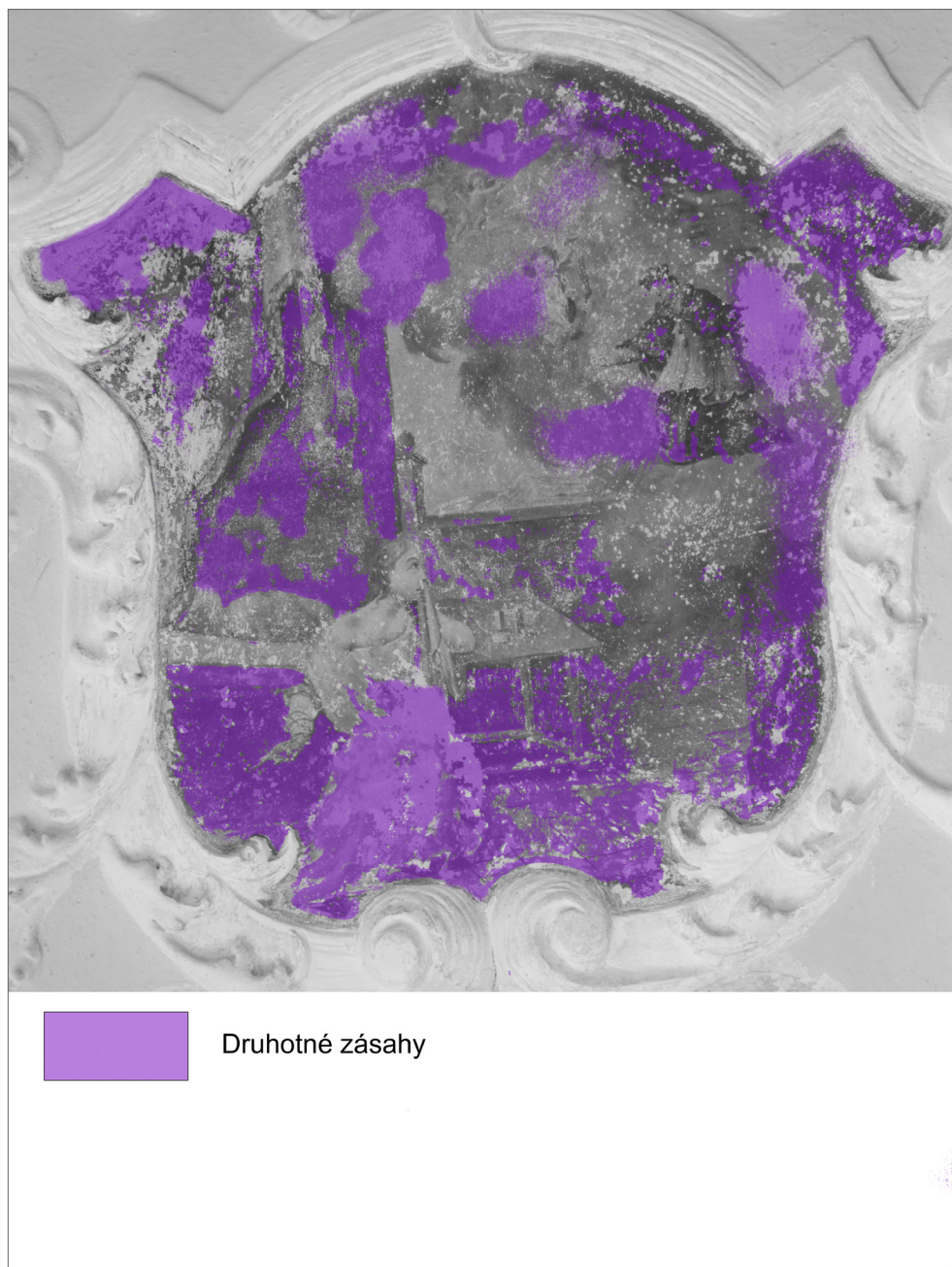
Obr. 65 Vymezený úsek před provedením restaurátorského zásahu.

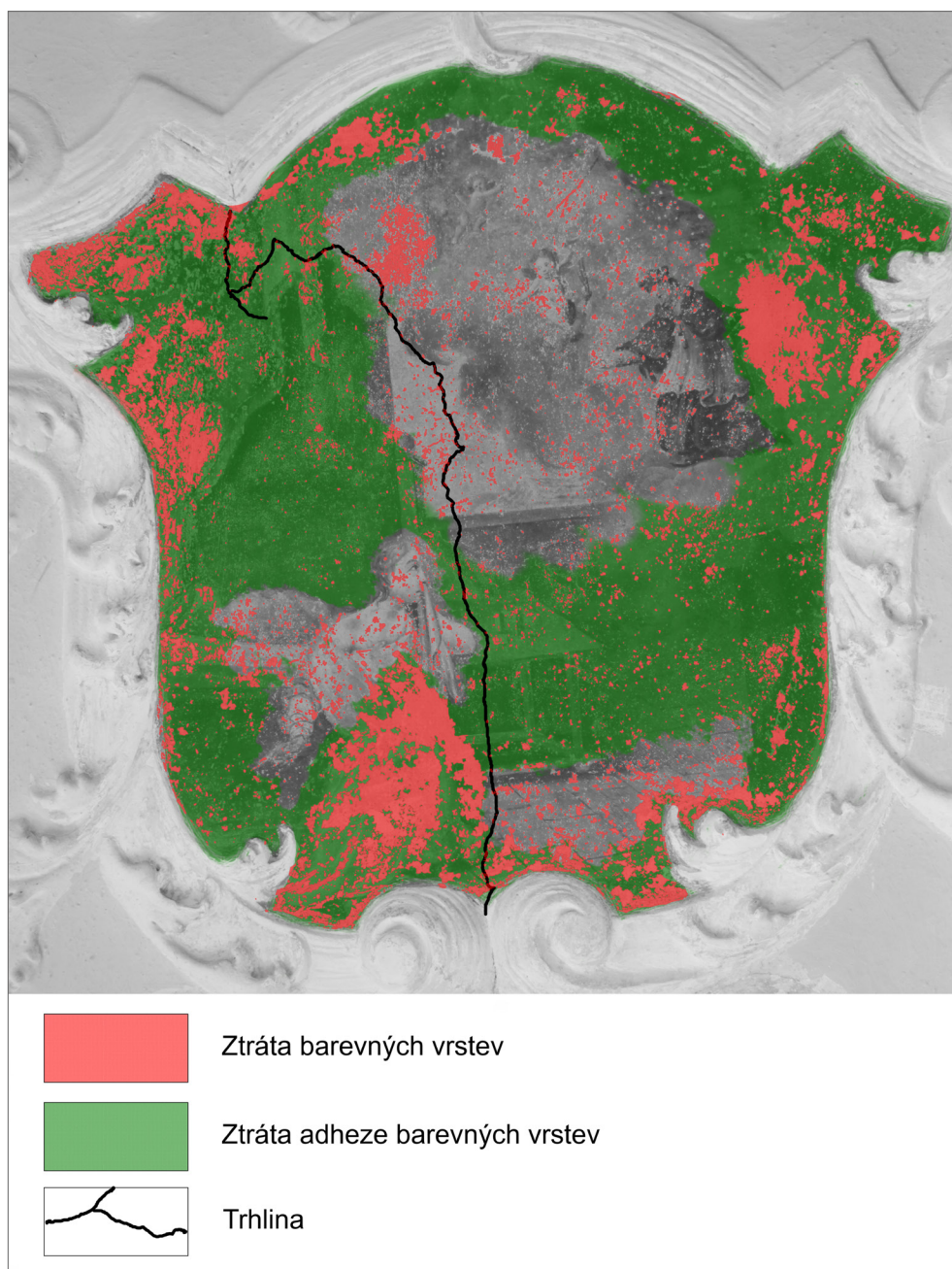
Obr. 66 Vymezený úsek po dokončení restaurátorského zákroku.

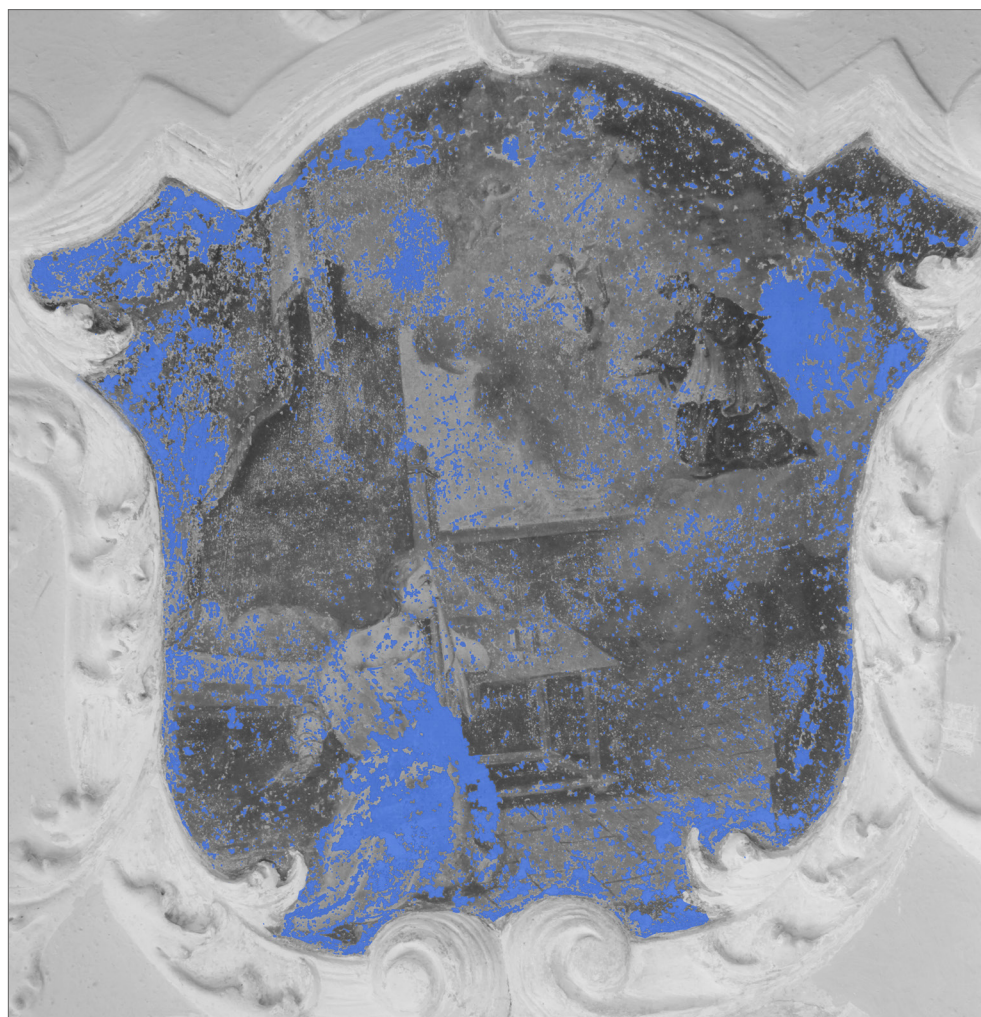
Obr. 67 Stav po dokončení restaurátorského zásahu - Celkový pohled výjevu a textového pole.

Obr. 68 Grafická dokumentace - druhotné přemalby.

Obr. 69 Grafická dokumentace - poškození malby.

Retuše a rekonstrukce

Obr. 70 Grafická dokumentace - provedený zásah.

Obr. 71 Výjev Zázračné uzdravení Terezie Krebsové - kostel sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech. Autor malby: V. V. Reiner

XII Seznam Textových příloh

Textová příloha č. 1: Kopie restaurátorského záměru – návrhu na restaurování

Textová příloha č. 2: Kopie závazného stanoviska

Textová příloha č. 3: Chemicko-technologický průzkum - hlavní loď

Textová příloha č. 4: Chemicko-technologický průzkum - severní oratoř

Poutní kostel Panny Marie z roku 1701-1704
s ambity a rohovými kaplemi sv.Vavřince, sv.Vojtěcha, sv.Anny a Růžencovou
kaplí
KLOKOTY-TÁBOR

Popis a kulturně-historický význam památky:

Poutní kostel postaven v místech starší tvrze a původního farního kostela zničených v letech 1420-21. Roku 1440 opraven kostel, novostavba kostela podle plánu před rokem 1700. Stavba kostela v letech 1701-04, sakristie s oratořemi 1708. Boční kaple sv.Václava a Josefa z roku 1712-14, ambity s kaplemi z let 1729-30.

Kostel je jednolodní s trojboce uzavřeným presbytářem s bočními sakristiemi a oratořemi a s trojboce uzavřenými kaplemi po obou stranách lodí.

Stávající stav:

Kostel a boční kaple s ambity mají opraveny vnější fasády. Byly zahájeny dílčí restaurátorské práce (výklenková kaple sv.Jana Nepomuckého z roku 1724 a východní brána).

Kostel Panny Marie:

Presbytář a boční kaple sv.Václava a Josefa.

Klenby a špalety oken jsou pokryty bohatou štukovou výzdobou akantových arabesek s andilkami a malovanými medailony s figurálními výjevy ze života svatých z roku 1708-1714.

Stávající stav maleb:

Povrch obrazů je ztmavlý (degradovaná fixáž), barevná vrstva uvolněná, odpadávající v šupinkách, lokálně již odpadaná. V minulosti již restaurované, jsou patrné četné, rozsáhlé ztmavlé přemalby. Stav maleb je havarijní.

Poškození štukové výzdoby nelze bez postavení lešení stanovit, ale lze na základě zkušeností z předcházejících restaurování štukové výzdoby kaple sv.Jana Nepomuckého a výzdoby východního vstupu předpokládat podstatné uvolnění štukových prvků a pozdější zásahy (v předcházejících restaurování se jednalo přibližně o 1/3 výzdoby).

Lod' kostela:

Štuková výzdoba stropu lodí s malovanými medailony technikou secco od V.Bartůčka z roku 1892.

Stávající stav:

Povrch maleb je znečištěn, rozsáhlé ztmavlé plochy přemalby. Barevná vrstva zpráškovatělá lokálně odpadaná.

Štuková výzdoba je uvolněná, na omítce, která je silně narušená trhlinami vniklými uvolněním rákosového podbití. Velké plochy omítky stropu jsou poškozené zatečením poškozenou střešní krytinou (v současnosti již opravenou).

Výmalba kostela pravděpodobně ze 70tých let minulého století neodpovídá významu známého poutního místa, spodní partie omítek jsou narušené vzlínající vlhkostí.

Boční kaple sv. Vavřince, sv. Vojtěcha, sv. Anny a Růžencová:

Štuková výzdoba s malovanými medailony z roku 1720-30. Malby jsou ve stejném stavu jako v presbytáři kostela, tzn. povrch maleb je znečištěn se ztmavými čelnými přemalbami. Barevná vrstva lokálně odpadaná. Bohatá štuková výzdoba stropů.

Presbytář-20 medailonů s figurální malbou

8 medailonů s nápisy,

8 malovaných štítů,

okenní špalety-13 medailonů s erby a motivem stromu,
štuková výzdoba stropu a okenních špalet

Vítězný oblouk-7 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba

Kaple sv. Václava a sv. Josefa

27 medailonů s figurálními výjevy, 5 malovaných štítů,
štuková výzdoba stropu a okenních špalet,

Lod' kostela:

9 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba stropu

Sakristie s oratořemi:

10 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba

Kaple sv. Vojtěcha 8 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba stropu

Růžencová kaple-8 medailonů, 8 nápisů (kartuše),
štuková výzdoba stropu

Kaple sv. Anny-15 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba stropu

Kaple sv. Vavřince-8 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba stropu

Návrh na restaurování:

- 1) Odvlhčení zdiva kostela
- 2) Provedení restaurátorského průzkumu (zjištění původní barevnosti stěn a štukové výzdoby) a zjištění stavu maleb
- 3) Restaurování maleb: Vyčištění, zpevnění omítky, stabilizace barevné vrstvy, sejmutí přemaleb, výtmelení, retuš a konzervace,
- 4) Restaurování štukové výzdoby: Upevnění štukových prvků, sejmutí druhotných vápenných nátěrů, retuš a konzervace. V lodi kostela je štuková výzdoba provedena na rákosové podbití. Omítka je silně narušená trhlinami a bude nutné omítku kotvit k prkenné konstrukci.
- 5) Na základě průzkumu barevnosti stěn provést výmalbu kostela a kaplí.

MĚSTSKÝ ÚŘAD TÁBOR
Odbor územního rozvoje
Žižkovo náměstí 3 • 390 15 Tábor
Telefon: +420 381 486 111
Fax: +420 381 486 100
E-mail: posta@mu.tabor.cz
www.tabor.cz

S00FX00BXTFY

Římskokatolická farnost Klokoty
Staroklokotská 1
390 03 Tábor

Naše značka S-META 2607/2008 OR/V1 6
Vyřizuje Vičková Marie

Tábor
2008-02-06

Městský úřad Tábor, odbor územního rozvoje, jako orgán věcně a místně příslušný ve věci:

**„Tábor-Klokoty, kostel Panny Marie Klokotské s klášterem, parc.č. 1, k.ú.
Klokoty, č.r. 03-4878“**

vydává v přenesené působnosti podle § 42a zákona č. 20/1987 Sb. O státní památkové péči v platném znění a podle § 67 zákona č. 500/2004 Sb. Správní řád, na žádost vlastníka nemovitosti, Římskokatolické farnosti Klokoty, se sídlem Tábor, Staroklokotská 1, IČO 60060581, podanou podle § 14 odst. (1) zák. č. 20/1987 Sb. O státní památkové péči v platném znění dne 11.1.2008 a na základě vyjádření Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Českých Budějovicích, č.j.: NPU-331/327/2008 ze dne 29.1.2008, toto

ROZHODNUTÍ:

Restaurování maleb, barokních štuků a medailonů

spočívající v provedení restaurátorských prací v kostele a bočních kaplích sv. Vojtěcha, sv. Vavřince, sv. Anny a v Růžencové kapli, tj. odvlhčení zdi kostela, provedení restaurátorského průzkumu, restaurování maleb, restaurování štukové výzdoby a výmalba kostela a kaplí

dle restaurátorského záměru „Poutní kostel Panny Marie z roku 1701-1704 s ambity a rohovými kaplemi sv. Vavřince, sv. Vojtěcha, sv. Anny a Růžencovou kaplí, Klokoty-Tábor“ vypracovaného restaurátorem Mgr. Josefem Novotným, Praha v r. 2007, ve smyslu žádosti o vydání rozhodnutí dle ustanovení § 14 odst. (3) zákona č. 20/1987 Sb. O státní památkové péči v platném znění, se považuje za

přípustné

za předpokladu splnění následujících podmínek:

1. Restaurátorské práce může provádět pouze restaurátor s příslušným oprávněním MK ČR.
2. V restaurátorském návrhu nespecifikovaný postup odvlhčení zdiva a materiálová báze jednotlivých restaurátorských zásahů budou upřesněny a konzultovány s památkovými orgány. Do starších omítkových vrstev a štuků budou provedeny sondy za účelem zjištění původní barevnosti.
3. Před započítím restaurátorského zásahu bude svolána konzultační schůzka, na níž bude upřesněn postup prací.
4. Jednotlivé etapy restaurování budou průběžně konzultovány s odborným pracovníkem Národního památkového ústavu v Českých Budějovicích, na stavbě budou konány pravidelné kontrolní dny za účasti odborných pracovníků NPÚ a MěstÚ Tábor.
5. Práce budou ukončeny řádnou kolaudací, při níž bude odevzdána restaurátorská zpráva, která bude obsahovat kompletní fotodokumentaci postupu restaurování, doklady o použitých technologiích a textový popis prací; 1 výtisk restaurátorské zprávy bude odevzdán k archivaci do NPÚ České Budějovice, 1 výtisk na odbor územního rozvoje MěstÚ Tábor.

Toto rozhodnutí je současně ve smyslu § 14 odst. 3 zák. č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči v platném znění závazným stanoviskem.

Odůvodnění:

Městský úřad ve svém rozhodování vycházel ze žádosti vlastníka nemovitosti, z písemného vyjádření územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Českých Budějovicích, z předloženého restaurátorského záměru a z vlastních archivních materiálů.

Objekt se nachází na území ochranného pásma Městské památkové rezervace Tábor, které bylo prohlášeno Rozhodnutím ONV Tábor dne 20.5.1970 dle § 5 odst. 1 zák.č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách a podle Vyhlášky č. 118/1959 Ú.l. o památkových ochranných pásmech.

Restaurátorské práce budou provedeny na rozsáhlém cyklu malovaných výjevů ze života Panny Marie, Ježíše Krista, který se spolu s výjevy z Písma svatého nalézá na fabionovém stropu lodi, klenbě kněžiště a na stěnách kostela. Jednotlivé výjevy jsou namalovány ve štukových kartuších a volnou plochu mezi nimi pokrývá štukový dekorační z akantových rozvilin, ovocných festonů a andálků. Celkem se jedná o 177 malovaných medailonů a cca 660 m² štukové výzdoby; stav maleb je havarijní – povrch obrazů je znečištěný se ztmavými čotnými přemalbami, barevná vrstva zpráškovatělá, lokálně odpadávající, spodní partie omítek jsou narušené vzlínající vlhkostí.

Poněvadž se jedná o práce umělecko-řemeslné, může restaurátorský průzkum a restaurátorské práce provádět pouze restaurátor s příslušným oprávněním MK ČR. Vzhledem k rozsahu prací i skutečnosti, že restaurátorský průzkum lze provést v lodi kostela až po postavení lešení, je nutná úzká a průběžná spolupráce restaurátorů s odborným pracovníkem územního pracoviště NPÚ; v rámci těchto konzultací bude upřesněn jak postup odvlhčení zdiva, tak materiálová báze restaurátorských zásahů. Práce budou ukončeny řádnou kolaudací a vypracováním restaurátorské zprávy podle § 10 vyhl. 66/1988 Sb. v platném znění, kterou se provádí zákon č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči.

Pravidelné kontrolní dny konané za účasti pracovníků památkové péče jsou v daném případě základním předpokladem pro zdárný průběh prací z hlediska zájmů státní památkové péče.

Z uvedených důvodů správní orgán rozhodl tak, jak je uvedeno ve výroku.

Průzkum nástropních maleb kostel Nanebevzetí Panny Marie, Klokoty Chemicko-technologický průzkum

Akce: Restaurování nástropních maleb v kostele Nanebevzetí Panny Marie, restaurování výjevu K4 a K5

Objekt/zkoumaná část památky: výjev/zrcadlo K4 a K5

Materiál/technika: malba na sádrovém podkladu, s dvěma fázemi úprav

Popis objektu a jeho stavu: popis stavu detailně popisuje Restaurátorská dokumentace

Sloh, datace: 1892-1893, přemalby 30. a 70. léta 20. století

Realizace restaurování: březen-červenec 2016

Lokalizace památky: Staroklokotská I, 390 03 Tábor (Jihočeský kraj)

Objednatel/zadavatel restaurování: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, Staroklokotská I, 39003 Tábor

Památkový dozor: NPÚ, ÚOP, České Budějovice

Zadání a cíle průzkumu:

ad 1) Stratigrafie vzorků barevných úprav - studium stratigrafie se zaměří na popis výstavby povrchových vrstev odebraných vzorků. Primárním cílem průzkumu je popsat původní souvrství vrstev a odlišit pozdější úpravy. Odlišnosti mezi jednotlivými fázemi úprav je možné popsat na základě výstavby a optického charakteru vrstev, přítomnosti vrstev depozitů či jiných povrchových vrstev, případně materiálového složení. Průzkum bude proveden na příčných řezech vzorky (nábrusy) pomocí mikroskopických technik optické a skenovací elektronové mikroskopie (SEM).

ad 2) Skladba vybraných barevných vrstev - průzkum bude zaměřen na analýzu použitých pigmentů a pojiva v původních barevných vrstvách i pozdějších úpravách. Rozdíly v paletě užitých pigmentů mohou být specifické pro dílčí etapy oprav maleb a mohou napomoci při jejich bližší specifikaci a komparaci.

Restaurují: studenti 4. ročníku Fakulty restaurování (FR), Ateliéru restaurování nástěnné malby a sgrafita (ARNMS), Univerzita Pardubice (UPa) - Josef Mathes, Oldřiška Horáková

Odborný a pedagogický dozor: Mgr. art. Jan Vojtěchovský, vedoucí ARNMS, FR, UPa.

Průzkum provádí: Ing. Renata Tišlová, Ph.D., Katedra chemické technologie, FR, UPa.

Obr. 1-3: kostel Nanebevzetí Panny Marie, pohled na klenbu, výjev K4 a K5. Foto: FR, UPa.

II. METODY PRŮZKUMU, INSTRUMENTACE

a) Optická mikroskopie (OM) nábrusů v odraženém bílém světle a fluorescenci (UV a modrém světle)

Popis analýzy: metoda slouží pro dokumentaci a charakterizaci povrchových úprav. Metodou lze popsat stratigrafii vrstev, orientační materiálové složení.

Instrumentace a podmínky měření: optický mikroskop Nikon Eclipse LV-100, pozorování bylo prováděno na příčných řezech vzorky (nábrusech) v odraženém bílém světle, UV a modrém světle. Mikroskop je vybaven fluorescenční jednotkou Nikon s UV 365 nm fluorescencí.

b) Skenovací elektronová mikroskopie (SEM) s mikrosondou (EDX) - prvková analýza barevných vrstev

Popis analýzy: při analýze se zjišťuje stratigrafie a prvkové složení vybraných vrstev, na základě ní lze určit složení vrstvy (pigmenty, plniva, příp. pojiva).

Instrumentace a podmínky měření: skenovací elektronový mikroskop MIRA3-LMU (TESCAN) nebo VEGA3-SG s EDX analyzáto-rem v režimu zpětně odražených elektronů (BSE). Vzorky byly analyzovány ve vysokém napětí 20kV, před analýzou pouhličeny. Vzorky byly analyzovány ve formě nábrusů.

c) Mikrochemické testy

Popis analýzy: při analýze se zjišťuje skladba pojiva chemickými testy s důkazovými činidly.

Instrumentace a podmínky měření: U vzorků byly provedeny testy na důkaz proteinů, vysýchavých olejů a polysacharidů. Kromě organických složek byl proveden test na obsah uhličitanu vápenatého, který může být pojivem barevných vrstev v případě vápenných technik malby. Zkoušky se provádí s malým množstvím vzorku (řádově desetiny až jednotky μg) v mikropipetách. Důkazové zkoušky byly provedeny u vybraných vzorků V9-VI I.

d) Infračervená spektrometrie s Fourierovou transformací (FT-IR)

Popis analýzy: metoda slouží pro analýzu pojivových složek malby.

Instrumentace a podmínky měření: infračervený spektrofotometr s Fourierovou transformací (FTIR) Nicolet 380 se SeZn ATR krystalem. Vyhodnocení spekter bylo provedeno pomocí programu OMNIC 7.3 srovnávací metodou se spektry standardu knihovny FR a Polymers Miracle UP a databáze IRUG (<http://www.irug.org/search-spectral-database>). Infračervená spektrometrie – práškový vzorek byl měřen bez úprav. Analýzu provedla Ing. Alena Hurtová, KCHT, FR UPa.

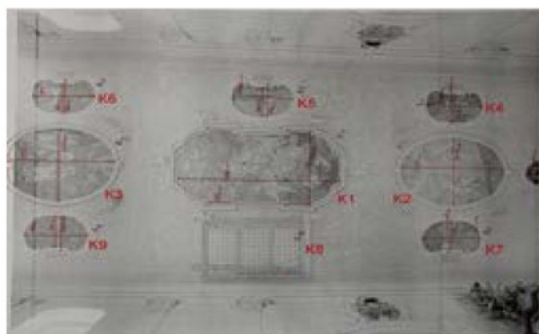
III. VZORKY K ANALÝZE

Popis vzorků a míst odběru sumarizuje Tab. I, detaily míst odběru jsou detailně zdokumentovány v *Restaurátorské dokumentaci*, orientačně označeny v Obr. 4. Detaily míst odběru dokumentuje Obr. 5a-d.

Odběr vzorků: studenti pod odborným vedením pedagoga

Označení: vzorky byly označeny dle zadavatele VI-V4 a V9-VII, označení čísla (8694-8698, resp. 8796-8798) vyplývá ze vzorkového systému Katedry chemické technologie, FR UPa, kde budou vzorky archivovány.

Popis vzorků: Vzorky povrchových úprav (VI-V4) byly dodány jako zlomky souvrství. Vzorky V9-VII jsou práškové vzorky separované z barevné vrstvy originálu (V9) a přemaleb (VI0 - patrně přemalba ze 30. let, VII - patrně přemalba ze 70. let). Popis vzorků, míst odběru poskytl zadavatel. Bližší specifikaci a dokumentaci míst odběru vzorků lze nalézt v *Restaurátorské dokumentaci*.

Obr. 4: Dokumentace míst odběru - zakres výjevů v rámci restaurované části hlavní lodi. Předmětem průzkumu je zrcadlo K4 a K5. Grafická úprava: J. Mathes, FR UPa.

Obr. 5a-d: Místa odběru vzorků V1-V4.

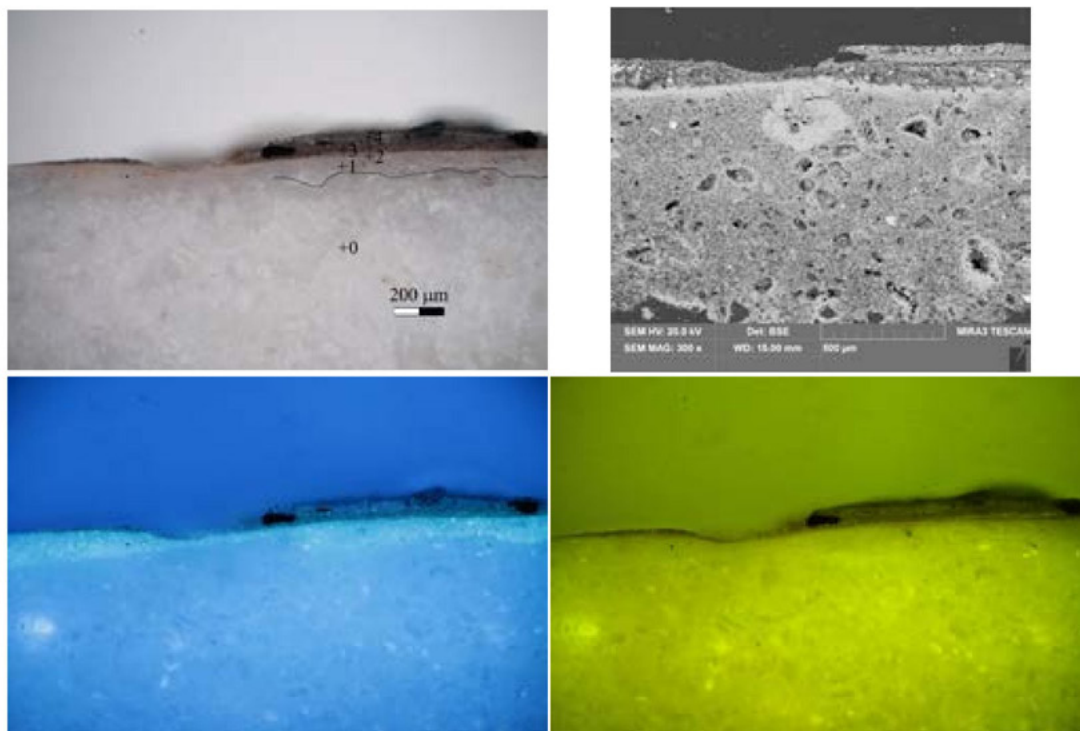
vzorek	popis vzorku	Místo odběru	Požadovaný průzkum	Metody analýzy
V1/8694	šedá s šedou přemalbou	šedá obloha, výjev K5	stratigrafie analýza složení vrstev	optická mikroskopie
V2/8695	zlacený rám s šedou a okrovou přemalbou	rám výjevu, výjev K5		skenovací elektro- nová mikroskopie s EDX mikrosondou (SEM-EDX)
V3/8697 (A, B)	žlutá barevná vrstva s přemalbou	malba slunečnice, výjev K4		
V4/8698	modrá na červené podkladu	roucho anděla, výjev K4	analýza pojiva	Infračervená spektro- metrie mikrochemické zkoušky
V9/8796	šedo-modrá, originální malba	hlavní loď, výjev K3	analýza pojiva	
V10/8797	šedá, přemalba 30. léta?	hlavní loď, výjev K3	analýza pojiva	
V11/8798	šedá, přemalba 70. léta?	hlavní loď, výjev K3	analýza pojiva	

Tab. 1: Vzorky k chemicko-technologickému průzkumu. Popis vzorků, míst odběru a požadovaný průzkum. Místa odběru jsou zdokumentována na Obr. 5a-d, v rámci klenby vyznačena na Obr. 4. Detail míst odběru a jejich popis je uveden v *Restaurátorské dokumentaci*.

IV.A VÝSLEDKY PRŮZKUMU - STRATIGRAFIE, SLOŽENÍ POVRCHOVÝCH VRSTEV

V1/8694: šedá s šedou přemalbou

Místo odběru vzorku: pozadí, výjev K5

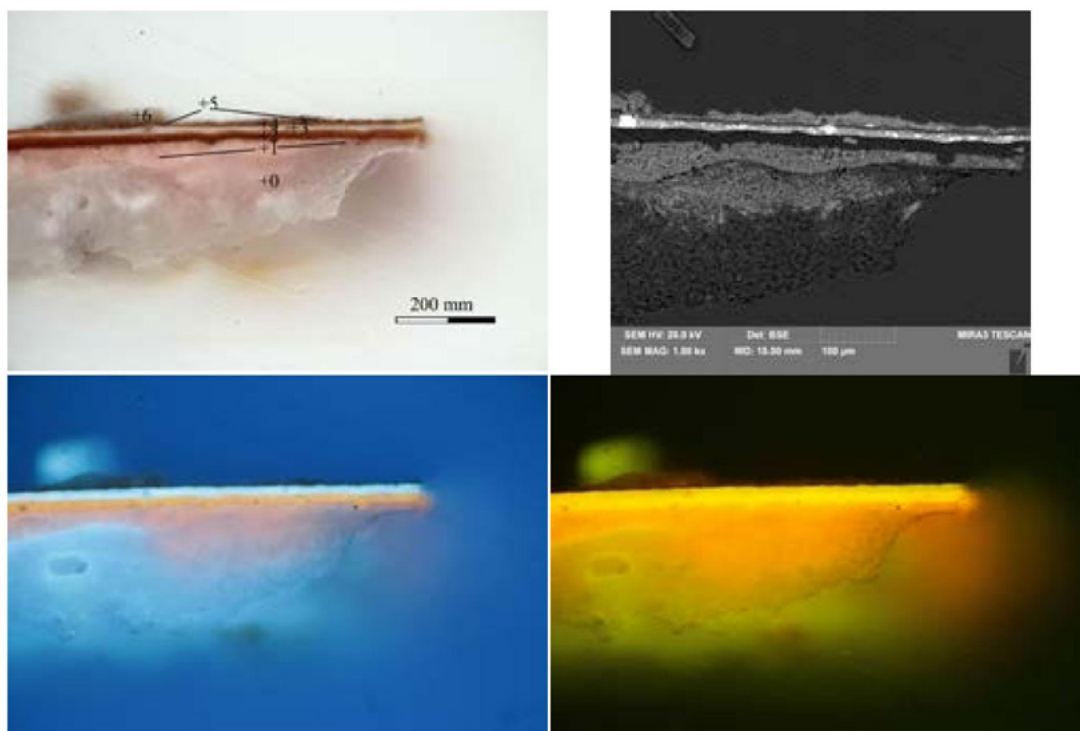

Obr. 6 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V1 (8694). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 100x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tesla) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V1/8694	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	podklad - sádrový štuk	S, Ca (Si, Mg, Al)	podklad; tvořený dvěma vrstvami sádrového štuk.
1	bílá	S, Ca, Si, Al, Ba, Zn (Fe)	podklad, přípravná vrstva; s nazelenalou luminiscencí. Obsahuje síran vápenatý, příměs zinkové běloby, drčeného barytu, malou příměs červené hlíny (patrně stržené z vrstvy 2, vrstva je v denním světle bílá).
2	růžová	vrstva má identické složení s vrstvou 1, obsahuje více červené hlíny	barevná úprava; vrstva obsahuje síran vápenatý, malou příměs zinkové běloby a barytu (drčený), barvicí složkou je červená hlína. Na povrchu je patrné rozhraní.
3	šedo-růžová	Ca, S, Si, Al, Mg, Zn (Fe, K), ojedinělá zrna Ba, S zrna drčený vápenec: Ca zrna drčený síran vápenatý: Ca, S (at. poměr Ca/S 1:1)	barevná úprava; velmi jemnozrná, homogenní. V UV světle s nazelenalou luminiscencí. Obsahuje síran vápenatý, příměs uhličitanu vápenatého (drčený), červené hlíny, jemnozrného uhličitého pigmentu, malou příměs zinkové běloby a ojediněle drčeného barytu.
4	šedá	Ca (Si, Al, K)	barevná úprava; s nazelenalou luminiscencí. Obsahuje uhličitan vápenatý, příměs křídly (na SEM snímku jsou patrné ojedinělé částice fosílii) a černého uhličitého pigmentu s nerovnoměrnou distribucí velikosti částic. Možná je malá příměs bílé hlíny.

V2/8695: zlacený rám s šedou a okrovou přemalbou

Místo odběru vzorku: okrová z rámu, výjev K5

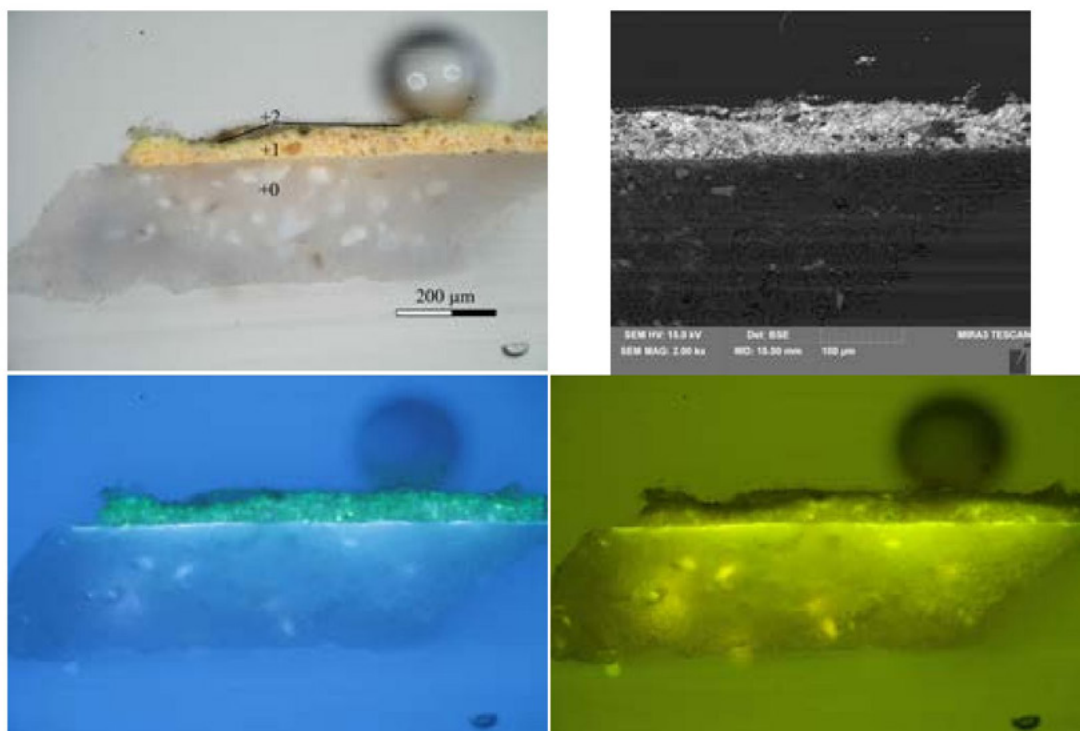

Obr. 7 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V2 (8695). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V2/8695	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	podklad	<u>S</u> , <u>Ca</u> (Si, Mg, Al)	podklad; tvořený dvěma vrstvami sádrového štuky.
1	narůžovělá	<u>Ca</u> , Si, Al (Fe, S, P, K, Cl)	podklad, přípravná vrstva; se světle oranžovou luminiscencí. Obsahuje uhlíčená vápenatá, malou příměs červené hlíny (s nízkým obsahem železa) a síranu vápenatého. Ve vrstvě zjištěna zvýšená koncentrace sloučenin s obsahem fosforu (P).
2	hnědá, transp.	<u>org.</u>	lak; vrstva laku nebo izolace s výraznou oranžovou luminiscencí, která je charakteristická pro šelak.
3	bílá	<u>Zn</u> , S, Ba, Ca, Si, Al (Fe) zrna baryt: <u>Ba</u> , <u>S</u> zrna zinková běloba: <u>Zn</u> zrna litopon: <u>Zn</u> , méně S, Ba	barevná úprava; s bělavou luminiscencí. Obsahuje zinkovou bělobu, příměs draceného barytu, uhlíčenanu vápenatého a bílé hlíny. Ve vrstvě je patrně také přítomen litopon.
4	okrová	<u>org.</u> , Pb (ojediněle přítomnost Cr)	lepivá vrstva/podklad; s bělavou luminiscencí. Obsahuje organické pojivo a ojediněle žlutý olovnatý pigment (masikot) do vrstvy patrně přidávaný jako sikativum. Ve vrstvě zjištěna lokálně příměs pigmentů olova s obsahem chromu (Cr), mohlo by se jednat o chromovou žluť nebo směs obou pigmentů.
5	zlacení	<u>Au</u> , malá příměs Ag, Cu	úprava v zlatolesklém kovu; vrstva je provedena pravým zlatem s malou příměsí stříbra (Ag) a mědi (Cu). Na povrchu je patrná ztmavlá alterovaná vrstva (patrně tvořená ztmavlivými korozními produkty).
6	bílá, sv. šedá	<u>Ca</u> , Mg, Si, S, (Zn, Al, K)	barevná úprava/přemalba; obsahuje uhlíčená vápenatá s obsahem uhlíčenanu hořečnatého se značnou příměsí sloučenin obsahující síru (S) (může se jednat o kontaminaci z podkladových vrstev). Vrstva obsahuje malou příměs zinkové běloby.

V3A/8697: malba slunečnice, spodní část

Místo odběru vzorku: výjev K4

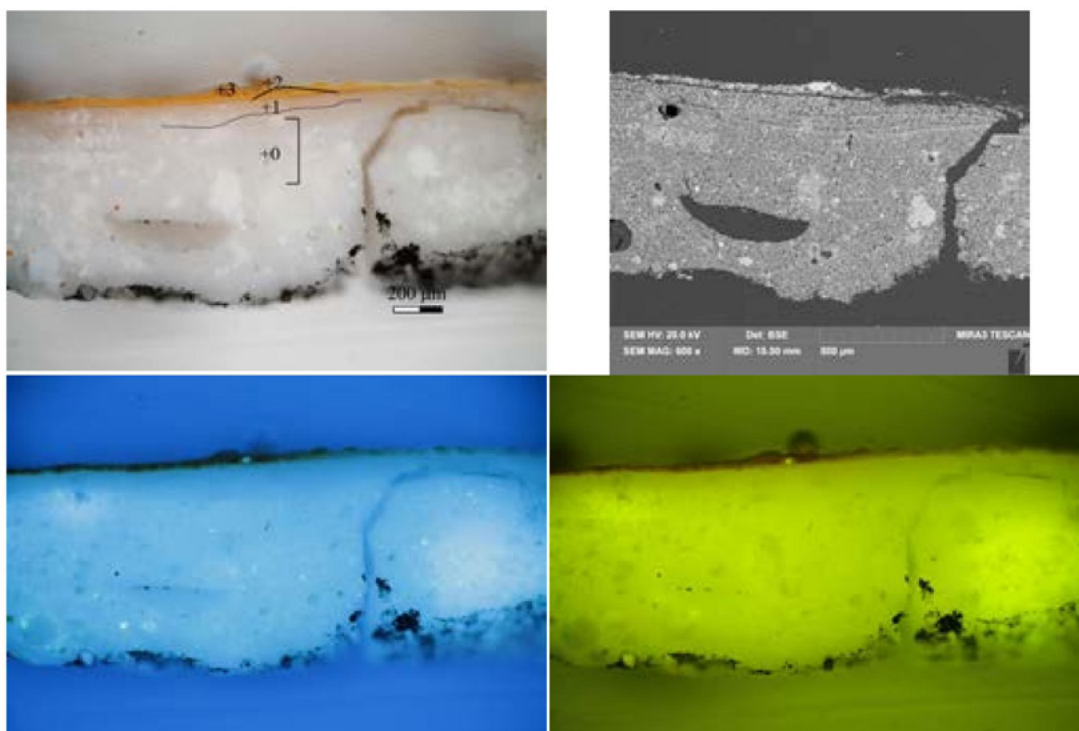

Obr. 8 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V3A (8697). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V3A/8697	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	podklad	<u>S</u> , <u>Ca</u> (Si, Mg)	podklad; tvořený vrstvou sádrového štuky s nízkým obsahem znečišťujících příměsí. Povrch sádry se vyznačuje bělou luminiscencí (viz. snímek v UV světle). Patrně se jedná o úpravu povrchu (snížení savosti podkladu) před nanesením povrchové barevné úpravy.
1	okrová	<u>S</u> , Ba, Zn, Si, Al, Fe (Pb, Ca) zrno hrubozrnné, drcený baryt: <u>Ba</u> , <u>S</u> zrno zinková běloba, směs s litoponem: <u>Zn</u> , <u>S</u> , méně Ba žlutý okr: Si, Al, Fe (K, ostatní prvky z okolí)	barevná úprava; s bělou luminiscencí a nazelenalou luminiscencí zrn zinkové běloby. Hlavní složkou je baryt, zinková běloba, litopon, žlutý okr. Ve vrstvě zjištěna malá příměs uhličitanu vápenatého, ojedinělá příměs olovnatého pigmentu (běloba nebo masíkot). Výrazná transparentní zrna jsou hrubozrnný drcený baryt.
2	zeleno-žlutá	<u>S</u> , Ba, Zn, Si, Al, Fe (Pb, Ca, stopy Sr) zrno hrubozrnné, drcený baryt: <u>Ba</u> , <u>S</u> zrno zinková běloba, směs s litoponem: <u>Zn</u> , <u>S</u> , méně Ba žlutý okr: Si, Al, Fe (K, ostatní prvky z okolí)	barevná úprava; s nezřetelnou luminiscencí po excitaci UV světlem s ojedinělou nazelenalou luminiscencí zinkové běloby. Jedná se o tenkou vrstvu, na povrchu zmatlou. Vyznačuje se podobnou skladbou složek, rozdíl spočívá ve vyšším obsahu uhličitanu vápenatého, nižším obsahu jiných bělob. Ve vrstvě byla jistěna vyšší koncentrace sloučenin s obsahem olova (Pb). Zelený pigment je patrně země zelená (jiný zelený pigment nebyl zjištěn). Ve vrstvě dále identifikována ojedinělá příměs sloučenin s obsahem stroncia (Sr, není ale doprovázen chromem). Stroncium může být také doprovodným prvkem z výroby litoponu.

V3B/8696: malba slunečnice, povrch, přemalba

Místo odběru vzorku: výjev K4

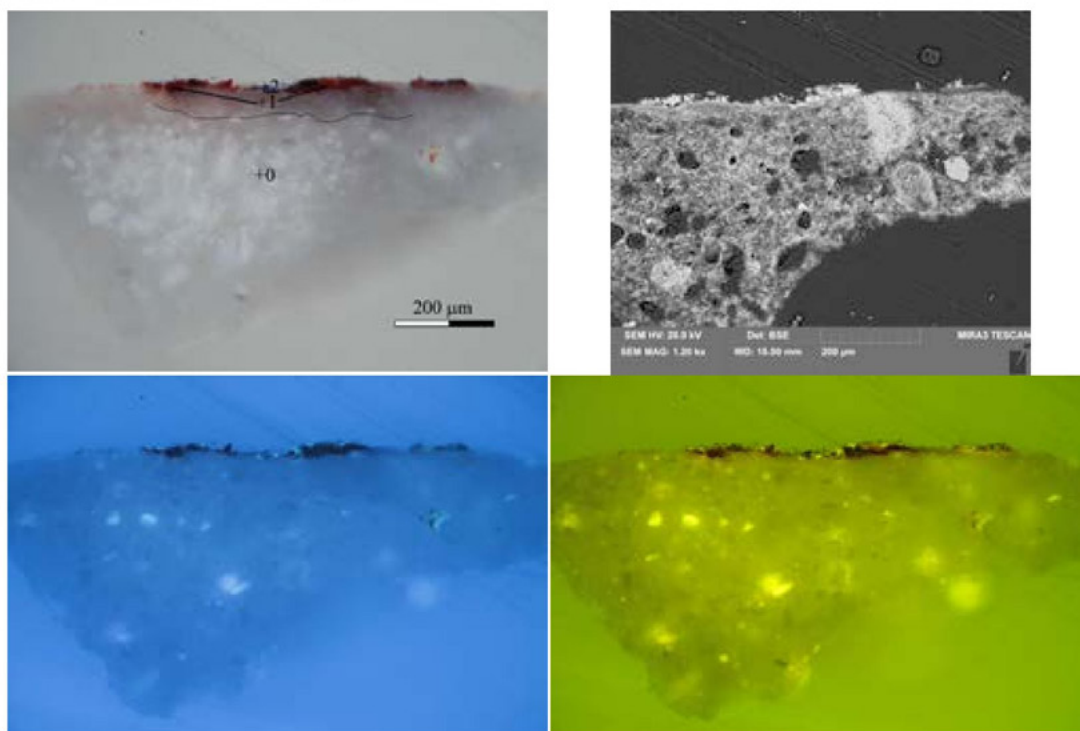

Obr. 9 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V3B (8696). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 100x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V3B/8696	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	podklad	Ca (Si, Al)	podklad; tvořený souvrstvím bílých vápenných nátěrů s nízkým obsahem znečišťujících příměsí. Nátěry jsou provedeny v několika postupných nánosech. Vápenné nátěry jsou odděleny vrstvou zkarbonatizované vápenné vrstvy, bez vrstvy nečistot. U vzorku identifikovány přibližně čtyři nánosy, nátěry mají proměnlivou tloušťku.
1	bílá	Ca, (Si, Al, Mg, P, S)	podklad/přípravná vrstva; s modro-bílou luminiscencí. Hlavní složkou je uhlíčen vápenatý s nízkým obsahem znečišťujících příměsí. Ve vrstvě byl zjištěn zvýšený obsah fosforu (P), který pochází patrně z pojivové organické složky.
2	bezb., transp.	org.	úprava povrchu/izolace; s nezřetelnou nažloutlou luminiscencí.
3	žlutá	Ca, Fe, Si, Al (Mg, S, Ti)	barevná úprava; s nezřetelnou nažloutlou luminiscencí. Obsahuje uhlíčen vápenatý, žlutou hlinku, patrně příměs drčeného uhlíčeného vápenatého jako výplňové složky. Žlutá hlinka se vyznačuje vysokým obsahem železa (Fe).

V4/8698: modrá

Místo odběru vzorku: roucho anděla, výjev K4

Obř. 10 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V4 (8698). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V4/8698	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	podklad	<u>S</u> , <u>Ca</u> (Si, Mg, Al)	podklad; tvořený dvěma vrstvami sádrového štuky.
1	červená	<u>Si</u> , Al, Fe, Ca, Zn (Cl, K, Mg, S, P) částice červené hlínky: <u>Si</u> , Fe, Al částice červené hlínky s vysokým obsahem železa (opticky tmavá zrna): <u>Fe</u> , Si, Al, K, ostatní znečišťující prvky	barevná úprava; barevná úprava s výraznou červenou barevností. Vrstva je tenká s nezřetelnou luminiscencí. Obsahuje hrubozrnnou červenou hlínku se zvýšeným obsahem železa (Fe) (obsah železa v jednotlivých zrnech variuje, opticky tmavá zrna obsahují železa více), uhličitán vápenatý, příměs zinkové běloby. Ve vrstvě bylo analyzováno zvýšené množství sloučenin s obsahem fosforu (P) patrně pocházející z organické složky pojiva (výskyt fosforu není lokalizovaný do zrn, ale homogenně distribuovaný v rámci vrstvy).
2	modrá	<u>Ca</u> , <u>S</u> , Si, Al, Fe, Zn, Ba (K, Mg, Fe) umělý ultramarín: <u>Si</u> , Al, S, K, Fe zrno hrubozrnné, drcený baryt: <u>Ba</u> , <u>S</u> zrno zinková běloba, směs s litoponem: <u>Zn</u> , S, méně Ba	barevná úprava; s nazelenalou luminiscencí. Obsahuje síran vápenatý, umělý ultramarín, příměs zinkové běloby, barytu a litoponu.

IV.B VÝSLEDKY PRŮZKUMU - ANALÝZA POJIVA

a) Mikrochemické testy:

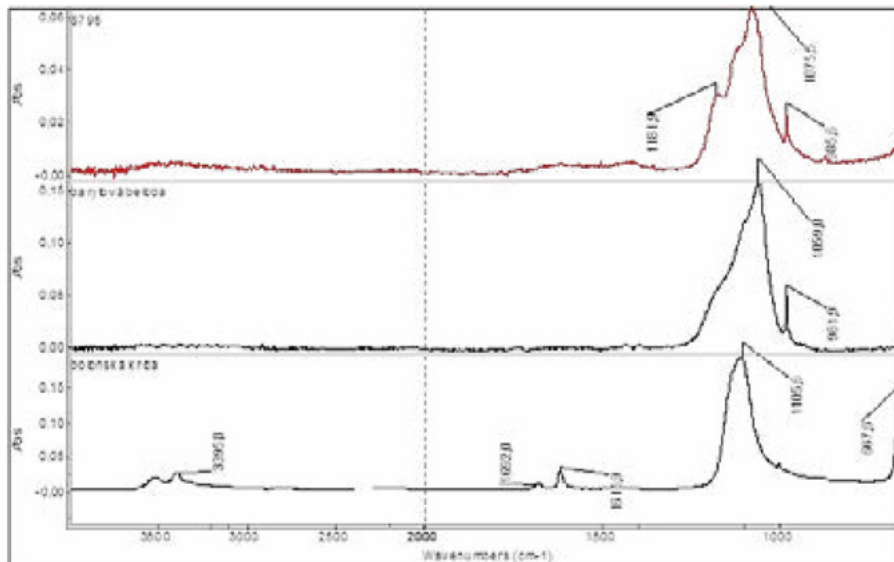
složka	Test/důkazová reakce	V9/8796	V10/8797	V11/8798
CaCO ₃	zř. HCl (1:1)	-	-	+
Proteiny s obsahem dusíku (vaječné proteiny, mléčné proteiny, klišy)	důkaz organicky vázaného dusíku	-	+++	-
Proteiny s obsahem P (vejce, kasein)	důkaz fosforu ve fosfoproteinech	-	+++	-
Vysýchavé oleje	pěnový test	+	-	-
Polysacharidy/gumy	důkaz pentós	-	-	-

Tab. 2: Výsledky mikrochemických testů vzorků barevných vrstev originální malby (V9/8796) a přemaleb (V11/8797, V12/8798).

b) FT-IR spektrometrie:

V9/8796: šedo-modrá, originální malba

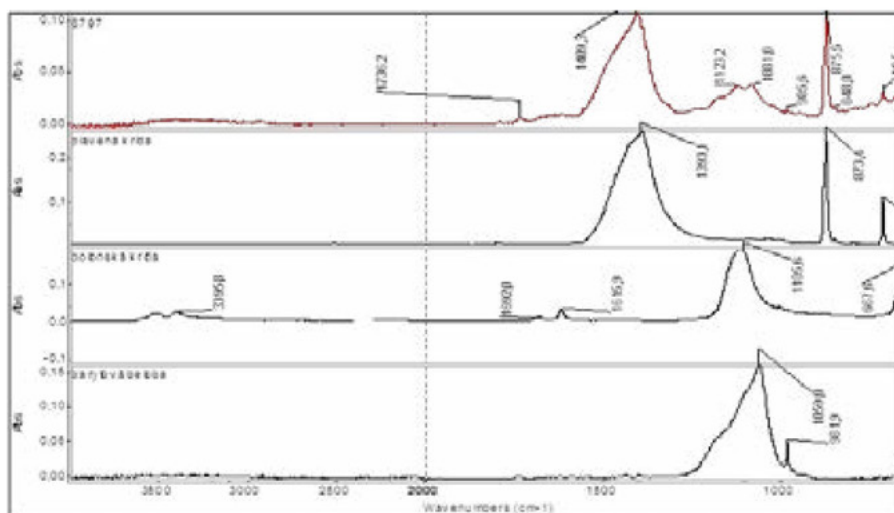
Místo odběru vzorku: hlavní loď, výjev K3

Obr. 11: FT-IR spektrum vzorku V9/8796, vzorek originální barevné vrstvy. Ve spektru nebyly patrné pásy organických látek, pouze výrazný pás síranů (pravděpodobně směs síranu vápenatého a barnatého).

V10/8797: šedá, přemalba ze 30.let 20. století?

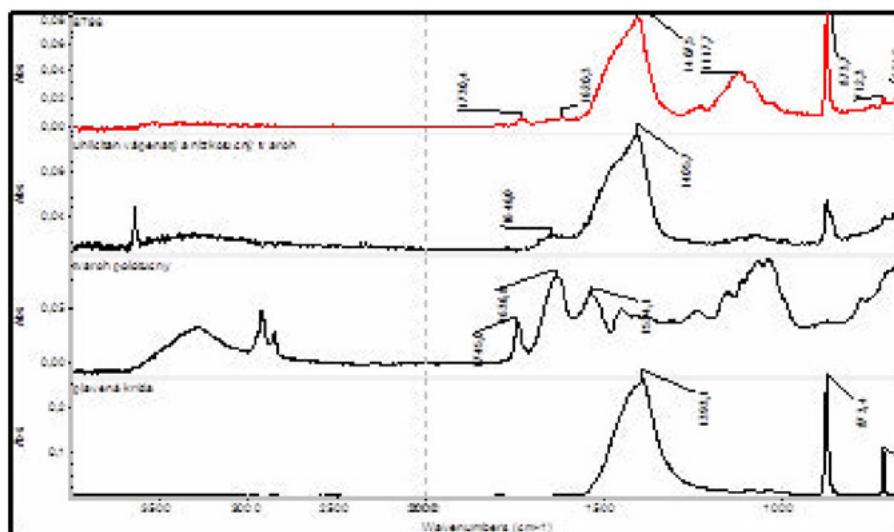
Místo odběru vzorku: hlavní loď, výjev K3

Obr. 12: FT-IR spektrum vzorku V10/8797, vzorek přemalby datované do 30. let 20. století. Spektrum vzorku bylo převážně tvořeno pásy uhlíčanů a síranů. Ve spektru byl velmi nevýrazný pás okolo 1640 cm^{-1} , tento pás je typický pro bílkoviny. Pravděpodobně by se mohlo jednat o malé množství kaseinátu.

V11/8798: šedá, přemalba ze 70.let 20. století?

Místo odběru vzorku: hlavní loď, výjev K3

Obr. 13: FT-IR spektrum vzorku V11/8798, vzorek přemalby datované do 70. let 20. století (?). Spektrum vzorku bylo převážně tvořeno pásy uhlíčanů a síranů. Ve spektru byl slabý pás okolo 1640 cm^{-1} , tento pás je typický pro bílkoviny. Pravděpodobně by se mohlo jednat o malé množství kaseinátu.

V. SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ, ZÁVĚR

Předmětem průzkumu jsou nástěnné malby výjevu K4 a K5 lokalizované v ústřední lodi kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Malby jsou datované do roku 1892-1893, v minulosti byly dvakrát restaurovány (ve 30. a 70. letech 20. století). Originální malby jsou provedeny na sádrovém podkladu.

Cílem průzkumu bylo popsat stratigrafii vzorků odebraných z výjevů vybraných zrcadel. Pro průzkum bylo odebráno celkem 7 vzorků, které byly zadavatelem označeny a popsány (V1-V4 - souvrství barevných úprav původní malby a přemaleb), (V9-V11 - práškové vzorky barevné vrstvy originálu a přemaleb). U vzorků V1-V4 měla být určena stratigrafie, vzorky V9-V11 byly určeny pro analýzu pojiva. U vzorků V1-V4 byl průzkum doplněn o prvkovou analýzu, jejímž cílem bylo definovat skladbu vrstev a přesněji rozlišit originální souvrství a pozdější úpravy. Paleta užitých pigmentů by mohla napomoci při charakterizaci jednotlivých fází úprav (pokud to bude možné), příp. sloužit jako podklad pro restaurování (určující pro orientaci ve vrstvách *in-situ* a případné snímání, čištění maleb, aj.). K přesnější charakterizaci originálu a přemaleb byl u vzorků V9-V11 proveden průzkum pojiva barevných úprav.

Průzkum byl proveden pomocí mikroskopických technik, optické a skenovací elektronové mikroskopie s mikrosondou (SEM-EDX), na úlomcích vzorků souvrství barevných úprav. Vzorky byly pro účely průzkumu upraveny do formy nábrusů, příčných řezů vzorky. Pojivo bylo určeno na práškových vzorcích pomocí mikrochemických zkoušek a infračervenou spektrometrií s Fourierovou transformací.

Výsledky průzkumu:

vzorek V1 - šedé pozadí, výjev K5

Na sádrový podklad je provedena vrstva tmelu/podkladu na bázi síranu vápenatého s obsahem zinkové běloby a příměsí drčeného barytu. Tato vrstva u ostatních analyzovaných vzorků chybí. Vzhledem k místu odběru vzorku (z defektu) lze přítomnost vrstvy interpretovat spíše jako tmel nebo opravnou vrstvu, nelze vyloučit ani možnost, že se jedná o novou přípravnou vrstvu podkladu pro druhotné barevné pojednání provedené v rámci novodobých úprav.

Barevné úpravy jsou vzhledem k přítomnosti podkladové vrstvy patrně druhotné, tvořené souvrstvím 3 barevných vrstev. První narůžovělá a druhá šedo-růžová vrstva se vyznačují identickým materiálovým složením jako podklad (obsahují zinkovou bělobu, drčený baryt s příměsí červené hlinky (růžová) nebo jemnozrnný černý uhlíkatý pigment (šedá)). Následující našedlá vrstva je patrně druhou fází oprav. Vyznačuje se odlišnou skladbou, od spodních vrstev je oddělena zřetelným rozhraním. Hlavní složky tvoří uhličitán vápenatý, s příměsí křídly, černý pigment je uhlíkatý pigment s nehomogenní distribucí velikosti částic. Možná je také příměs bílé hlinky.

vzorek V2 - zlacení rámu, výjev K5

Druhý vzorek z výjevu K5 byl odebrán ze zlaceného rámu. Vzorek je tvořen sádrovým podkladem s vrstvou vápenného nátěru nebo štuky. Izolace vrstvy štuky byla provedena šelakem (zapitý do vápenného podkladu), na němž následuje poměrně hrubá patrně lepivá vrstva bez provedení zlacení. Následuje nová vrstva se zinkovou bělobou, drčeným barytem a litoponem, která tvoří podklad pro další druhou úpravu zlacením. Lepivá vrstva pro zlacení byla provedena na vrstvu složenou z organického pojiva s příměsí pigmentů s obsahem olova a chromu. Úprava zlacením je provedena ve zlatolešklém kovu, patrně spíše nátěru s obsahem pravého zlata (s velmi malou příměsí stříbra a mědi). Povrch zlacení je barevně alterovaný, pokrytý hnědo-červenými korozními produkty.

vzorek V3 - zlacení rámu, výjev K4

Vzorek se vyznačuje komplikovanou stratografií - starší barevné souvrství (provedené na sádrovém podkladu) je tvořeno dvěma vrstvami žluté a nazelenalé s obsahem barytu, zinkové běloby, litoponu, žlutého okru a proměnlivým obsahem uhličitánu vápenatého a patrně i žlutého masikotu, zeleným pigmentem je patrně země zelená.

Mladší úprava je okrová provedená na souvrství vápenných nátěrů. Barevná vrstva obsahuje žlutý okr; pojivem vrstvy je patrně uhličitán vápenatý.

vzorek V4 - roucho anděla, výjev K4

Vzorek odebraný z výjevu V4 se vyznačuje jednoduchou stratografií vrstev. U vzorku byly identifikovány dvě barevné vrstvy - první červená, nanesená na sádrovém podkladu, obsahuje uhličitán vápenatý (patrně součást pojiva barevné vrstvy), červená je hlinka, s příměsí zinkové běloby. Patrně přemalbou je druhá barevná vrstva modré. Kromě modrého ultramarínu obsahuje dále síran vápenatý, zinkovou bělobu, baryt a patrně i litopon.

Pojivo barevných úprav

Bylo určeno u tří vzorků separovaných z originální barevné úpravy a dvou etap přemaleb datovaných do 30. a 70. let 20. století.

Vzorek z originální barevné vrstvy (V9) obsahoval směs síranů, patrně směs síranu vápenatého a barnatého, patrně buď bez obsahu jiných organických složek, případně s malou příměsí vysychavých olejů.

Analyzované vzorky odebrané z přemaleb (V10 a V11) se vyznačovaly podobným složením. Spektra vzorků byla převážně tvořena pásy uhličitánů a síranů. Ve spektru byl velmi nevýrazný pás okolo 1640 cm^{-1} ; tento pás je typický pro bílkoviny. Kombinací s výsledky mikrochemických zkoušek je pravděpodobné, že by se mohlo jednat o malé množství kaseinátu.

V Litomyšli, 31.6. 2017

Ing. Renata Tišlová, Ph.D., Katedra chemické technologie
Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

Průzkum nástropních maleb, severní oratoř kostel Nanebevzetí Panny Marie, Klokoty Chemicko-technologický průzkum

Akce: Restaurování nástropních maleb v kostele Nanebevzetí Panny Marie, restaurování vybraných výjevů severní oratoře

Objekt/zkoumaná část památky: klenba severní oratoře, výjevy označené SO2 a SO5

Materiál/technika: olejomalba na vápenném podkladu?, s přemalbami

Popis objektu a jeho stavu: popis stavu maleb detailně popisuje Restaurátorská dokumentace

Sloh, datace: původní malby jsou barokní, datovány do 1. pol. 18. stol., autor neznámý

Realizace restaurování: červen-srpen 2017

Lokalizace památky: Staroklokotská 1, 390 03 Tábor (Jihočeský kraj)

Objednatel/zadavatel restaurování: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, Staroklokotská 1, 39003 Tábor

Zadání a cíle průzkumu:

ad 1) Stratigrafie vzorků barevných úprav - studium stratigrafie se zaměří na popis výstavby povrchových vrstev odebraných vzorků. Primárním cílem průzkumu je popsat původní souvrství vrstev a odlišit pozdější úpravy. Průzkum bude proveden na příčných řezech vzorky (nábrusy) pomocí mikroskopických technik optické a skenovací elektronové mikroskopie (SEM).

ad 2) Skladba vybraných barevných vrstev - průzkum bude zaměřen na analýzu použitých pigmentů a pojiva v původních barevných vrstvách i pozdějších úpravách. Rozdíly v paletě užitých pigmentů mohou být specifické pro dílčí etapy oprav maleb a mohou napomoci při jejich bližší specifikaci i komparaci restaurovaných výjevů.

Restauroují: studenti 4. ročníku Fakulty restaurování (FR), Ateliéru restaurování nástěnné malby a sgrafita (ARNMS), Univerzita Pardubice (UPa) - Josef Mathes, Oldřiška Horáková

Odborný a pedagogický dozor: Mgr. art. Jan Vojtěchovský, vedoucí ARNMS, FR, UPa.

Průzkum provádí: Ing. Renata Tišlová, PhD., Katedra chemické technologie, FR, UPa.

Obř. 1-3: kostel Nanebevzetí Panny Marie, pohled na klenbu severní oratoře, výjevy SO2 a SO5. Foto: ANM, FR, UPa.

II. METODY PRŮZKUMU, INSTRUMENTACE

a) Optická mikroskopie (OM) nábrusů v odraženém bílém světle a fluorescenci (UV a modrém světle)

Popis analýzy: metoda slouží pro dokumentaci a charakterizaci povrchových úprav. Metodou lze popsat stratigrafii vrstev, orientační materiálové složení.

Instrumentace a podmínky měření: optický mikroskop Nikon Eclipse LV-100, pozorování bylo prováděno na příčných řezech vzorky (nábrusech) v odraženém bílém světle, UV a modrém světle. Mikroskop je vybaven fluorescenční jednotkou Nikon s UV 365 nm fluorescencí. Analýzu provedla Mag. Isabella del Gaudio, KCHT, FR UPa.

b) Skenovací elektronová mikroskopie (SEM) s mikrosondou (EDX) - prvková analýza barevných vrstev

Popis analýzy: při analýze se zjišťuje stratigrafie a prvkové složení vybraných vrstev, na základě ní lze určit složení vrstvy (pigmenty, plniva, příp. pojiva).

Instrumentace a podmínky měření: skenovací elektronový mikroskop MIRA3-LMU (TESCAN) nebo VEGA3-SG s EDX analyzáto-rem v režimu zpětně odražených elektronů (BSE). Vzorky byly analyzovány ve vysokém napětí 20kV, před analýzou pouhličeny. Vzorky byly analyzovány ve formě nábrusů.

c) Mikrochemické testy

Popis analýzy: při analýze se zjišťuje skladba pojiva chemickými testy s důkazovými činidly.

Instrumentace a podmínky měření: U vybraných vzorků byly provedeny testy na důkaz proteinů, vysychavých olejů a polysacharidů. Kromě organických složek byl proveden test na obsah uhlíčitanu vápenatého, který může být pojivem barevných vrstev v případě vápenných technik malby. Zkoušky se provádí s malým množstvím vzorku (řádově desetiny až jednotky mg) v mikropipetách. Rozsah prováděných zkoušek závisí na možnostech vrstvy separovat a množství dodaného vzorku.

d) Infračervená spektrometrie s Fourierovou transformací (FT-IR)

Popis analýzy: metoda slouží pro analýzu pojivových složek malby.

Instrumentace a podmínky měření: infračervený spektrofotometr s Fourierovou transformací (FTIR) Nicolet 380 se SeZn ATR krystalem. Vyhodnocení spekter bylo provedeno pomocí programu OMNIC 7.3 srovnávací metodou se spektry standardu knihovny FR a Polymers Miracle UP a databáze IRUG (<http://www.irug.org/search-spectral-database>). Infračervená spektrometrie – práškový vzorek byl měřen bez úprav. Analýzu provedla Mag. Isabella del Gaudio, KCHT, FR UPa. Analýza byla provedena pouze na originálním barevném souvrství.

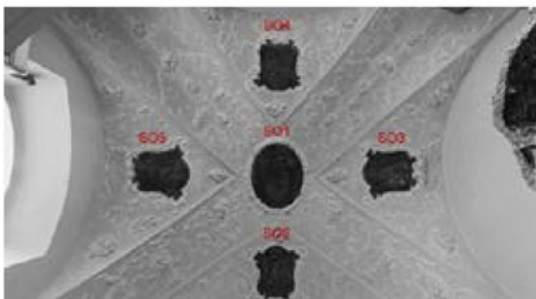
III. VZORKY K ANALÝZE

Popis vzorků a míst odběru sumarizuje Tab. 1, detaily míst odběru jsou detailně zdokumentovány v *Restaurátorské dokumentaci*, orientačně označeny v Obr. 4. Detaily míst odběru dokumentuje Obr. 5a-d.

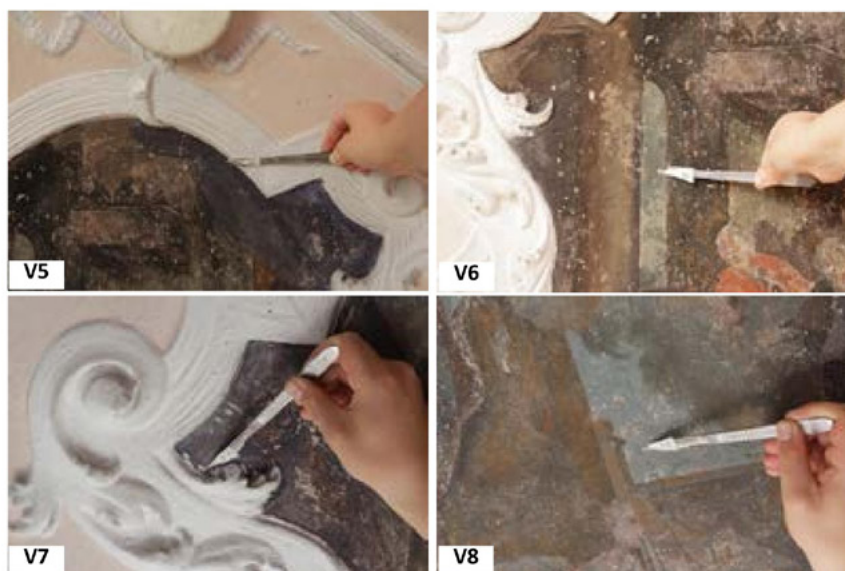
Odběr vzorků: studenti pod odborným vedením pedagoga

Označení: vzorky byly označeny dle zadavatele V5-V8, označení čísla (8794-8797) vyplývá ze vzorkového systému Katedry chemické technologie, FR UPa, kde budou vzorky archivovány.

Popis vzorků: Vzorky povrchových úprav (V5-V8) byly dodány jako zlomky souvrství. Vzorky byly odebrány z výjevů označených SO2 (V5 a V6) a SO5 (V7 a V8). Bližší specifikaci a dokumentaci míst odběru vzorků lze nalézt v *Restaurátorské dokumentaci*.

Obr. 4: Dokumentace míst odběru - zakres výjevů v rámci restaurované části severní oratoře. Předmětem průzkumu jsou výjevy SO2 a SO5. Grafická úprava: J. Mathes, FR UPa.

Obr. 5a-d: Místa odběru vzorků V1-V4.

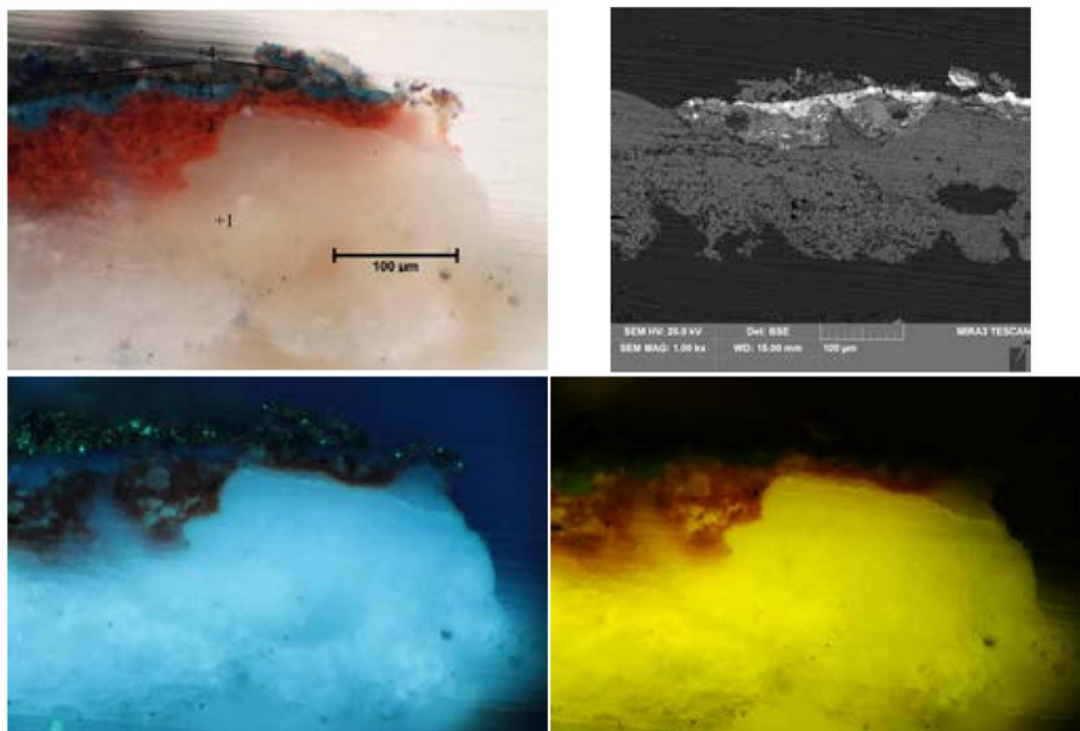
vzorek	popis vzorku	Místo odběru	Požadovaný průzkum	Metody analýzy
V5/8794	tmavě modrá na bílém podkladu	malba závěsu, výjev SO2	stratigrafie analýza složení vrstev	optická mikroskopie skenovací elektro- nová mikroskopie s EDX mikrosondou (SEM-EDX)
V6/8795	světle modrá na bílém podkladu	malba oblohy, výjev SO2	analýza pojiva	Infračervená spektro- metrie mikrochemické zkoušky
V7/8796	tmavě modrá na bílém podkladu	malba závěsu, výjev SO5		
V8/8797	světle modrá na bílém podkladu	malba oblohy, výjev SO5		

Tab. 1: Vzorky k chemicko-technologickému průzkumu. Popis vzorků, míst odběru a požadovaný průzkum. Místa odběru jsou zdokumentována na Obr. 5a-d, v rámci klenby vyznačena na Obr. 4. Detail míst odběru a jejich popis je uveden v *Restaurátorské dokumentaci*.

IV.A VÝSLEDKY PRŮZKUMU - STRATIGRAFIE, SLOŽENÍ POVRCHOVÝCH VRSTEV

V5/8794: tmavě modrá na bílém podkladu

Místo odběru vzorku: malba závěsu, výjev SO2

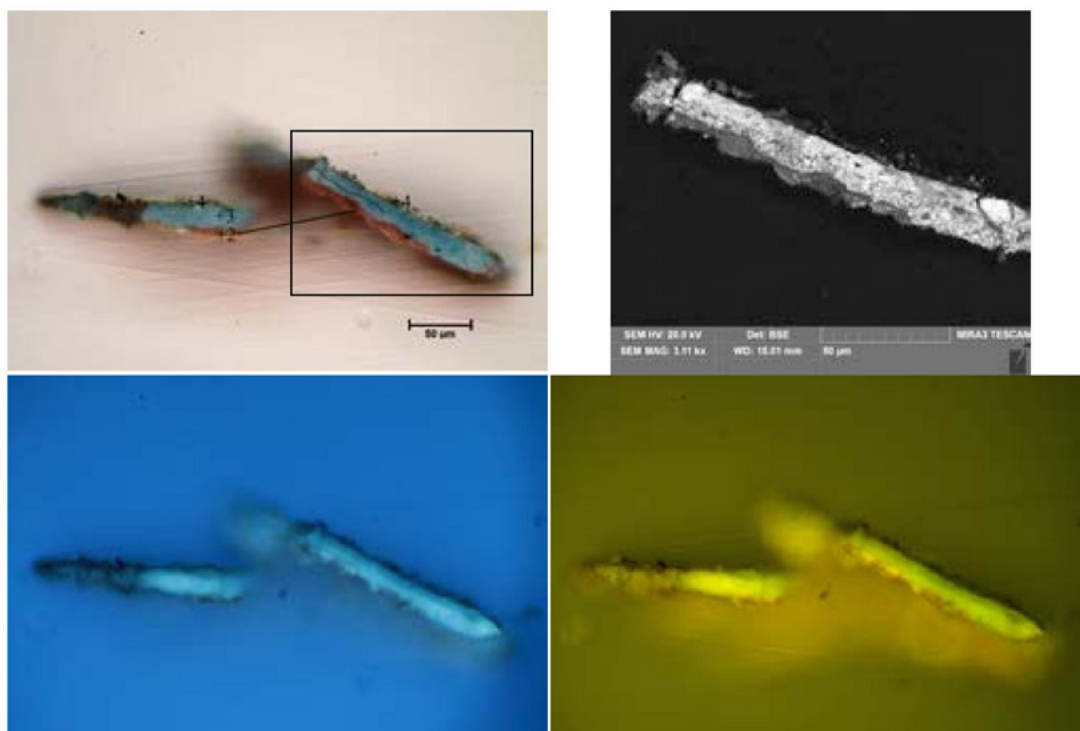

Obr. 6 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V5 (8794). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 500x. b, c) snímky v UV a modrém světle. d) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V5/8794	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
1	bílý podklad	Ca, S, Si (Al, Na, K, Mg, Cl, P)	podklad; vápenný nátěr bez přítomnosti kameniva, hlavní složkou je uhličitán vápenatý patrně s obsahem znečišťujících příměsí s obsahem křemíku (Si) a hliníku (Al). V pojivu byla dále zjištěna zvýšená koncentrace složek obsahující síru (S) - může se jednat o příměs jinak vápenného pojiva, příp. kontaminací vrstvy síranem vápenatým z okolí. Ve vrstvě byl dále zjištěn obsah chloru (Cl), hořčíku (Mg) a fosforu (P). Na povrchu podkladu je patrné rozhraní tvořené karbonatizovanou vrstvičkou vápenného pojiva.
2	červená	Si, Pb, Al, Fe, Ca (Na, K, Mg, Cl, P, Ti, As?) zrna červená hlinka: Si, Al, Fe (Ti, stopy alkálií) zrna olovnatý pigment (patrně minium): Pb	podklad, přípravná vrstva; s nazelenalou luminiscencí. Obsahuje červenou hlinku (s obsahem Ti), příměs olovnatého pigmentu (nelze jednoznačně určit zda se jedná o příměs minia nebo olovnaté běloby, nelze vyloučit přítomnost obou pigmentů). Ve vrstvě byla dále zjištěna malá příměs uhličitanu vápenatého (patrně ne užitého jako pojiva, ale spíše jako běloby). Ve vrstvě zjištěna přítomnost sloučenin s obsahem chloru (Cl), arsenu (As) a fosforu (P). U přítomnosti arsenu nelze vyloučit malou příměs As pigmentů (viz. vzorek V6/8795).
3	sv. modrá	Pb, Ca, Al, Fe, Si (K, P, Na, na povrchu vrstvy As?)	barevná úprava; vrstva obsahuje olovnatou bělobu, příměs uhličitanu vápenatého, modrý pigment je pruská modrá. Ve vrstvě zjištěn obsah fosforu (P) (zdrojem je patrně proteinová složka pojiva, viz. výsledky analýzy pojiva, kap. IV.B), při povrchu byl zjištěn zvýšený obsah sloučenin na bázi arsenu (As) (kontaminace vrstvy z vrstvy 2 nebo příměs As pigmentu).
4	tmavě modrá	Si, Al, Ca, Na, S, (Fe, K, Mg, P, Cl) zrna ultramarín: Si, Al, Na, S zrna zinková běloba: Zn	barevná úprava; s výraznou nazelenalou luminiscencí danou přítomností zinkové běloby (Zn). Modře jsou směs pruské modré a modrého ultramarínu. Vrstva dále obsahuje příměs červené hlinky a uhličitanu vápenatého (opět se patrně nejedná o pojivo). Ve vrstvě zjištěna příměs sloučenin s obsahem arsenu (As) a fosforu (P).

V6/8795: světle modrá na bílém podkladu

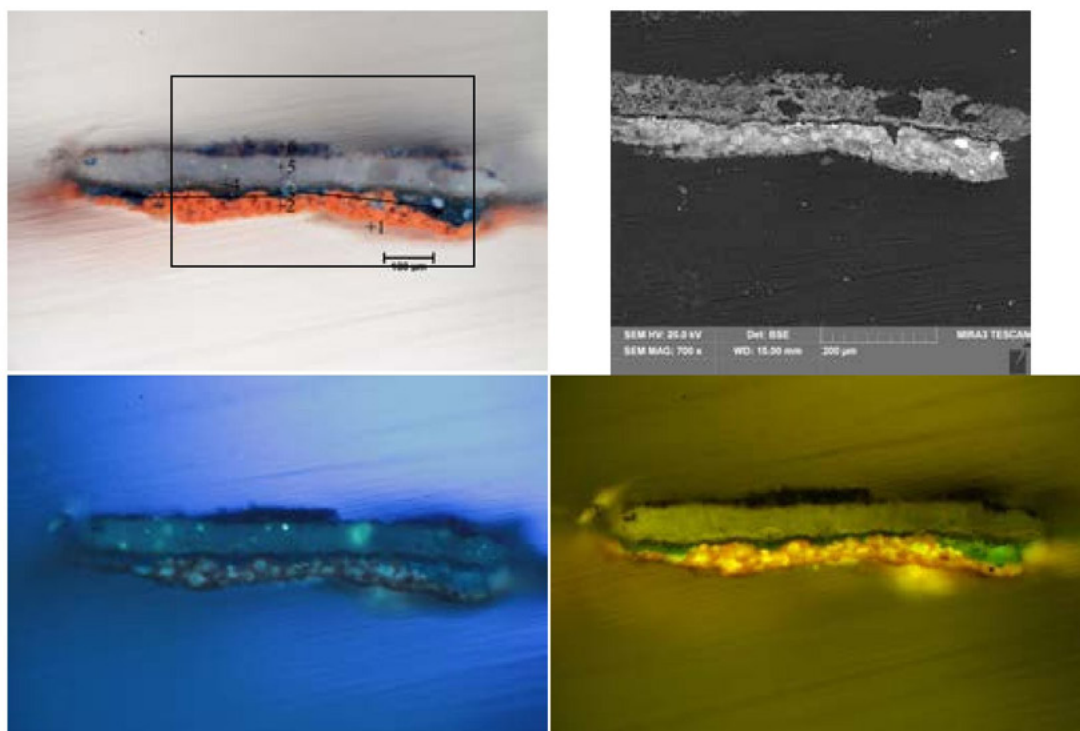
Místo odběru vzorku: obloha, výjev SO2

Obr. 7 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V6 (8795). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V5/8794	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
1	bílý podklad		podklad; u vzorku chybí
2	červená	<u>Si</u> , Pb, Al, Fe, Ca (Na, K, Mg, Cl, P, Ti, As?) zrna červená hlínka: <u>Si</u> , Al, Fe (Ti, stopy alkálií) zrna As pigment (patrně auripigment): <u>As</u>	podklad, přípravná vrstva; bez viditelné luminiscence. Složení vrstvy odpovídá skladbě vrstvy 2 u vzorku V5/8794. Obsahuje červenou hlínku, pigment/pigmenty s obsahem olova (Pb), příměs uhličitanu vápenatého a patrně i pigmentů s obsahem arsenu (As). Ve vrstvě byla dále zjištěna přítomnost složek s obsahem chloru (Cl) a fosforu (P).
3	sv. modrá	<u>Pb</u> , Ca, Al, Fe, Si (K, P, Na) zrna olovnatá běloba: <u>Pb</u> uhličitan vápenatý: <u>Ca</u> zrna pruská modrá (srážené na hliníkový substrát): <u>Al</u> , Fe (K i Na)	barevná úprava; provedená ve dvou nánosech, svrchní vrstva se vyznačuje tmavším odstínem. S bělavou luminiscencí. Obě vrstvy mají identické složení, liší se obsahem běloby. Vrstvy obsahují olovnatou bělobu, příměs uhličitanu vápenatého, modrý pigment je pruská modrá (analyzovaná modrá zrna se vyznačují zvýšeným obsahem hliníku patrně užitého jako srážecí substrát, kromě něj se v zrnech vyskytují železo (Fe) a nízká koncentrace alkálií (K, Na). Ve vrstvě byl zjištěn obsah složek s přítomností fosforu (P).
4	zeleno-modrá	<u>org.</u> , Si, Pb, Al, S, Ca, Fe (K, Na, Mg, lokálně Ti), zvýšený obsah fosforu (P) zrna modrý ultramarín: Si, Al, Na, S, méně K zrna zelená: viz. výše, vyšší obsah K	barevná úprava; tenká vrstva proměnlivé tloušťky, bez viditelné luminiscence. Vrstvu prakticky tvoří pouze ojedinělá zrna pigmentu. Hlavní složkou je patrně umělý ultramarín, který je ve vrstvě přítomen ve dvou barevných variantách - modré a ojediněle zelené. Vrstva dále obsahuje příměs červené hlínky. Běloba je patrně olovnatá běloba (olovnatý pigment může být i minium)s příměsí uhličitanu vápenatého. Pojivo je patrně organického původu (zvýšený obsah organických látek ve vrstvě i výjimečně vysoký obsah fosforu (P)).

V7/8796: tmavě modrá na bílém podkladu
Místo odběru vzorku: malba závěsu, výjev SOS

Obř. 8 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V7 (8796). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

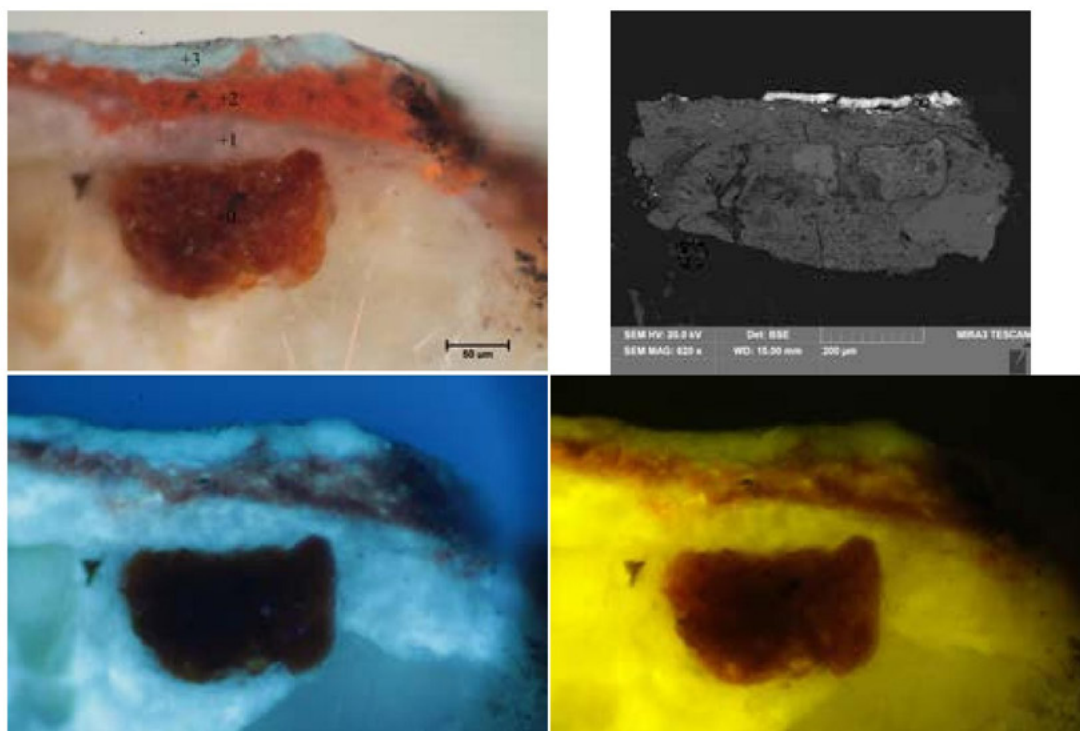
V7/8796	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
1	bílý podklad	-	podklad; složení odpovídá např. skladbě vrstvy 1 u vzorku V4/8794.
2	červená	Si, Pb, Al, Fe, Ca (Na, K, Mg, Cl, P, Ti, stopy As) zrna červená hlínka: Si, Al, Fe (Ti, stopy alkálií) zrna bílá - olovnatá běloba: Pb	podklad, přípravná vrstva; s lokálně patrnou nazelenalou luminiscencí. Z hlavních složek obsahuje červenou hlínku, pigment/pigmenty s obsahem olova (Pb) (prokazatelně olovnatou bělobou - bílá hrubá zrna ve vrstvě, vzhledem k barevnému tónu vrstvy je pravděpodobná i přítomnost minia), příměs uhličitanu vápenatého.
3	tmavě modrá	Al, Pb, Si, Ca, Fe (Na, Mg, P, K) olovnatá běloba (bílá hrubá zrna): Pb zrna pruská modrá (srážené na hliníkový substrát): Al, Fe (K i Na, nečistoty z okolní matrice)	barevná úprava; s nezřetelnou luminiscencí. Vrstva obsahuje olovnatou bělobu, příměs uhličitanu vápenatého, modrý pigment je pruská modrá (analyzovaná modrá zrna se vyznačují zvýšeným obsahem hliníku patrně užitého jako srážecí substrát, kromě něj se v zrnech vyskytují železo (Fe) a nízká koncentrace alkálií (K, Na). Ve vrstvě byl zjištěn obsah složek s přítomností fosforu (P). Ojedinelá zrna červené jsou stržena z vrstvy červené 2. Na povrchu vrstvy prasklina/rozhraní.
4	šedá	org., Ca, S, Zn, Si, Al, Pb (Mg, K, P)	nátěr/barevná úprava; s nevýraznou nazelenalou luminiscencí. Vrstva je patrně vápenný nátěr s příměsí organického pojiva. Kromě uhličitanu vápenatého obsahuje vrstva síran vápenatý, příměs zinkové běloby a bílé hlínky, jemnozrnné černé patrně rostlinného původu (ve vrstvě byl zjištěn zvýšený obsah sloučenin s obsahem uhlíku, jiné složky, které by odpovídaly přítomnosti jiného černého pigmentu nebyly zjištěny). Vrstva dále obsahuje malou příměs olovnaté běloby. Vrstva je patrně součástí přemalby.

V7/8796: tmavě modrá na bílém podkladu

Místo odběru vzorku: malba závěsu, výjev SO5

V7/8796	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
5	bílá až sv. šedá	-	nátěr/barevná úprava; s nazelenalou luminiscencí zrn. Vrstva je patrně součástí druhotné úpravy povrchu. Složením odpovídá vrstvě 4, snížením obsahem černého pigmentu.
6	modrá, načervenalá	<u>org.</u> , Si, Al, Ca, Na, S, (Fe, K, Mg, P, Cl, Zn) zrna umělý ultramarín: <u>Si</u> , Al, Na, S, méně K (Mg, P) červená hlínka: <u>Si</u> , Al, Fe (Ti, stopy alkálií) zrna olovnatý pigment: <u>Pb</u>	barevná úprava; bez viditelné luminiscence. Barevný odstín byl vytvořen smícháním modrého a červeného pigmentu. Modrý je ultramarín, červená je hlínka. Z ostatních složek byly analyzovány uhlíčitán vápenatý, ojedinělá zrna síranu vápenatého a olovnatého pigmentu (červené minium?). Ve vrstvě byl proláznán zvýšený obsah sloučenin s obsahem fosforu (P) (patrně z proteinové složky pojiva, viz. <i>kap. IV.B</i>). Nelze vyloučit ani malé množství zinkové běloby (může se též jednat o kontaminaci z vrstvy 5).

V8/8797: světle modrá na bílém podkladu
Místo odběru vzorku: obloha, výjev SO5

Obr. 9 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V8 (8797). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 500x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V8/8797	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	omítka	Ca, Si, Al (K, Cl, S, P, Mg, Na) kamenivo-červené zrno: Si, Al, Fe, Ca, K, S, Mg	omítka; vápenná omítka s přítomností znečišťujících příměsí s obsahem aluminosilikátů (Si, Al). Kamenivo je tvořeno z křemene a silikátových zrn. Červené zrno na snímku je aluminosilikát s vysokým obsahem železa (Fe).
1	bílý podklad	-	podklad; složení odpovídá např. skladbě vrstvy 1 u vzorku V4/8794.
2	červená	-	podklad, přípravná vrstva; s lokálně patrnou nazelenalou luminiscencí. Složením vrstvy odpovídá skladbě vrstvy 2 například u vzorku V5/8794 i V6/8795.
3	světle modrá	Pb, Ca, Al, Fe, Si (K, P, Na) zrno olovnatá běloba: Pb (s obsahem dalších znečišťujících prvků). zrno uhličitán vápenatý: Ca povrch: Pb, Ca, S?, dále zvýšená koncentrace Cl, Si, Al a P (malá příměs Mg, Na, K)	barevná úprava; s bělavou luminiscencí. Složením odpovídá skladbě vrstvy 3 u vzorku V6. Obsahuje olovnatou bělobu, příměs uhličitanu vápenatého (nejedná se patrně o pojivo). Modrý pigment je patrně pruská modrá (tón modré vrstvy je velmi světlý, ve vrstvě se nenachází analyzovatelná modrá zrna, na základě nichž by bylo možné přesné složení pigmentu určit). Obsah pruské modré lze usuzovat nejvíce ze zvýšeného obsahu Al (Al) a obsahu železa (Fe), které vzhledem k absenci jiných barevných pigmentů s obsahem železa, jsou přisuzovány přítomnosti pruské modré. Ve vrstvě byla zjištěna zvýšená koncentrace fází s obsahem křemíku (Si), nelze proto vyloučit i malý obsah bílé hlínky. Ve vrstvě byla také prokázána přítomnost sloučenin s obsahem fosforu (P). Na povrchu vrstvy se lokálně nachází ztmavlá vrstvička obsahující síran vápenatý a olovnatou bělobu (koncentrace Pb a Ca se lokálně proměňují). Z výsledků analýzy lze usuzovat na sulfatizaci povrchu, nelze vyloučit ani alteraci povrchu v důsledku konverze olovnaté běloby. MOŽNOSTÍ je také fixace povrchu (v povrchové vrstvě je silně zvýšená koncentrace fosforu (P), který patrně pochází z organické složky pojiva.

IV.B VÝSLEDKY PRŮZKUMU - ANALÝZA POJIVA

a) Mikrochemické testy: byly provedeny dle množství dodaného vzorku a možnosti separace vrstev. Analýza se zaměřila především na analýzu pojiva původního barevného souvrství tvořeného vrstvou červeného podkladu (vrstva 2) a modré s pruskou modrou (vrstva 3). Analyzovány byly vzorky V5 (výjev SO2) a V7 (SO7).

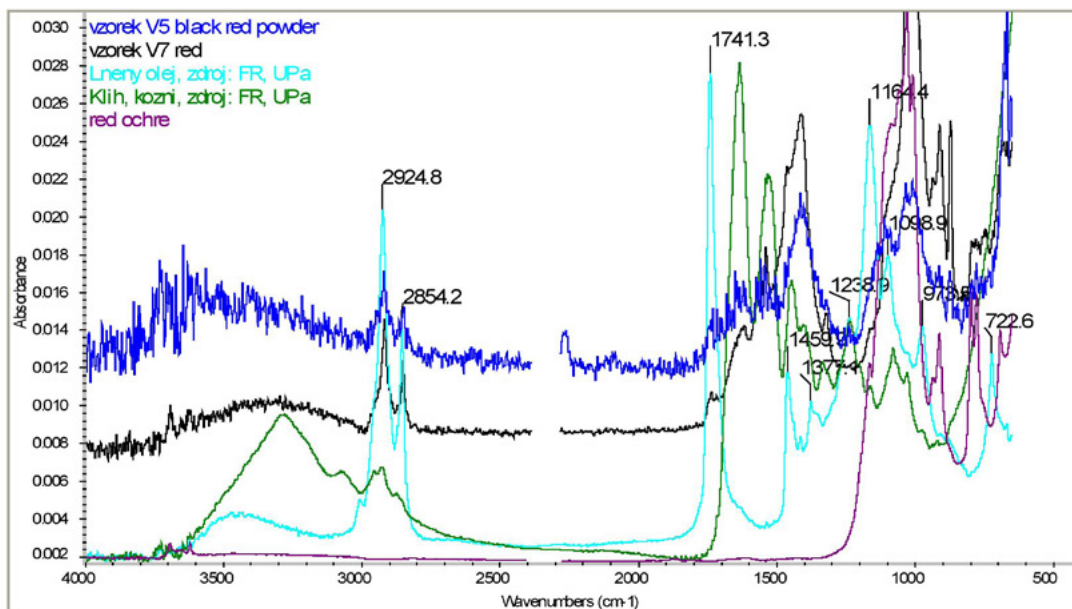
složka	Test/důkazová reakce	V5/8794 červená vrstva (2)	V5/8794 modrá vrstva (3)	V7/8796 červená vrstva (2)	V7/8796 modrá vrstva (3)
CaCO ₃	zř. HCl (1:1)	+	+	+	+
Proteiny s obsahem dusíku (vaječné proteiny, mléčné proteiny, klijhy)	důkaz organicky vázaného dusíku	(analyzováno jako souvrství) +++		(analyzováno jako souvrství) +++	
Proteiny s obsahem P (kasein, vaječné bílkoviny)	důkaz fosforu ve fosfoproteinech	není možné jednoznačně vyhodnotit		není možné jednoznačně vyhodnotit	
Vysýchavé oleje	pěnový test	+++	+	+++	+
Polysacharidy/gumy	důkaz pentós	-	-	-	-

Tab. 2: Výsledky mikrochemických testů vzorků barevných vrstev originální malby V5/8794, V7/8796. Ve vzorku V7/8796 bylo mikrochemicky také stanoveno pojivo modré přemalby (vrstva 6). Výsledky nejsou uvedeny v tabulce, u vzorku se podařila separace pouze od spodních vrstev originální malby, analyzováno bylo pojivo v souvrství spodních vrstev (4-6) a výsledky mohou být tímto zkráceny. V přemalbách bylo orientačně stanoveno proteinové pojivo, bez obsahu mastných, olejových složek.

b) FT-IR spektrometrie:

V5/8794, vzorek V7/8796: červený podklad (vrstva 2), příp. červená s modrou vrstvou (vrstva 2 a 3)

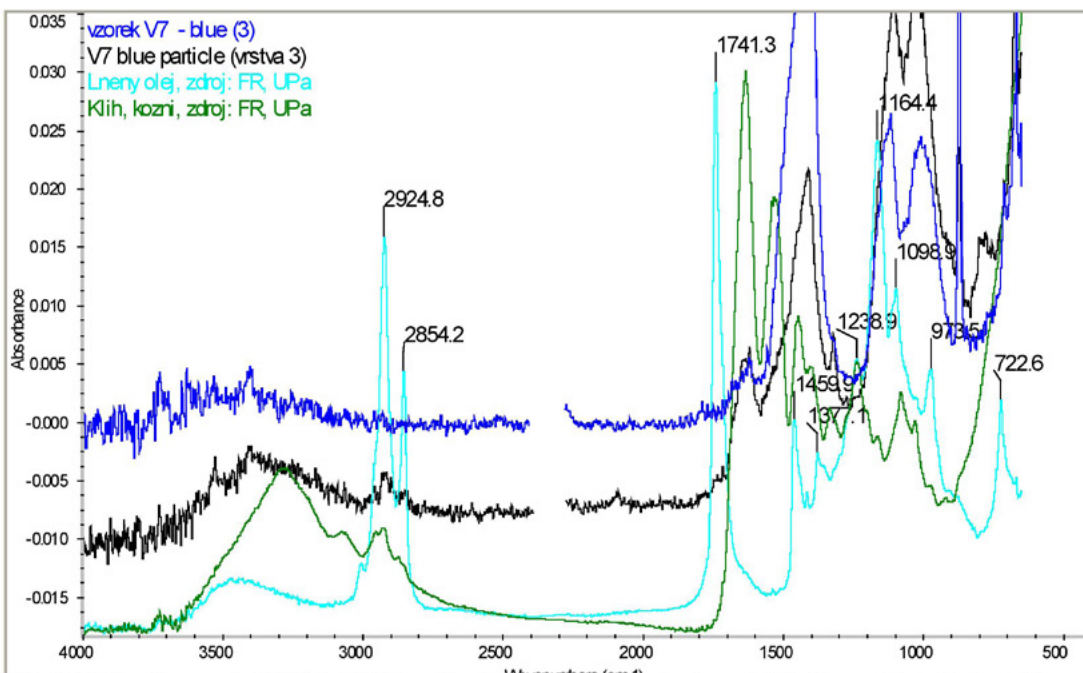
Místo odběru vzorku: výjevy SO2, SO5

Obr. 10: FT-IR spektrum vzorku V5/8794 a V7/8796, analýza původního souvrství (vrstva 2 - červená). Spektra získaná z červené vrstvy podkladu poukazují na přítomnost organických látek, zejména proteinů s příměsí vysýchavých olejů.

V5/8794, vzorek V7/8796: modrá vrstva (vrstva 3)

Místo odběru vzorku: výjevy SO₂, SO₅

Obr. 11: FT-IR spektrum vzorku V5/8794 a V7/8796, analýza původního souvrství (vrstva 3 - modrá). Analýza vzorků poukázala na přítomnost proteinových látek. Přítomnost vysýchavých olejů nelze vyloučit, oproti červené vrstvě (viz. Obr. 10) je jejich obsah patrně nižší (peak 1741 cm⁻¹ charakteristický pro vysýchavé oleje je patrný pouze u vzorku V7 (černé spektrum)).

V. SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ, ZÁVĚR

Předmětem průzkumu byly vybrané výjevy nástropní výmalby v severní oratoři kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Malby v zrcadlech označené SO2 a SO5 jsou patrně olejomalby datované do I. pol. 18. století. Malby jsou sekundárně upravované blíže neurčeným počtem přemaleb, které nebyly prozatím přesně identifikovány a popsány. Originální malby jsou provedené na vápenném nátěru naneseném na vápenné omítce.

Cílem průzkumu bylo popsat stratigrafii odebraných vzorků, určit složení vrstev, na jejichž základě by mohlo být provedeno porovnání, případně identifikace a bližší charakterizace přemaleb. Pro průzkum byly odebrány celkem 4 vzorky, které byly zadavatelem označeny a popsány. Vzorky V6 a V7 odebrány z výjevu označeném SO2, jsou modré barevné vrstvy odebrané z malby závěsu (V6/8794), vzorek V8/8795 pochází z pozadí modré oblohy. Z barevně podobných míst byly odebrány vzorky z výjevu SO5 (V8/8796 - vzorek ze závěsu, V9/8797 - vzorek z oblohy). U vzorků byla shodně provedena analýza složek vrstev, tj. pigmentů a pojiva. Průzkum byl proveden pomocí mikroskopických technik, optické a skenovací elektronové mikroskopie s mikrosondou (SEM-EDX), na úlomcích vzorků souvrství barevných úprav. Vzorky byly pro účely průzkumu upraveny do formy nábrusů, příčných řezů vzorky. Pojivo bylo určeno u vybraných vzorků a vrstev na práškových vzorcích pomocí mikrochemických zkoušek a infračervenou spektrometrií s Fourierovou transformací.

Výsledky průzkumu:

Výjev SO2

Z výjevu byly odebrány dva vzorky pocházející z modré barevné vrstvy závěsu (V5) a oblohy (V6). Oba vzorky se vyznačovaly charakteristickou stratografií, jejíž základ tvoří u obou vzorků bílý vápenný podklad a červená barevná vrstva/podklad. Tyto vrstvy lze nalézt také u vzorků odebraných z výjevu SO5. Hlavní složky červené vrstvy tvoří shodně červená hlínka a pigmenty s obsahem olova (patrně minium s příměsí olovnaté běloby). Vrstvy dále obsahují příměs běloby na bázi uhličitanu vápenatého. Pojivo podkladu je na bázi přírodních pojiv. Ve vrstvě byla prokázána přítomnost proteinových složek s příměsí vysychavých olejů (proteinová nebo masťná tempera?).

Na vrstvě červeného podkladu následuje souvrství barevných vrstev s nejednotnou stratografií a skladbou. U vzorku odebraného ze závěsu (V5) se jedná o dva nánosy modré. Vrstva bezprostředně na červeném podkladu obsahuje pruskou modrou s obsahem olovnaté běloby a uhličitanu vápenatého, pojivo se vyznačuje podobnou skladbou jako vrstva podkladu (patrně nižší obsah olejové složky). Navazující tmavě modrá (načervenalá) je s největší pravděpodobností přemalbou. Vrstva se od spodní vrstvy zásadně odlišuje skladbou - určující je obsah zinkové běloby a umělého ultramarínu, které datují vznik vrstvy do období zhruba po pol. 19. století. Kromě uvedených pigmentů byla ve vrstvě identifikována příměs pruské modré, barevnou vrstvou tónující červené hlínky. U vzorku z pozadí/nebo se vyskytuje vrstva světle modré (identická skladba složek jako u vzorku ze závěsu, jen s jinou koncentrací barvicích složek), povrch je opět opatřen přemalbou v modro-zeleném tónu s obsahem umělého ultramarínu, červené hlínky, olovnaté běloby a uhličitanu vápenatého. Pojivo je opět patrně proteinového původu.

Výjev SO5

Vzorky z výjevu SO5 se vyznačovaly jen částečně podobnou stratografií a složením vrstev se vzorky z výjevu SO2. Shodná stratigrafie byla zjištěna u vzorku V9, který obsahuje vrstvy původního souvrství identifikované u vzorků z výjevu SO2 (tj. bílý nátěr-červný podklad-modrá s pruskou modrou a olovnatou bělobou). Vzorek ze závěsu V8 je výstavbou více komplikovaný. Kromě původního souvrství podkladů a modré jsou ve vzorku další s největší pravděpodobností sekundární vrstvy.

Druhotná modrá vrstva je nanášena na šedou a bílou vrstvu/nátěr o jejichž funkci lze jen spekulovat. Vrstvy se vyznačují podobným složením - kromě uhlíčitanu vápenatého, organických složek tvoří vrstvu příměs zinkové a olovnaté běloby, patrně s odlišnou příměsí uhlíkaté černě. Na nich následuje druhá modrá úprava, jejíž barevný odstín byl vytvořen smícháním modrého a červeného pigmentu (podobně barevně koncipovaná je i vrstva přemaleb u vzorku V5, hlavní rozdíl však spočívá v odlišném složení vrstev). Modrý je ultramarín, červená je hlínka, patrně s příměsí červeného minia. Z ostatních složek byly analyzovány uhlíčitan vápenatý, ojedinělá zrna síranu vápenatého. Oproti vzorku V5 vrstva neobsahuje zinkovou bělobu ani příměs pruské modré. Složením spíše odpovídá skladbě vrstvy 4 u vzorku V6.

Pojivo barevných úprav

Bylo určeno u dvou vzorků V5 a V7. U vzorků bylo přednostně určeno složení původního souvrství. Analýza pojiva pozdějších úprav (vzorek V7) byla velice komplikovaná vzhledem k nemožnosti vrstvy oddělit a analyzovat. Vzorek z originálního barevného souvrství je tvořen pojivem na bázi organického pojiva, patrně s hlavní proteinovou složkou a příměsí vysýchavých olejů, přičemž obsah mastné složky se ve vrstvách proměňuje. Z tohoto hlediska je nutné uvažovat o temperové technice spíše než olejomalbě. K upřesnění výsledků doporučujeme provést podrobnější průzkum.

V Litomyšli, 31.7. 2017

Ing. Renata Tišlová, Ph.D.,

Mag. Isabella del Gaudio
Katedra chemické technologie
Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice